

JEAHS

**Journal of Educational Administration and
Human Social Sciences (JEAHS)**

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

ISSN 3027-7191 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1-2 มกราคม – สิงหาคม 2567

Vol. 2 No. 1-2 January – August 2027

JEAHS

Journal of Educational Administration and Human Social Sciences

(JEAHS)

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

ISSN 3027-7191 (Online)

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์ :

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ Journal of Educational Administration and Human Social Sciences (JEAHS) ISSN 3027-7191 (Online) มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสตร์ ครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาวิชาสหวิทยาการอื่นๆ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความในวารสารอย่างเคร่งครัด โดยอ้างอิงตามรูปแบบของ APA (นาม-ปี) รวมถึงเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสารฯ และเป็นบทความที่ไม่มีความหลายมากกว่า 25% ตามที่ถนนในโปรแกรม CopyCat ในเว็บ Thaijo2

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารฯ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ โดยไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของวารสารฯ

กระบวนการพิจารณาบทความ :

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ 2 แบบ คือ แบบที่ 1 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อ 1 บทความ แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

แบบที่ 2 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อ 1 บทความ แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

ประเภทของบทความ :

เปิดรับตีพิมพ์ประเภทของบทความ คือ บทความวิจัย (Research Article) และบทความวิชาการ (Original Article)

ภาษาที่รับตีพิมพ์ :

เปิดรับบทความที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดออก :

มีกำหนดออกตีพิมพ์ 3 ฉบับ ต่อปี (ราย 4 เดือน) ดังนี้ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม- เมษายน, ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม

บรรณาธิการ :

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตาวฑฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
Phramaha Yannawat Thitavaddhano, Asst. Prof. Dr.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

กองบรรณาธิการ :

พระเมธาวิไนยรส (สุเทพ พุทธจรรยา), รองศาสตราจารย์ ดร.
Phramedhavinaiyaros (Suthep Buddhachanya), Assoc. Prof. Dr.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Mahamakut Buddhist University, Thailand

ศาสตราจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ Professor Lt. Dr. Banjob Bannaruji
นักวิชาการอิสระ Independent Academic

รองศาสตราจารย์ ดร.อำนวยการ เดชชัยศรี Assoc. Prof. Dr. Amnuay Detchaisri
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา Bansomdejchaopraya Rajabhat University, Thailand

รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ Assoc. Prof. Dr. Amnaj Buasiri
นักวิชาการอิสระ Independent Academic

รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล Assoc. Prof. Dr. Marut Patphol
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ Srinakharinwirot University, Thailand

ดร.เสนห์ เดชะวงศ์ Dr. Saneh Dechawongse
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Mahamakut Buddhist University, Thailand

ดร. กฤษณา นันทเพ็ชร Dr. Krisda Nantapetch
มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University, Thailand

ดร.ลำพอง กลมกุล Dr. Lampong Klomkul
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

ฝ่ายประสานงานและจัดการวารสาร :

ดร.ศุภฤกษ์ญา ศรีคำไทย
ดร.ณัฐนิชา ปัญญาธิภา

ดร.อรุณรัตน์ วิไลรัตนกุล
นางสาวณัฐา ธาดากิตติชัย

ติดต่อ :

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์
15 ซอยอยู่วิทยา10 แขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 10530
โทร. 0955426695 E-mail: yannawat8@gmail.com
<https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JEAHS/>

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

Journal of Educational Administration and Human Social Sciences (JEAHS)

บทบรรณาธิการ

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ Journal of Educational Administration and Human Social Sciences (JEAHS) ฉบับนี้เป็นฉบับรวม 2 เล่ม คือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1-2 มกราคม-สิงหาคม (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม) 2567 ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยกองบรรณาธิการได้ตระหนักถึงคุณภาพวารสารตามกรอบการประเมินคุณภาพวารสารเป็นอย่างดีจึงได้คัดเลือกกลั่นกรองบทความให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI

กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้เขียนบทความที่เป็นนักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาทุกท่านที่ได้ให้ความสนใจเขียนบทความเพื่อลงตีพิมพ์ และหวังว่าจะได้รับความสนใจจากผู้เขียนบทความทุกท่านในโอกาสต่อไป และกองบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ให้อนุเคราะห์ในการอ่านประเมินต้นฉบับ

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า บทความที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่าน และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษาใหม่ให้เกิดขึ้น หากท่านผู้อ่านมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาวารสารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณและยินดีปรับปรุงเพื่อพัฒนาวารสารให้ดียิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

พระมหาญาณวิวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
บรรณาธิการวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย (Research Articles)

ปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี 1-12
FACTORS AFFECTING SCOUT MANAGEMENT IN BASIC EDUCATION INSTITUTIONS PATHUM THANI PROVINCE

ไพโรจน์ กันตพงษ์ Phairoat Kanthapong

ลำพอง กลมกุล Lampong Klomkul

องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 13-24
COMPONENTS OF FACTORS AFFECTING THE BUDDHIST LEARNING ECOSYSTEM IN SCHOOLS
UNDER THE PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ณัฐนิชา เจ๊ะดอเราะะ Natnicha Jedoroh

ลำพอง กลมกุล Lampong Klomkul

ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา 25-32
NEEDS OF MOTIVATIONAL PERFORMANCE OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS UNDER THE
OFFICE OF THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA

ธีรวีร์ แพบัว Theerawee Phabua

พระครูโอบาสนทกิตติ (ศักดิ์ดา โอบาโส) Phrakhru Opatnontakitti (Sakda Obhaso)

พีวฒน์ ชัยสุข Peravat Chaisuk

สารบัญ

หน้า

บทความวิชาการ (Academic Articles)

กรรมกับการให้ผลของกรรมในวิถถการสูตร THE KAMMA AND RESULT OF KAMMA IN VITTHĀRASUTTA พระครูสังฆกิจวิริยะ (ปราบศึก อุทัย) PhrakruSangkrakitviriya (Prabsuek Udayo)	33-43
การบริหารองค์กรทางการศึกษา EDUCATIONAL ORGANIZATION MANAGEMENT บุญญาธิการ รอดคำ Boonyatikarn Rodkarn บุญเชิด ชำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart พระสุรชัย สุรชัย Phrasurachai Surachayo	44-57
จริต 6 ในการดำเนินชีวิต SIX TEMPERAMENTS IN DAILY LIFE สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย Suddhipong Srivichai วีโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong ธานี สุวรรณประทีป Thanee suwanprateep	58-65
การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน ACTIVITIES TO PROMOTE MORALITY AND ETHICS FOR STUDENTS พระดิเรกศักดิ์ อุตตทีโป (พิมพบุตร) PhraDireksak Attatheepo (Phimpabud) เกษม แสงนนท์ Kasem Saengnont บุญเชิด ชำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart พระสุรชัย สุรชัย PhraSurachai Surachayo	66-74
การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก TEACHING THE ELDERLY ACCORDING TO THE TRIPITAKA สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon วีโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong ธานี สุวรรณประทีป Thanee Suwanprateep	75-89

สารบัญ

	หน้า
กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ THE PROCESS OF TEACHING AND LEARNING USING BUDDHIST AGRICULTURAL PRACTICES บุญญาธิการ รอดคำ Boonyatikarn Rodkarm บุญเชิด ชำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart พระสุรชัย สุรชโย Phrasurachai Surachayo	90-97
การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก SELF-DEVELOPMENT ACCORDING TO THE TRIPLE TRAINING AS DESCRIBED IN THE TRIPITAKA พระครูวิรุฬห์สุตคุณ (อุดมศักดิ์ อุตุตมสกุโก) PhrakhruiVirunsutakhun (Udomsak Uttamasakko) วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong ธานี สุวรรณประทีป Thanee suwanprateep พระสุรชัย สุรชโย PhraSurachai Surachayo ศิริ สุดสังข์ Siri Sudsang	98-108
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	

ปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี*
FACTORS AFFECTING SCOUT MANAGEMENT IN BASIC EDUCATION
INSTITUTIONS PATHUM THANI PROVINCE

^[1]ไพโรจน์ กันทองษ์ Phairoat Kanthapong ^[2]ลำพอง กลมกุล Lampong Klomkul
^[1]^[2]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: phairoat.kan64@gmail.com

Article Received: July 21, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงานลูกเสือ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 12 คน ใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากนั้นได้ทำการลดทอนข้อมูลตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction)

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อโมเดลประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย 7 ปัจจัย ได้แก่ 1) การจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ 2) คุณลักษณะลูกเสือ 3) คุณลักษณะผู้กำกับ 4) คุณลักษณะผู้บริหาร 5) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) 6) วงจรคุณภาพเดมมิง PDCA และ 7) ประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือ

คำสำคัญ: การบริหารงาน; ลูกเสือ; คุณลักษณะ; ผู้บริหาร

ABSTRACT

The purpose of this research article was to study the factors affecting the scout administration in basic education institutions in Pathum Thani Province. The research is qualitative and interviews key informants who are experts in scout administration. The purposive sampling is done using interview questions to collect data. Data is then reduced, verified, and analyzed using analytic induction.

Research results showed that the factors affecting the scout administration in basic education institutions in Pathum Thani Province consisted of 7 factors: 1) scout activity organization, 2) scout characteristics, 3) supervisor characteristics, 4) administrator characteristics, 5) success factors (4 factors), 6) Deming PDCA quality cycle, and 7) scout administration effectiveness.

Keywords: Administration; Scout; Characteristics; Executive

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี

บทนำ

นับตั้งแต่เริ่มมีกิจการลูกเสือไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้มีการจัดตั้งกองลูกเสือขึ้นมาในโรงเรียน โดยหวังว่ากิจการลูกเสือจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างจริยธรรม คุณธรรม และบุคลิกภาพให้แก่เยาวชนไทย จึงทำให้กิจการลูกเสือไทยมีความก้าวหน้าและมีจำนวนลูกเสือเพิ่มมากขึ้น เพื่อมุ่งสร้างคุณธรรมจริยธรรม และในการพัฒนาประเทศนั้นย่อมต้องอาศัยปัจจัยหลายประการที่จะช่วยการพัฒนาประเทศเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในบรรดาปัจจัยที่จะช่วยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศนอกเหนือจากการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การสาธารณสุข การสาธารณสุขภาค และการสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาการศึกษาจัดว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญมากด้านหนึ่ง เพราะการศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาทุกประเภทสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหามากมาย ในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเอง และการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ควบคู่ไปกับการเรียนในชั้นเรียนถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่จำเป็นต้องจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเรียกว่า “กิจกรรมนักเรียน” เป็นกิจกรรมการเรียนรู้อย่างจริงจัง คิดเป็น สร้างสรรค์เป็น ปฏิบัติและแก้ปัญหาได้ ช่วยสร้างเสริมบุคลิกลักษณะหลายประการให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน โดยที่หลักสูตรในห้องเรียน มีอาจทำให้เกิดขึ้นได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่จัดทำขึ้นสำหรับห้องเรียนและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อีกทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา โดยยึดหลักผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของบุคคลทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความสุขบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืนซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ โดยมุ่งส่งเสริมผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย ให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การลูกเสือไทยในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นแผนการพัฒนาประเทศ ที่กำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทย ที่ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติ โดยแบ่งยุทธศาสตร์ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 6) ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและ

พัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ สำหรับการลูกเสือไทย เป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เน้นการสร้างวินัย ให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จึงสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ตามประเด็นหลักที่ 11 พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต

สาระสำคัญในยุทธศาสตร์ชาติที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออมโอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ประเด็นหลักที่ 11 พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์ปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยเรียน วัยผู้ใหญ่ วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัย มีความรอบรู้ทางการเงิน มีความสามารถในการวางแผนชีวิต และการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า รวมถึงการพัฒนาและปรับทัศนคติให้คนทุกช่วงวัยที่เคยกระทำผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุขและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยช่วงวัยเรียน/วัยรุ่น ได้เน้นการปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาหรืออาชญากรรมต่างๆ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความยืดหยุ่นทางความคิด รวมถึงทักษะด้านภาษา ศิลปะ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพสอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจ รวมถึงการวางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชีวิตและวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยและนำไปปฏิบัติได้ ตลอดจนการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับโลกการทำงาน รวมถึงทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ภายใต้สังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม

นโยบายและแนวทางในการดำเนินงานและการจัดการเรียนการสอนลูกเสือ .รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขผ่านกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี และยุวกาชาด เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับประสบการณ์และทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติสุข โดยกิจกรรมการอยู่ค่ายเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เน้นการฝึกทักษะชีวิตด้วยการดูแลตนเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม เชื่อมั่นว่าทุกคนมีความตั้งใจประกอบคุณงามความดี มีน้ำใจมีจิตอาสา รู้จักเสียสละ มีระเบียบวินัยและมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นสมาชิกยุวกาชาดทุกคนจึงเป็นพลังและกลไกที่สำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าต่อไป” “กิจกรรมลูกเสือ ถือเป็นกิจกรรมด้านการศึกษาที่มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับในสังคมโลก ในฐานะที่ลูกเสือเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีกฎเกณฑ์ และยินดีช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ รวมทั้งลูกเสือทุกคนได้ยึดถือคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือเป็นแนวปฏิบัติอย่างมีเกียรติตลอดมาคำปฏิญาณของลูกเสือแสดงให้เห็นถึงหน้าที่อันหลากหลายที่ลูกเสือพึงมี ทั้งหน้าที่ต่อชาติ การรู้จักสามัคคี และช่วยสอดส่องภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ หน้าที่ต่อศาสนา ไม่ว่าลูกเสือจะนับถือศาสนาใดๆ ให้ระลึกถึงความ

มุ่งหมายเดียวกันในการสอนให้บุคคลกระทำแต่ความดี ละเว้นความชั่วและทำให้พ่อองใสบริสุทธิ์ หน้าที่ต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขของคณะลูกเสือแห่งชาติ ทรงอุทิศพระองค์เพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานับประการให้แก่ชาติบ้านเมือง (สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ, 2564)

กระบวนการลูกเสือเป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาฝึกอบรมให้การศึกษาและพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ทั้งนี้เป็นไปตามความมุ่งประสงค์หลักการ และวิธีการ ซึ่งลูกเสือโลกได้กำหนดไว้ กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกัน รู้จักการเสียสละและบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสำนักงานลูกเสือแห่งชาติ รวมทั้งให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยกำหนดให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมบังคับลูกเสือ เข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือ 1 คาบต่อ 1 สัปดาห์ต่อ 1 ภาคเรียน และในส่วนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีนโยบายที่จะส่งเสริม สนับสนุนการบริหารงานลูกเสือในโรงเรียนโดยมอบหมายให้กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ และมีกรรมการประเภทยุทธศาสตร์ในคณะกรรมการลูกเสือเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้แทนองค์กรต่างๆ แต่ปัจจุบันกิจกรรมลูกเสือในโรงเรียนยังขาดความสนใจจากครู ผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับ ทำให้ไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาว่าจะให้ความสำคัญกับงานลูกเสือมากน้อยเพียงใด และการบริหารงานลูกเสือในโรงเรียนยังพบปัญหาหลายด้าน เป็นผลให้การจัดมวลกกิจกรรมลูกเสือไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของคณะลูกเสือแห่งชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี เพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาโมเดลประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี และเพื่อพัฒนาการบริหารงานลูกเสือให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงานลูกเสือได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling technique) จำนวน 12 คน โดยผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จะมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) ผู้อำนวยการลูกเสือโรงเรียน (ดำรงตำแหน่งผู้บริหารอย่างน้อย 5 ปี) 2) ผู้ทรงคุณวุฒิทางการลูกเสือ มีคุณวุฒิทางลูกเสือขั้นวุฒดเบดจ์ 5 ท่อน (L.T.)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) ประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือ 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) 3) วงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) 4) การจัดมวลกกิจกรรมลูกเสือ 5) คุณลักษณะลูกเสือ 6) คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ 7) คุณลักษณะผู้บริหาร

3. การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัย ได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง 3 กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา 2) การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูล โดยพิจารณาถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างการสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัย ได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction)

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี ในบริบทสถานศึกษานั้นได้สัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือ จากประเด็นคำถามใน 7 ประเด็น ดังนี้ 1) การจัดหมวดกิจกรรมลูกเสือ 2) คุณลักษณะลูกเสือ 3) คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ 4) คุณลักษณะผู้บริหาร 5) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) 6) วงจรคุณภาพของเต็มมิ่ง PDCA 7) ประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือ สรุปได้ดังนี้

1. การจัดหมวดกิจกรรมลูกเสือ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านการจัดหมวดกิจกรรมลูกเสือ นั้น แนวทางในการจัดหมวดกิจกรรมลูกเสือสอดคล้องกับกิจกรรมสัญลักษณ์ของลูกเสือ กิจกรรมตามคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ โครงการแก้ปัญหาและพัฒนา นั้น ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบแนวทางในการจัดหมวดกิจกรรมลูกเสือ ได้แก่ มีการฝึกอบรมให้ความรู้และทักษะในด้านระเบียบวินัย การประกอบพิธีทางลูกเสือ และเนื้อหาสาระตามหลักสูตร มีการจัดกิจกรรมเดินทางไกลและอยู่ค่ายพักแรมตามวัตถุประสงค์ วิธีการทางลูกเสือ ฝึกอบรมทักษะลูกเสือตามประเภทให้สามารถนำไปใช้ช่วยตัวเองและผู้อื่น มีการฝึกอบรมและทดสอบเพื่อรับเครื่องหมายตามหลักสูตรและวิชาพิเศษจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ตามคำปฏิญาณ กฎของลูกเสือ และหลักธรรมคำสอนของศาสนา จัดกิจกรรมฝึกอบรมให้ช่วยเหลือครอบครัว สถานศึกษา ครูผู้บังคับบัญชาลูกเสือ ร่วมกระทำกิจกรรมเกี่ยวกับงานของชาติ วัฒนธรรม ศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นพี่น้องกับลูกเสืออื่นทั่วโลก มีการฝึกอบรมให้มีความรู้ ความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเพื่อน ผู้อื่น บุคคลที่ทุพพลภาพ ผู้สูงอายุที่ขาดการดูแล กระทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ความสามัคคี ระหว่งคนในชาติ และความเป็นพี่น้องกับลูกเสืออื่นทั่วโลก มีการจัดกิจกรรมโครงการเพื่อแก้ปัญหา ส่งเสริมสุขภาพกายและใจ และเพื่อการช่วยเหลือ แก้ปัญหาอุบัติเหตุ อุบัติภัย มีการจัดกิจกรรมโครงการให้บริการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนา มีการจัดกิจกรรมโครงการที่มีส่วนร่วมในงานของชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์ เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ การฝึกอบรมวิชาพิเศษเพื่อส่งเสริมการศึกษาต่อในสถาบันทหารและตำรวจสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

2. คุณลักษณะลูกเสือ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านคุณลักษณะลูกเสือ สอดคล้องกับความมีระเบียบวินัย การปฏิบัติตามคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ การช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ทำให้

ได้ข้อสรุปของการค้นพบคุณลักษณะลูกเสือ ได้แก่ ปฏิบัติตามคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ ระเบียบของกองลูกเสือ โรงเรียน สังคม กระทำความดี ประจำวัน (Good Turn) เข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือด้วยความสนใจ ความสนุก มีความภาคภูมิใจและมีความสุขในการเป็นลูกเสือ สามารถปฏิบัติทักษะสัญลักษณ์ลูกเสือตามประเภทเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมตามเนื้อหาสาระในหลักสูตร ประพฤติปฏิบัติโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมตามคำปฏิญาณ กฎของลูกเสือ และหลักคำสอนของศาสนากระทำกิจกรรมช่วยเหลืองานสถานศึกษา งานบ้าน และเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครู อาจารย์ กระทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างคนในชาติและความเป็นพี่น้องกันของลูกเสือ ทั้งภายในและภายนอกช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อนพี่น้องลูกเสือทั้งในและนอกสถานศึกษาช่วยเหลือและให้บริการครู บุคลากร และบุคคลทุกพลภาพหรือผู้สูงอายุที่ขาดการดูแลช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ธรรมชาติ แก้ปัญหาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมโลก

3. คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านคุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ สอดคล้องกับการวางแผนและการจัดกิจกรรมลูกเสือ การพัฒนาตนทางลูกเสือ การบริหารงานในกองลูกเสือนั้น ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบ คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ ได้แก่ วางแผนการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ ผูกอบรมลูกเสือตามวัตถุประสงค์ หลักการและวิธีการและหลักสูตร ช่วยเหลือและเข้าร่วมการจัดกิจกรรมลูกเสือภายนอกสถานศึกษา นำทรัพยากรในชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และประเมินผลเพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบ วิธีการ มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาและพัฒนาการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ มีอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ในกิจการลูกเสือ เข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มคุณวุฒิและเพิ่มทักษะทางลูกเสือ เข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อพัฒนาการกิจการลูกเสือ ดำเนินการในงานธุรการ เอกสาร ระเบียบ การเงิน บัญชีและการเก็บค่าบำรุงลูกเสือตามระเบียบ ดำเนินการจัดตั้งระบบและพัฒนาหมู่ กอง ลูกเสือ รวมทั้งจัดทำรายงานและประชาสัมพันธ์กิจการลูกเสือ บริหารจัดการอาคาร สถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับกิจการลูกเสือ

4. คุณลักษณะผู้บริหาร ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านคุณลักษณะผู้บริหาร สอดคล้องกับการบริหารกิจการลูกเสือ การพัฒนาตนทางลูกเสือ การมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานอื่นนั้น ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบ คุณลักษณะผู้บริหารดังนี้ มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ นโยบาย แผนพัฒนา และระบบการบริหารจัดการกิจการลูกเสือ ส่งเสริม สนับสนุนบุคลากรลูกเสือและนิเทศ ติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมลูกเสือ ท่านส่งเสริมการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ มีส่วนร่วมในกิจการลูกเสือ มีอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ในกิจการลูกเสือ เข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มคุณวุฒิและเพิ่มทักษะทางลูกเสือ เข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อพัฒนาการกิจการลูกเสือ มีส่วนร่วมในการบริการชุมชน อนุรักษ์ธรรมชาติ พัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือและให้บริการบุคลากรและบุคคลทุกพลภาพหรือผู้สูงอายุที่ขาดการดูแล ส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรของชุมชนมาพัฒนากิจการลูกเสือสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรมและสังคมโลก

5. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) สอดคล้องกับปรารถนาที่จะทำ(ฉันทะ) ขยัน (วิริยะ) ตั้งใจมีสมาธิ (จิตตะ) ไตร่ตรองหาสาเหตุ (วิมังสา)นั้น ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) มีความพอใจ ให้ความสนใจกับงานอยู่เสมอ มีความรักต่องานและหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ ปรารถนาจะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ ขยัน อดทน หาความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญ ทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ในการที่จะทำให้งานประสบผลสำเร็จ จิตใจแน่วแน่ มั่นคงต่องาน

หรือภารกิจ ไม่คิดเรื่องอื่นจนกว่างานจะสำเร็จ ควบคุมตนเองให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี เอาใจใส่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน ในขณะที่ทำงาน

6. วงจรคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA ในการบริหารงานลูกเสือ ซึ่งสอดคล้องกับการกำหนดเป้าหมาย (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การติดตามตรวจสอบ (Check) การปรับปรุงแก้ไข (Act) ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบที่มีการกำหนดนโยบาย กลยุทธ์ ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการทำงานที่ได้ผลงาน มีการวางแผน กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการทำงาน มีการสำรวจและทำความเข้าใจสภาพปัจจุบัน มีการกำหนดมาตรการแก้ไขปรับปรุง และนำไปปฏิบัติ ปฏิบัติงานตามความเข้าใจและทำตามแผนงานที่วางไว้ ลงมือปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง มีการตรวจสอบ แผนงาน โครงการ มีการวิเคราะห์ข้อมูลตามแผนงาน โครงการ มีการประเมินผลการปฏิบัติที่ได้และเปรียบเทียบกับเป้าหมาย มีการปรับปรุงแก้ไขงานตามแผนที่ทำ เพื่อให้กระบวนการขั้นตอนต่างๆ เร็วขึ้น ดีขึ้น มีการกำหนดมาตรฐานวิธีการควบคุมและติดตามอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาสิ่งใหม่ ให้มีประสิทธิภาพ

7. ประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารงานลูกเสือในด้านประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือสอดคล้องกับต้นแบบการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือที่ดี ต้นแบบลูกเสือที่ดี ต้นแบบผู้กำกับลูกเสือที่ดี ต้นแบบผู้บริหารที่ดีนั้น ทำให้ได้ข้อสรุปของการค้นพบ ประสิทธิภาพการบริหารงานลูกเสือ ดังนี้ มีทักษะการดำรงชีวิต ความมีระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ของลูกเสือ อยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆ บนพื้นฐานการทำประโยชน์ให้สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย มีเอกลักษณ์ของลูกเสือ มีความก้าวหน้าสู่ความเป็นเลิศของลูกเสือและสาธารณประโยชน์ เป็นผู้ช่างสังเกต จดจำ เชื่องฟังและฟังตนเองได้ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีระเบียบวินัย และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น บำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นแบบอย่างที่ดีกับเด็ก เป็นผู้มีความศรัทธา เป็นผู้ซึ่งไม่มีโรคเป็นที่รังเกียจแก่สังคม เป็นผู้สุภาพเรียบร้อย มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดีกับเด็ก เป็นผู้มีความศรัทธา เป็นผู้ซึ่งไม่มีโรคเป็นที่รังเกียจแก่สังคม มีการบริหารและการจัดการตามแนวการบริหารที่ทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถ มีความเป็นผู้นำสามารถเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นได้ทั้งในด้านการปฏิบัติตนและการปฏิบัติงาน ก่อให้เกิดความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้พบผลการวิจัยสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษา ชั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี พบว่า

1. การจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ กองลูกเสือที่มีการจัดกิจกรรมตามข้อบังคับคณะลูกเสือแห่งชาติ กิจกรรมเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่งเสริมจารีตประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมตามหลักสูตรพิเศษ ประพฤติปฏิบัติโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมตามคำปฏิญาณ กฎของลูกเสือ และหลักคำสอนของศาสนา กระทำกิจกรรมช่วยเหลืองานสถานศึกษา งานบ้าน และเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครู อาจารย์ กระทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างคนในชาติและความเป็นพี่น้องกันของลูกเสือ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ให้มีทักษะการดำรงชีวิต กิจกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของลูกเสือ กิจกรรมเพื่อความก้าวหน้าสู่ความเป็นเลิศของลูกเสือ และกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชน ชนบทบ้านเมืองและสังคมโลก ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อนพี่น้องลูกเสือทั้งในและนอกสถานศึกษา ช่วยเหลือและให้บริการครู อาจารย์ บุพการี และบุคคลทุกพลภาพหรือผู้สูงอายุที่ขาดการดูแล ช่วยพัฒนา

สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ธรรมชาติและแก้ปัญหาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมโลก ดังที่ สรรพสิทธิ์ ศรีระวรรณ (2562) พบว่า เป็นการจัดมวลกกิจกรรมลูกเสือ ๑๒ แนวทาง และด้านลูกเสือ 18 แนวทาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การบริหารการจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ตามหลักเกณฑ์โรงเรียนลูกเสือต้นแบบ สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน ตามแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานและนำกระบวนการบริหารตามแนวคิดของเดมิ่ง (Deming) แสดงถึงหลักการทำงาน Plan - Do - Check - Action ไปใช้ ซึ่งสอดคล้องกับศิริ ผิวชัย (2560) พบว่า การพัฒนาองค์รวม ของความเป็นมนุษย์ให้ ครบทุกด้านทั้งร่างกายสติปัญญาอารมณ์และสังคมโดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้าง เยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพเพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการ อย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2. คุณลักษณะลูกเสือ ความมีระเบียบวินัย ความสนใจ ความสนุก ความภาคภูมิใจ ความตระหนัก ในคุณค่า และความสุขในการเป็นลูกเสือ เรียนรู้/มีทักษะด้านสัญลักษณ์ลูกเสือ ปฏิบัติตามกฎของลูกเสือ ระเบียบของกองลูกเสือ/โรงเรียน/สังคม/ทำความดีประจำวัน (Good Turn) เข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือด้วยความสนใจ ความสนุก มีความภาคภูมิใจและมีความสุขในการเป็นลูกเสือ สามารถปฏิบัติทักษะสัญลักษณ์ ลูกเสือตามประเภท เรียนรู้และปฏิบัติตามเนื้อหาสาระในหลักสูตรปฏิบัติตนตามคำปฏิญาณและกฎ ของลูกเสือ ประพฤติปฏิบัติโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมตามคำปฏิญาณ กฎของลูกเสือ และหลักคำสอน ของศาสนา กระทำกิจกรรมช่วยเหลืองานสถานศึกษา งานบ้าน และเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครู อาจารย์ กระทำ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างคนในชาติและความเป็นพี่น้องกันของลูกเสือ ทั้งภายในและ ภายนอกประเทศ การช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชน ชาติบ้านเมืองและสังคมโลก ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อนพี่น้อง ลูกเสือทั้งในและนอกสถานศึกษา ช่วยเหลือและให้บริการครู อาจารย์ บุพการี และบุคคลทุพพลภาพหรือ ผู้สูงอายุที่ขาดการดูแล ช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ธรรมชาติและแก้ปัญหาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมโลก ซึ่งสอดคล้องกับสุเมธ สุจริยวงศ์ (2562) พบว่า ต้องมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมลูกเสือเพื่อสรุปรวม การดำเนินการจริง ประกอบด้วย ปรับปรุงชุด กิจกรรม ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน จัดทำแผนการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนลูกเสือ ดำเนินการจัด กิจกรรมลูกเสือ และการดำเนินการหลังมีการปรับปรุงแล้ว ประกอบด้วยกิจกรรม คือ มีการจัดกิจกรรมการ ปฐมนิเทศลูกเสือแล้วทดสอบก่อนเรียน ปรับเปลี่ยนลำดับการจัดกิจกรรมหน่วยคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน 8 ประการจัดกิจกรรมกิจกรรมปัจฉิมนิเทศและทดสอบหลังเรียน ปรับขั้นตอนที่ซ้ำๆ กันให้เหมาะสม

3. คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ วางแผนการจัดมวลกกิจกรรมลูกเสือ และฝึกอบรมลูกเสือตาม วัตถุประสงค์ หลักการและวิธีการและหลักสูตร ช่วยเหลือ หรือเข้าร่วมการจัดกิจกรรมลูกเสือภายนอก สถานศึกษา และนำทรัพยากรในชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาการจัดมวลกกิจกรรมลูกเสือ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และ ประเมินผลเพื่อให้เกิดการพัฒนา รูปแบบ วิธีการ และมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา และพัฒนาการจัดมวลก กิจกรรมลูกเสือ ซึ่งสอดคล้องกับปริตา พีชผล (2563) พบว่า ผู้บังคับบัญชาลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่มีความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงานลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ หลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรม และผลการประเมินความพึง พอใจต่อการพัฒนาการบริหารงานลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ การพัฒนาตนทางลูกเสือ มีอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ใน กิจกรรมลูกเสือ เข้ารับการอบรมเพื่อให้มีคุณวุฒิและเพิ่มทักษะทางลูกเสือ เข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อพัฒนาการกิจการลูกเสือ การบริหารงานในกองลูกเสือ ดำเนินการในงานธุรการ เอกสาร ระเบียบ การเงิน

บัญชีและการเก็บค่าบำรุงลูกเสือตามระเบียบ ดำเนินการจัดตั้งระบบและพัฒนา หมู่ กอง ลูกเสือ รวมทั้งจัดทำรายงานและประชาสัมพันธ์กิจการลูกเสือ บริหารจัดการอาคาร สถานที่ วัสดุครุภัณฑ์ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับกิจการลูกเสือ

4. คุณลักษณะผู้บริหาร ซึ่งสอดคล้องกับเอกพล กาญจนสำเร็จ (2560) พบว่า การพัฒนาตนทางลูกเสือ คุณลักษณะของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู ด้านคุณธรรมจริยธรรมมีจรรยาบรรณวิชาชีพ ความศรัทธาในอาชีพ ค่านิยมที่ดีตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ การบริหารกิจการลูกเสือ พบว่า มีการ ส่งเสริมให้ผู้บังคับบัญชาที่มีความดีมีคุณวุฒิที่สูงขึ้น มีการจัดสายการบังคับบัญชา การกำหนดคุณสมบัติของผู้บังคับบัญชาลูกเสือ มีการจัดตั้งกลุ่มลูกเสือ กองลูกเสือและหมู่ลูกเสือ ที่ชัดเจนตามกฎกระทรวงที่กำหนด ด้านการ วางแผน พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวพบว่า มีการกำหนดโครงการงานลูกเสือไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี มีการมอบหมายผู้ รับผิดชอบกิจกรรมลูกเสือที่ชัดเจน มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับ บัญชาลูกเสือกับลูกเสือมีการพัฒนาหลักสูตรและกระตุ้นให้บุคลากรมีการปฏิบัติงานอย่างมี ประสิทธิภาพผู้ได้บังคับบัญชาทั้งการครองตน สอดคล้องกับอำไพ โสชาติ (2559) พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนแต่ละโรงเรียนมีทักษะและการจัดการกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้ในวิชาลูกเสืออย่างดี มีการติดตาม ศึกษากฎระเบียบ ข้อบังคับ ของการลูกเสืออย่างเป็นระยะ รวมทั้งมีการปรับปรุงพัฒนากระบวนการสอนลูกเสือตามลำดับขั้นตอนเพื่อสร้างคุณค่าทางการเรียนให้กับนักเรียน

5. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) ซึ่งมีความหลากหลายและสัมพันธ์กันเป็นองค์ รวมเพื่อให้ ผู้เรียนรู้แจ้ง รู้จริงในสิ่งที่ศึกษา การจัดการเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามวิธีสอนของพระพุทธเจ้า นั้น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันแบบบูรณาการ ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมอย่างกลมกลืน โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นครูผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับศิริ ฝิวชัย (2560) พบว่า ลูกเสือที่เรียนกิจกรรมบูรณาการหลักธรรม อิทธิบาท 4 สู่กิจกรรมลูกเสือที่เรียนกิจกรรมบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ (หน่วย การเรียนรู้ เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรม) ทั้งด้านความรู้ ด้านคุณธรรม จึงควรจะนำเอาวิธีสอน มาบูรณาการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาแก้ไขปัญหาค่าสังคมที่นักเรียนกำลังประสบอยู่ ในชีวิต เนื่องจากหลักธรรม เป็นสื่อกลางที่จะช่วยพัฒนาคนในสังคมให้เข้าถึงประโยชน์สุขได้ในชีวิตปัจจุบันซึ่ง สอดคล้องกับ แสงอรุณ โปรงธุระ กล่าวว่า วิธียะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง จิตตะ เอาจิตฝึกฝึ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและ ทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ และวิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

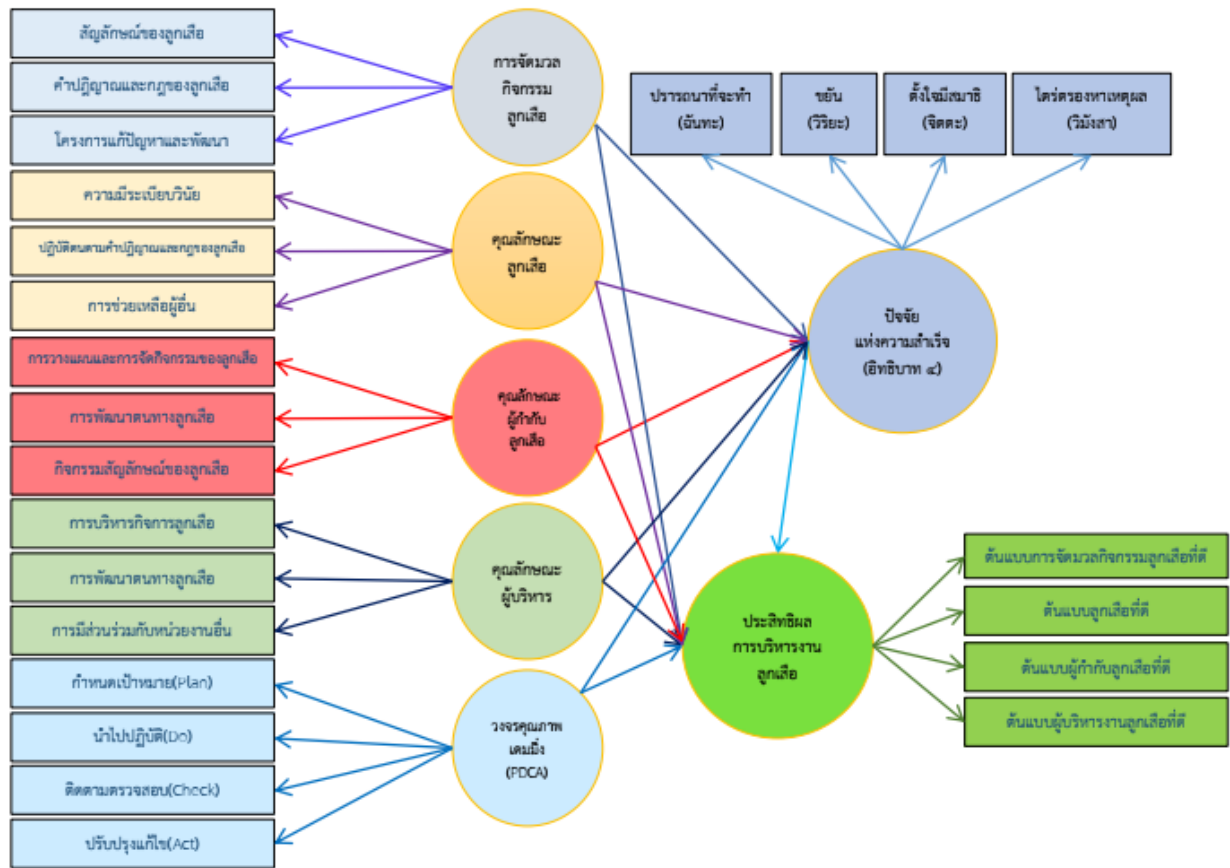
6. วงจรคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA ซึ่งสอดคล้องกับศุภฤกษ์ ศิโรตศ (2561) กล่าวว่า ด้านบริหารทั่วไป ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมให้เพียงพอ สำหรับจัดการเรียนการสอนกิจกรรมลูกเสือ ด้านบุคลากร ผู้บริหารส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรทางการลูกเสือไปฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถทางลูกเสือเพิ่มเติมให้สูงขึ้นหรือแลกเปลี่ยนทักษะและประสบการณ์ในการสอนกิจกรรมลูกเสือ ในสถานศึกษาหรือเขตพื้นที่ ด้านการจัดกิจกรรมลูกเสือ สำรองความต้องการที่นักเรียนสนใจและมีความถนัด จัดกิจกรรมลูกเสือให้เป็นไปตามหลักสูตร ด้านการติดตามและการประเมินผล ผู้บริหารและบุคลากรทางการ ลูกเสือร่วมกันเสนอแนะปัญหา อุปสรรค ขณะจัดกิจกรรมเพื่อจะได้ข้อมูลที่แท้จริง และควรจัดทำติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อถ่วง และสะดวกในการประเมินผลภาพรวม อีกทั้งควรมีการประเมินตามความเป็นจริง และนำผลที่ได้มาปรับปรุง ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และ

วงจรคุณภาพของเดมมิ่ง PDCA การวางแผน (Plan) ปฏิบัติตามแผน (Do) ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน (Check) ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาต่อเนือง (Act) ซึ่งสอดคล้องกับสรรพสิทธิ์ ศรีระวรรณ (2562) ได้นำกระบวนการบริหารตามแนวคิดของเดมมิ่ง (Deming) แสดงถึงหลักการทำงาน Plan - Do - Check - Action วีระยุทธ ชาศะกาญจน์ (2557) กล่าวว่า การวางแผน (Plan - P) หมายถึง ขั้นตอนการศึกษาปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การแก้ปัญหา และการวางแผนแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน การวางแผนจะช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาทำให้เกิด รายละเอียดที่พร้อมจะนำไปสู่การปฏิบัติการ ปฏิบัติตามแผน (Do) หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการ แก้ปัญหา หรือการนำวิธีการแก้ปัญหาไปปฏิบัติ การตรวจสอบ (Check) หมายถึง ขั้นตอนการ เปรียบเทียบผลการแก้ปัญหาที่ได้จากการตรวจสอบแล้วว่าได้ผลการกำหนดเป็นมาตรฐานการทำงานเพื่อยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป หากพบว่าเกิดข้อบกพร่องขึ้น ให้ปฏิบัติตามการแก้ไขตามลักษณะของปัญหาที่ค้นพบ การปรับปรุง (Act) หมายถึง ขั้นตอนการแก้ไขปรับปรุง หรือการ

7. ประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือ ลูกเสือที่มีการพัฒนาตามหลักสูตรและวิชาพิเศษลูกเสือที่มีทักษะทางลูกเสือ สามารถปฏิบัติตามคำปฏิญาณและกฎของลูกเสือ มีจิตอาสา จิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย และตระหนักในคุณค่าการเป็นลูกเสือ ซึ่งสอดคล้องกับอำไพ โสดาดี (2559) พบว่า การกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิชาการ และเทคโนโลยี มีการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการลูกเสือ ผู้บริหารและครูผู้สอนแต่ละโรงเรียนมีทักษะและการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้ในวิชาลูกเสืออย่างดี นั่นคือผู้กำกับลูกเสือที่ดี ต้นแบบลูกเสือที่ดีต้นแบบผู้บริหารที่ดี ต้นแบบการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือที่ดี และมีการติดตาม ศึกษาภาวะเปรียบเทียบ ข้อบังคับ ของการลูกเสืออย่างเป็นระยะ รวมทั้งมีการปรับปรุงพัฒนากระบวนการสอนลูกเสือตามลำดับขั้นตอนเพื่อสร้างคุณค่าทางการเรียนให้กับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเอกพล กาญจน์สำเร็จ (2560) ที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีการติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่ออยู่รวมงานมีการประสานงานที่ดีผู้บริหารมีการมอบหมายงานและใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ผู้บริหารกล้าเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ ที่ไม่ขัดกับกฎขององค์กร ความสำเร็จในการบริหารกิจการลูกเสือตามความคิดเห็นของครู ด้านการจัดบุคลากร ซึ่งทำให้ บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่พึงปรารถนาหรือเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ พุดง่ายๆ ซัดๆ ก็คือ ประสิทธิภาพ พิจารณาจากการนำผลของงานโครงการ หรือกิจกรรม ที่ได้รับเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมาย

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้คือปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วยการจัดมวลกิจกรรมลูกเสือ คุณลักษณะลูกเสือ คุณลักษณะผู้กำกับลูกเสือ คุณลักษณะผู้บริหาร วงจรคุณภาพเดมมิ่ง PDCA ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท 4) และประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือ สรุปดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ สำนักงานการลูกเสือยุวกาชาดและกิจการนักเรียน สำนักพัฒนา กิจกรรมนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการควรนำผลงานวิจัยการพัฒนาโมเดลประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารงานลูกเสือ

1.2 สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ สำนักงานการลูกเสือยุวกาชาดและกิจการนักเรียน สำนักพัฒนา กิจกรรมนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการควรให้ความสำคัญและ นำการพัฒนาโมเดลประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดปทุมธานีไปพัฒนาเป็น คู่มือการฝึกอบรมผู้บริหารงานลูกเสือ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาการพัฒนาโมเดลประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด ทุกจังหวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลมาพัฒนา

2.2 ควรนำโมเดลประสิทธิผลการบริหารงานลูกเสือในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดปทุมธานี ไปพัฒนาเป็นคู่มือการฝึกอบรมผู้บริหารงานลูกเสือต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **คู่มือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำ
รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ปริตา พีชผล. (2563). **การพัฒนาการบริหารงานลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ โรงเรียนเวียงสระ**. การศึกษาค้นคว้า
อิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- วีระยุทธ ชาตะกาญจน์. (2557). **การวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วี.พรินท์
(1991).
- ศิริ ผิวชัย. (2560). **ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ ของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านหลวงเหนืออำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**.
ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภฤกษ์ ศิโรทศ. (2561). **แนวทางการบริหารงานกิจกรรมลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครสวรรค์.
- สรรพสิทธิ์ ศรีระวรรณ. (2562). **การพัฒนาแนวทางการบริหารการจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ใน
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 23**. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ. (2564). **ลูกเสือไทย ณ ปีที่ 109**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช
ซิง.
- สุเมธ สุจริยวงศ์. (2562). **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโดยใช้
กระบวนการลูกเสือโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร**. ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิ
พนธ์. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อำไพ โสดาดี. (2559). **บทบาทผู้บริหารกับการนำและการจัดการลูกเสือที่ดีในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกพล กาญจน์สำเร็จ. (2560). **ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของผู้บริหารกับความสำเร็จในการบริหาร
กิจการลูกเสือ ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร
เขต 1**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*
COMPONENTS OF FACTORS AFFECTING THE BUDDHIST LEARNING ECOSYSTEM
IN SCHOOLS UNDER THE PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

^[1]ณัฐนิชา เจ๊ะตอเราะ Natnicha Jedoroh

^[2]ลำพอง กลมกุล Lampong Klomkul

^[1] ^[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: ploy_t_p@hotmail.com

Article Received: July 22, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษาได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 12 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ครูผู้สอน 2) การเรียนรู้ 3) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 4) ปัญญาคุณธรรม และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ จึงจะเกิดเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบต่างๆ ได้แก่ การเรียนรู้ที่แตกต่าง การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน การเรียนรู้ตามศักยภาพและการเรียนรู้แบบรอบด้าน

คำสำคัญ: องค์ประกอบ; ปัจจัย; ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ; โรงเรียนประถมศึกษา

ABSTRACT

The purpose of this research article was to study the components of factors affecting the Buddhist learning ecosystem in schools under the Primary Education Service Area. Qualitative research was designed and the key informant was qualified person in education administration and were selected by purposive sampling of 12 key informants. Data were collected by interview form and were analyzed by using analytic induction.

Results showed that the composition of the factors affecting the Buddhist learning ecosystem model in schools under the Primary Education Service Area consisted of 5 factors: 1) teachers, 2) learning, 3) parental participation, 4) virtues conducive to growth in wisdom,

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของคุณฐนิพนธ์เรื่อง การพัฒนาโมเดลระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

and 5) Buddhist learning ecosystem. Therefore, there will be different learning styles, including different learning, complementary learning, learning by potential, and all-round learning.

Keywords: Components; Factors; The Buddhist Learning Ecosystem; Primary Schools

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ถือเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆ ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา โดยการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมโดยไม่ขึ้นอยู่ด้วยวุฒิ หรือคุณวุฒิ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่สำคัญที่มีตั้งแต่ก่อนกำเนิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต มนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา โดยนักจิตวิทยาได้ให้นิยามความหมายของการเรียนรู้ไว้หลากหลายประการ ได้แก่ การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงก่อนข้างถาวรในพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากการฝึกที่ได้รับการเสริมแรง (Kimble, G. A., 1964) การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึก ทั้งนี้ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองตามสัญชาตญาณ ฤทธิ์ของยา หรือสารเคมี หรือปฏิกิริยาสะท้อนตามธรรมชาติของมนุษย์ (Bower, H. & Hilgard, E. R., 1981) และการเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันมีผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหมายถึง ทั้งประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540) เหตุนั้น การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการที่บุคคลได้รับรู้ ได้เห็น หรือได้ทำกิจกรรมใดๆ ส่งผลให้เกิดประสบการณ์ที่กษะต่างๆ และอาจส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรมหรือประสบการณ์ที่ค่อนข้างถาวรในชีวิต

ปัจจัยต่างๆ ล้วนมีผลต่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น รูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้สามารถนิยามสิ่งนั้นได้ว่า “ระบบนิเวศ” เฉกเช่นเดียวกับในทางวิทยาศาสตร์ที่ระบบนิเวศ หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งประกอบด้วย สังคมของสิ่งมีชีวิตกับ สิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ร่วมกันระบบนิเวศเป็นระบบที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อม โดยการลำดับขั้นของการกินแบบต่างๆ ตลอดจนการหมุนเวียนของสารแร่ธาตุและการถ่ายทอดพลังงาน จนทำให้เกิดองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตเป็นระบบที่มีลักษณะต่างๆ กัน ระบบนิเวศเป็นกลไกควบคุมสังคมของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ต่อกันทั้งส่วนที่เป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2564) เมื่อนำระบบนิเวศมารวมกับการเรียนรู้จึงได้นิยามศัพท์ใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาศึกษา และการเรียนรู้ โดย ระบบนิเวศการเรียนรู้ หมายถึง ระบบการเรียนรู้ที่มีปัจจัยภายนอกรอบด้าน ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไทย ทุกเพศ ทุกวัย จะต้องได้รับการพัฒนา การส่งเสริมจากภาครัฐเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นต้นทุนที่สำคัญในการดำรงชีวิตต่อไป ทั้งในส่วนของการเป็นรากฐานทางทักษะและสมรรถนะในการประกอบอาชีพ การดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นการนำไปสู่การพัฒนาประเทศไทย ให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และทัดเทียมนานาประเทศในอนาคตได้

หลักพื้นฐานที่สำคัญสำหรับประชาชนคนไทย ควรได้รับการเรียนรู้คือ ด้านการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ผู้มีอำนาจเต็มในด้านการบริหาร และการจัดการการศึกษาสำหรับประเทศไทย ร่วมกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ขึ้น เพื่อเป็นกรอบ

เป้าหมายและทิศทางในการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งเน้นจัดการศึกษาให้ทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาส โดยความเท่าเทียมในด้านการศึกษามีคุณภาพ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 มุ่งเน้นในส่วนของการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม และการยอมรับจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้น 6 ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพคน ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาส ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทางสังคม ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุล และพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ จากเบื้องต้นในส่วนของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 เป็นนโยบายหรือแผนสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติได้อย่างครอบคลุมทั้ง 6 ยุทธศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นแผนในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษา การพัฒนากำลังคน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในยุคการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 จากความเชื่อมโยงในส่วนของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี สามารถสังเกตเห็นได้ถึงยุทธศาสตร์หรือแนวโน้มทางการศึกษาที่ดีในยุคศตวรรษที่ 21 ได้แก่การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง การผลิตและพัฒนาากำลังคนให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ตามศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ ยกกระดับคุณภาพการศึกษา พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เสริมสร้างโอกาสแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เสมอภาคและเท่าเทียม และการสร้างสำนึกที่ดีด้วยหลักคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล (กลุ่มยุทธศาสตร์การศึกษา สำนักงานศึกษาธิการภาค 1, 2560) เป้าหมายหลักของการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยคือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพด้วยกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงามของบุคคลและสังคม โดยถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องอาศัยครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีทักษะที่ดีมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง หลักสูตรการเรียนรู้ก็ต้องมีประสิทธิภาพทั้งในด้านทักษะ ปัญญา และจิตใจ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ที่จะส่งเสริมในด้านการเป็นต้นแบบที่ดีการสนับสนุน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นองค์กรทางการศึกษาในประเทศไทยที่สำคัญโดยเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถความเป็นเลิศทางวิชาการเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาศักยภาพและคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตรและคุณลักษณะ ในศตวรรษที่ 21 การสร้างโอกาส ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม การพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้พร้อมมืออาชีพ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) และการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ และจัดการศึกษา โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อพัฒนามุ่งสู่ Thailand 4.0 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) จากจำนวนครู / อาจารย์ ในระบบโรงเรียนภายใต้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2562

ทั่วราชอาณาจักร 470,876 คน แบ่งเป็นในเขตกรุงเทพมหานคร 14,736 คน และส่วนภูมิภาค 456,140 คน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) แสดงให้เห็นถึงโอกาสทางการศึกษาที่นักเรียน หรือเยาวชนจะสามารถเข้าสู่ระบบทางการศึกษาได้อย่างทั่วถึง จะเป็นในภาคส่วนของการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา จากข้อมูลร้อยละของระดับการศึกษาของประชากรไทยวัยแรงงานรวมชาย-หญิง (กลุ่มอายุ 15-59 ปี) ปี 2558-2563 (ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการศึกษาแห่งชาติ, 2563) แสดงให้เห็นระดับการศึกษาที่มีอัตราร้อยละสูงสุดของประชากรไทย ค่าอยู่ที่ 30.21 ในระดับการศึกษาขั้นประถมศึกษา ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการสร้าง ส่งเสริม และเพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในช่วงวัยประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในด้านการนำความรู้ไปต่อยอดเพื่อการดำรงชีวิตในอนาคตต่อไป

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่ข้างต้น และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ที่มีการกล่าวถึงอันตรายจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีผลกระทบต่อสถานะทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และค่านิยมของคน การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงแก่ภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่เกิดขึ้นล้วนมีผลกระทบต่อเด็กด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งในชีวิตปัจจุบัน และอนาคต กระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทำให้สูญเสียวัฒนธรรมเดิมที่ดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านคุณธรรม และจริยธรรม สถานการณ์ที่เด็กเผชิญอยู่จึงเป็นสถานการณ์ที่น่าวิตกอย่างยิ่ง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยการแทรกหรือเสริมหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถส่งผลดีต่อผู้เรียน ได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการบูรณาการ สามารถเลือกนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางของการเรียนรู้วิถีพุทธได้ เช่น อริยสัจ 4 ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และปัญญาภูมิธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมที่เหมาะสมกับระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่ ปัญญาภูมิธรรม ภูมิธรรม หรือภูมิ 4 (อง.จตุกก. (ไทย) 21/248/332) ซึ่งมีปรากฏเป็นความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความ เจริญแห่งปัญญา ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ สปัปฺริสสังเสวะ การคบสัปปุรุษ 1 สัทธรรมสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่าน 1 โยนิโสมนสิการ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา โดยปัญญาภูมิธรรม 4 คือ ขุมทรัพย์ทางปัญญา 4 ประการ ที่เป็นหลักในการเรียนรู้วิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งทางโลกและทางธรรม สอดคล้องกับรูปแบบ และวิธีการคิดทางวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการใฝ่รู้ คิด วิเคราะห์ แยกแยะ และลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาตามที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทำวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา” เพื่อมุ่งเน้นในการแสวงหาคำตอบด้วยกระบวนการวิจัยและการสร้างโมเดล เพื่อนำมาซึ่งคำตอบในการพัฒนาที่ทำให้เกิดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ดีที่มีประสิทธิภาพต่อนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เพื่อให้เกิดระบบการเรียนรู้ที่แตกต่าง การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน การเรียนรู้ตามศักยภาพ และการเรียนรู้แบบรอบด้าน อีกทั้งร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกลไกการขับเคลื่อนไปสู่ประเทศไทยยุค 4.0 ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 12 รูป/คน โดยผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จะมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นผู้มีความรู้ในด้านการบริหารการศึกษา หรือพุทธบริหารการศึกษา 2) เป็นผู้บริหาร หรือเกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 1) ครูผู้สอน 2) การเรียนรู้ 3) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 4) ปัญญาคุณธรรม และ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ

3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบสอบถามโดยการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index : CVI) จำนวน 5 รูป/คน พบว่า ค่าความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI) คือ 0.99 จากนั้นจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้จำแนกปัจจัยองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 5 ประการ ได้แก่ 1) ครูผู้สอน ประกอบด้วย ฝึกฝน ดูแล ให้คำปรึกษา และกระตุ้นให้คิด 2) การเรียนรู้ ประกอบด้วย พัฒนาปัญญา พัฒนาทักษะ และพัฒนาจิตใจ 3) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ประกอบด้วย การสนับสนุน การเป็นที่ปรึกษา และต้นแบบการปฏิบัติ 4) ปัญญาคุณธรรม 4 ประกอบด้วย คบหาผู้รู้ การรับฟัง การคิดวิเคราะห์ และการปฏิบัติ 5) ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย การเรียนรู้ที่แตกต่าง การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน การเรียนรู้ตามศักยภาพ และการเรียนรู้แบบรอบด้าน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง 3 กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

5.2 การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างการสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยองค์ประกอบที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน ใช้กำกับด้วยรหัส B1-B12 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction)

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษารูปแบบองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบด้วยปัจจัยทั้งหมด 5 ปัจจัย ได้แก่ ครูผู้สอน การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ปัญญาวัฒนธรรม และระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งองค์ประกอบทุกด้านนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น

1. ครูผู้สอน เป็นบุคคลผู้ส่งผ่าน ถ่ายทอดความรู้ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ โดยมุ่งเน้นถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอนจะต้องมีการฝึกฝนตนเอง เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้าน ความรู้ ความสามารถ เทคนิค รวมไปถึงการควบคุมตนเอง การจัดการตนเองอยู่เสมอเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนยังต้องมีความรับผิดชอบ ดูแล เอาใจใส่ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา เป็นบุคคลที่ผู้เรียนให้ความไว้วางใจ และเชื่อใจ รวมไปถึงการต้องมีความสามารถ มีศักยภาพในการปลูกฝัง ในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เกิดกระบวนการคิด เกิดความอยากเรียนรู้ เกิดความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ ครูผู้สอนจึงเป็นบุคคลที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการชักจูงให้ผู้เรียนมีความสนใจ หรือใส่ใจที่จะเรียนรู้ สรุปได้ว่า ครูผู้สอน หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด ส่งผ่าน เสริมสร้างองค์ความรู้ไปสู่ผู้เรียน อีกทั้งยังมีหน้าที่ในส่วนอื่นๆ นอกเหนือจากการรับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา ในระดับชั้นที่ได้รับมอบหมาย ไม่ว่าจะเป็น งานที่ปรึกษาชั้นเรียน ประสานงานชุมชน หรือการอบรม งานประสานงานภายนอก เป็นต้น องค์ประกอบหลักที่ส่งผลถึงครูผู้สอน สามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ฝึกฝน ครูผู้สอนควรมีการส่งเสริม พัฒนาองค์ความรู้ของตนเองอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการเพิ่มพูนความรู้ในด้านเฉพาะทางด้านใหม่ตามสมัยนิยม และยังรวมถึงการต่อยอด การพัฒนาองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ดียิ่งขึ้นไป รวมไปถึงการเข้าอบรม การเข้าร่วม การพัฒนาทางมาตรฐานวิชาชีพจากต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพ และเสริมความสามารถให้แก่ตนเอง 2) การดูแล ครูผู้สอนควรมีความสนใจ ใส่ใจในผู้เรียนทั้งในด้านการเรียนรู้ การใช้ชีวิต ตลอดจนสภาพจิตใจ ครูควรสังเกตเห็นพฤติกรรม หรือความเปลี่ยนแปลงของนักเรียน เพื่อช่วยเหลือ หรือส่งเสริมหากเกิดปัญหา หรือสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม 3) การให้คำปรึกษา ครูผู้สอนควรควรรับฟัง ให้คำแนะนำ ดิชม กับนักเรียนด้วยความเข้าใจที่อบอุ่น ทำให้นักเรียนเกิดความไว้วางใจ และรู้สึกผูกพัน เพื่อให้นักเรียนเปิดใจกล้าที่จะพูด กล้าที่จะแสดงตัวตนออกมา ครูก็จะสามารถเข้าถึง เข้าใจนักเรียนได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง โดยที่กระบวนการ ขั้นตอนทุกอย่างจะต้องอยู่ในความเหมาะสมของครู และนักเรียน โดยมีผู้ปกครองเป็นคนกลางช่วยประสานได้อีกทาง และ 4) การกระตุ้นให้คิด ครูผู้สอนมีหน้าที่แนะนำ ชี้ทาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออก เพื่อการยอมรับ ชื่นชมในสิ่งที่ดีงามถูกต้องเหมาะสม หรือเพื่อชี้ว่า ตกเดือนในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม รวมทั้งยังเป็นผู้มอบความรู้ให้กับผู้เรียนโดยตรงผ่านกระบวนการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่จะส่งเสริมการคิดของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม

2. การเรียนรู้ รูปแบบ วิธีการ หรือการจัดการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะส่งผลโดยตรงกับนักเรียน ถ้าการจัดการเรียนรู้ไม่เหมาะสมกับผู้เรียน ศักยภาพและประสิทธิภาพก็ไม่เกิดขึ้น ครูผู้สอนจึงต้องใส่ใจ สนใจ ตั้งใจ ในการวางแผน การออกแบบ การจัดการเรียนการสอน โดยต้องมีวัตถุประสงค์ในการมุ่งเน้น

ให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะทางด้านต่างๆ พัฒนาปัญญา และพัฒนาจิตใจ ซึ่งกระบวนการพัฒนาทั้งสามนี้ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดี สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การได้รับความรู้ ทักษะพฤติกรรม หรือคุณค่า ในสิ่งแปลกใหม่ หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิม ผ่านสื่อสารสนเทศ โดยในอิริยาบถของสถานศึกษานี้ การเรียนรู้จะถูกส่งผ่านจากครูผู้สอน ด้วยเทคนิค หรือรูปแบบ วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการ และศักยภาพของผู้เรียน ซึ่ง สามารถแบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้

- 1) พัฒนาปัญญา ครูผู้สอนมีหน้าที่ ส่งเสริม พัฒนาความรู้ในด้านวิชาการต่างๆ ด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย แตกต่าง เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจในวิชานั้นๆ ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นๆ
- 2) พัฒนาทักษะ ครูผู้สอนจะมีจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ ในการเรียนการสอนเพื่อการส่งเสริม พัฒนาความรู้ในส่วนของทักษะวิชาชีพ หรือการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 3) พัฒนาจิตใจ ครูผู้สอนควรมีความสังเกต ส่งเสริม เพื่อแก้ไข และพัฒนาสุขภาวะทางจิตของผู้เรียน โดยการมีความสุขที่แท้จริงโดยไม่ยึดติดในวัตถุ มีความอ่อนโยน เบิกบาน ไม่วุ่นวาย มีพลังในการมีชีวิตในทางที่ดี ยอมรับในการเปลี่ยนแปลง เข้าใจโลก ซึ่งครูผู้สอนสามารถบูรณาได้จากการยกตัวอย่างสถานการณ์ การสอดแทรกหลักธรรม หรือการพูดคุย สอบถาม ให้คำปรึกษา ด้วยความใส่ใจ และอบอุ่น

3. การมีส่วนร่วมของครอบครัว ผู้ปกครองควรเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน ให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนในส่วนของการสนับสนุน ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้บุตรหลานได้รับการเรียนรู้ตามศักยภาพ และความเหมาะสม การเป็นที่ปรึกษา ผู้ปกครองควรมีเวลาให้กับบุตรหลานของตน มีการแสดงออกด้วยความรัก ความอบอุ่น พูดคุย แนะนำ อบรม สั่งสอน ชี้แนะด้วยความเข้าใจ ไม่มีอคติ หรือไม่ขึ้นใจจนเป็นการเป็นกั้นการแสดงออก หรือความเป็นตัวเองของบุตรหลาน อิทธิพลของการเรียนแบบเกิดขึ้นได้ง่ายที่สุดผ่านการมองเห็น การได้ยิน ดังนั้นในด้านของการเป็นต้นแบบที่ดี ผู้ปกครองควรวางตัว ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตรหลานของตน ไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ชีวิต การคิด หรือการควบคุมอารมณ์ สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง บุคคลผู้ใกล้ชิด และผูกพันกับผู้เรียนมากกว่าครูผู้สอน ผู้ปกครองจึงจัดเป็นผู้มีอิทธิพล มีบทบาทที่สำคัญยิ่งกับผู้เรียน โดยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้

- 1) การสนับสนุน ผู้ปกครองควรให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การรับรู้ การทำความเข้าใจ เพื่อการตอบสนองทางอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนการให้ข้อมูล วัตถุประสงค์ของ รวมไปถึงการยอมรับในตัวตน และการให้พื้นที่ที่ปลอดภัยในสังคม
- 2) การเป็นที่ปรึกษา การให้เวลา ให้ความเข้าใจ ให้ความอบอุ่น รับฟังอย่างเข้าใจ ไม่มีอคติ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการให้การสนับสนุนทางสังคม การเห็นคุณค่า และการยอมรับ ซึ่งจะส่งผลทางบวกต่อสุขภาพกาย และใจ
- 3) ต้นแบบการปฏิบัติ การเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อเด็ก โดยผู้ปกครองมีอิทธิพลผ่านหลายกระบวนการ เช่น การซึมซับหรือการเลียนแบบ ดังนั้นการประพฤติ ปฏิบัติตนของผู้ปกครองจึงเป็นส่วนสำคัญต่อคุณภาพในการเจริญเติบโตของเด็ก ผู้ปกครองสามารถเป็นต้นแบบได้ในหลายด้าน เช่น การเรียนรู้ เป็นแบบอย่างของการรู้จักค้นคว้าหาความรู้ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และการเรียนรู้ไม่มีที่สิ้นสุด และการเป็นต้นแบบทางคุณธรรม ทั้งด้านศาสนา และวัฒนธรรม เป็นต้น

4. ปัญญาคุณธรรม หลักธรรมแห่งปัญญาที่สอดคล้องกับหลักกระบวนการคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ ปัญญา หรือความรู้ที่ดี ความรู้ที่เป็นจริง จะเกิดขึ้นได้โดยเริ่มจากรู้จักผู้ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง นำไปสู่การรับฟัง การรับรู้ข้อมูล จากนั้นนำมาผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติจริง เกิดเป็นผลสำเร็จขึ้นกับชีวิต นั่นคือเกิดปัญญา สรุปได้ว่า ปัญญาคุณธรรม หมายถึง หลักธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อปัญญา เพื่อความเจริญองงามแห่งปัญญาสามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ดังนี้

- 1) คบผู้รู้ การเลือกคบคนดี คนที่มีความสามารถ ผู้ซึ่งสามารถเป็นครูผู้ให้ความรู้ความเข้าใจ ผู้ทรงคุณค่า ผู้มีคุณงาม

ความดี ซึ่งต้องสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้รู้จริง เพื่อให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์แบบ 2) การรับฟัง ตั้งใจฟัง รับรู้ เก็บรวบรวมข้อมูล ความรู้ ทักษะ หรือเทคนิคต่างๆ โดยไม่มีอคติ ไม่อวดรู้ และไม่เชื่ออย่างมง่าย 3) การคิดวิเคราะห์ รู้จักคิด พิจารณา ตามหลักเหตุและผล จัดรูปแบบ หรือกระบวนการคิดให้เป็นระบบ มีขั้นตอน โดยคำนึงถึงประโยชน์ และโทษควบคู่ไปด้วย 4) การปฏิบัติ ประพฤติ ปฏิบัติตนให้สอดคล้อง ถูกต้อง และเหมาะสม ภายใต้ขอบเขตที่เป็นไปตามแนวคิด วัตถุประสงค์ หรือกระบวนการ รูปแบบ วิธีการที่ตั้งไว้

5. ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ คือรูปแบบของการเรียนรู้แบบต่างๆ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมกันระหว่าง ครูผู้สอน การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และปัญญาวัฒนธรรม โดยการเรียนแบบต่างๆ ที่เกิดได้แก่ การเรียนรู้ที่แตกต่าง การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน การเรียนรู้ตามศักยภาพ และการเรียนรู้แบบรอบด้าน รูปแบบการเรียนรู้ต่างๆ นี้ มีวัตถุประสงค์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ลดช่องว่างทางการศึกษา ข้อจำกัดทางการเรียนรู้เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงการลดขีดจำกัดเนื่องด้วยศักยภาพของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกช่วงวัย และเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สรุปได้ว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง รูปแบบของการเรียนรู้แบบต่างๆ ที่ส่งผลดีต่อผู้เรียนสามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) การเรียนรู้ที่แตกต่าง มีรูปแบบของการเรียนการสอนที่หลากหลาย ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยพิจารณาจากทักษะ ความสามารถ และศักยภาพโดยรวมของผู้เรียนในแต่ละบุคคล 2) การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน กระบวนการเรียนการสอน หรือกระบวนการส่งเสริม สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น ปรับปรุงได้ ตามศักยภาพ สภาพแวดล้อม สถานการณ์ต่างๆ โดยคำนึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนเป็นหลัก 3) การเรียนรู้ตามศักยภาพ รูปแบบการเรียนการสอนเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความยากลำบาก และความเหลื่อมล้ำต่อผู้เรียน และผู้ปกครอง มีความเหมาะสมกับทั้งทางกายภาพ และชีวภาพของผู้เรียน 4) การเรียนรู้แบบรอบด้าน การเรียนรู้ที่ไม่จำกัดแคในห้องเรียน สามารถบูรณาการผ่านกระบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกิดเป็นการเรียนรู้แบบใหม่ที่ทำให้สาระวิชาการได้มากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้พบผลการวิจัยสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการศึกษาองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า

1. ครูผู้สอนเป็นบุคคลผู้มีความสามารถ มีศักยภาพ มีประสิทธิภาพ และเป็นผู้มีความสามารถทางวิชาชีพในด้านของการจัดการเรียนการสอน การบริหารสถานศึกษา หรือตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการในกิจการหน้าที่อื่นๆ โดยครูผู้สอนจะดำเนินงานสอนคล้อยกันกับ การเรียนรู้ ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง โดยครูผู้สอนจะต้องมีการฝึกฝน พัฒนาตนเอง มีความสนใจ ใส่ใจในผู้เรียนให้คำปรึกษา แนะนำ และจุดประกาย สร้างแรงดึงดูดให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้ เกิดความสนใจที่จะเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสภาพร ภิธาธร (2553) ที่กล่าวไว้ในองค์ประกอบของคุณลักษณะองค์การแห่งการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อวินัย 5 ประการ ของบุคลากรในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผลการวิจัยบางประการพบว่า องค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดได้แก่ การบริหารจัดการความรู้ รองลงมาคือด้านการปรับใช้เทคโนโลยี ด้านการเสริมอำนาจบุคคล ด้านพลวัตแห่งการเรียนรู้ และด้านการปรับเปลี่ยนองค์กรตามลำดับ ซึ่งพิจารณาได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการเรียนรู้ คือการฝึกฝน

ของครูผู้สอน ที่จะนำมาซึ่งการออกแบบการจัดการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการปรับใช้เทคโนโลยี เพื่อให้เกิดรูปแบบแห่งการเรียนรู้ที่เน้นประโยชน์กับผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. การเรียนรู้ รูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นเพื่อเพิ่ม หรือพัฒนาความรู้ ทักษะให้กับผู้เรียน โดยการเรียนรู้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะ และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ ในส่วนของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา คือการเสริมสร้างความรู้ให้เกิดความเฉลียวฉลาด เกิดความรู้ใหม่ หรือต่อยอดจากความรู้เดิม การพัฒนาทักษะ คือการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ได้จริงเพื่อการดำรงชีวิต และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ คือการเรียนรู้ เพื่อการเข้าใจตนเอง การเข้าใจในเหตุ และผล การรับรู้ และแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี คือการมีวิจรรณาในการคิด และบูรณาการไปใช้จริงได้ในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิยะพงษ์ ไสยโสภณ (2550) ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนในทัศนสถานวัยหนุ่มกลางโดยผลการวิจัยบางประการพบว่า ขั้นตอนในการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความตระหนักในตนเอง ที่สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาจิตใจ ขั้นการจัดประสบการณ์ใหม่ และขั้นการสร้างโครงสร้างความรู้ในตนเองสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาปัญญา ขั้นการทดลองปฏิบัติ และขั้นการประยุกต์ใช้สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาทักษะ

3. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง บุคคลผู้ใกล้ชิดตัวผู้เรียนที่สุด ผู้ปกครองความให้การสนับสนุน ใส่ใจ ให้การอบรมเลี้ยงดูที่ดี ที่เหมาะสมตามศักยภาพ และควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย ผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนในการให้ข้อมูล การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เมื่อผู้ปกครอง และครูให้ความร่วมมือกัน ช่องว่างด้านต่างๆ ก็จะแคบลง ทำให้การสื่อสาร การทำความเข้าใจเกิดขึ้นได้ง่าย และถูกต้อง โดยในปัจจุบันเทคโนโลยีช่วยทำให้การสื่อสารระหว่างครู และผู้ปกครองเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น การประสานงาน สื่อสารจึงเกิดได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งผลการวิจัยบางประการสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภลักษณ์ เศษระพานิช (2550) ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงความเป็นเลิศในการบริหารสถานศึกษาจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีการมุ่งเน้นนักเรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้อง เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระบบการบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาเอกชน

4. ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำหลักปัญญาภูมิธรรม หลักธรรมแห่งการเกิดปัญญา ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีวิธีการคิด และการสร้าง สรรพหองค์ความรู้ที่เป็นระบบ ซึ่งเริ่มจากการคบหาผู้รู้ (สัพฺปฺริสฺสํเสวะ) ไปสู่การรับฟัง (สัทธัมมัสสฺสวนะ) การรับฟัง รับรู้ข้อมูล ความรู้ เรื่องราว ประสบการณ์จากผู้รู้จริง จากนั้นนำสิ่งที่ได้รู้มาผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุ และผล (โยนิโสมนสิการะ) ไม่เชื่ออะอะไรด้วยความเชื่อเพียงอย่างเดียว ต้องมีหลักการ ทฤษฎี หรือเหตุผลมาสนับสนุนอย่างเพียงพอ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดการรู้แจ้ง เห็นจริง เข้าใจอย่างชัดเจน โดยกระบวนการทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ที่สามารถทำให้เกิดความรู้ หรือประสบการณ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชนี ศรีทับทิม และสายสุดา เตยเจริญ (2562) ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) โดยผลการวิจัยพบว่า หลักปัญญาภูมิธรรมมีส่วนร่วมที่ในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนใจอยากเรียนรู้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

5. ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดจากความเชื่อมโยงกันขององค์ประกอบต่างๆ ในโมเดลระบบนิเวศวิถีพุทธนี้ ก่อให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้แบบต่างๆ ทั้ง 4 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้ที่แตกต่าง การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน การเรียนรู้ตามศักยภาพ และการเรียนรู้แบบรอบด้าน ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้เหล่านี้ นั้นสอดคล้องกับงานวิจัยบางประการของ Farahiza Zaihan Azizan (2010) ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบผสมผสานในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศมาเลเซีย โดยผลการวิจัยพบว่าการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีรูปแบบของการเรียนการสอนที่หลากหลายที่มากกว่าการเรียนแบบเผชิญหน้าเพียงอย่างเดียวในห้องเรียนให้ประสิทธิผลทางการเรียนรู้ที่มากขึ้นซึ่งส่งผลดีต่อการเรียนรู้

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้คือองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 5 องค์ประกอบ ได้แก่

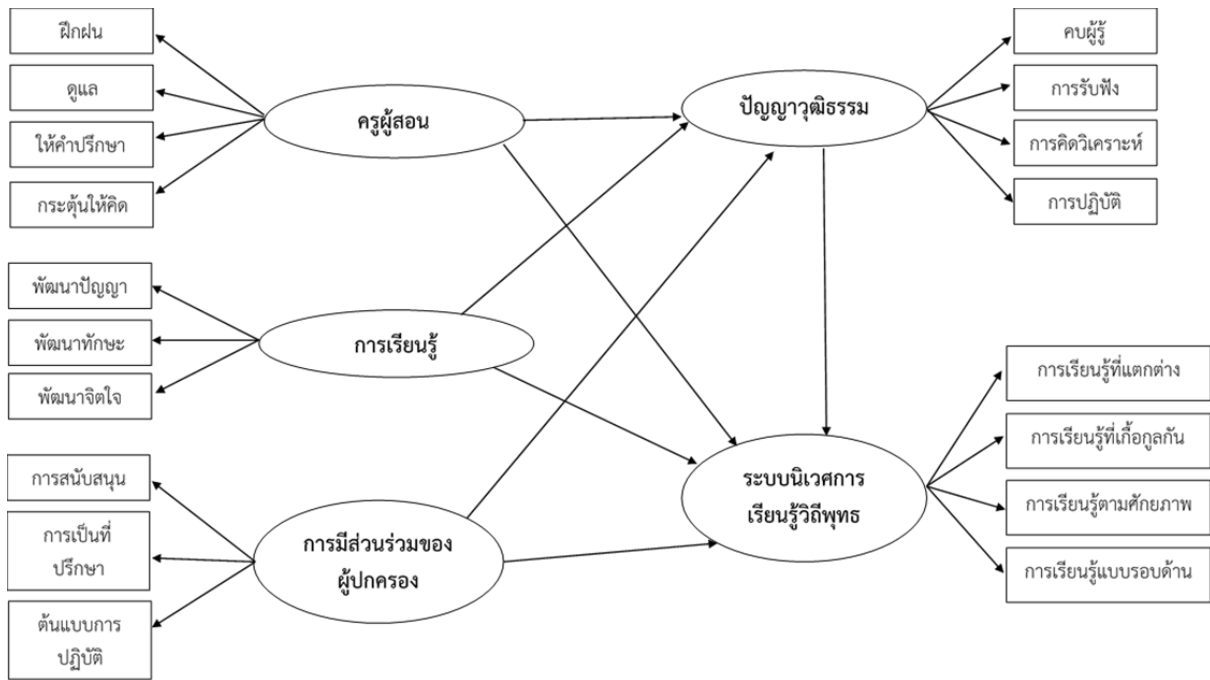
1. ครูผู้สอน หมายถึง บุคลากรผู้มีหน้าที่ และความรับผิดชอบในด้านการสอนให้แก่นักเรียน ดูแลรับผิดชอบงานวิชาการตามที่ได้รับมอบหมาย และยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ ดูแลนักเรียน ภายใต้อำนาจคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในอาชีพครู โดยมีตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร ดังนี้ 1) การฝึกฝน 2) การดูแล 3) การให้คำปรึกษา และ 4) การกระตุ้นให้คิด

2. การเรียนรู้ หมายถึง การรับรู้ การได้รับความรู้ ประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใหม่ใหม่ หรือเรื่องเก่า โดยมีผลให้เกิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายใน หรือภายนอก ผลที่ได้ คือ ความรู้ โดยมีตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัวแปร ดังนี้ (1) พัฒนาปัญญา (2) พัฒนาทักษะ และ (3) พัฒนาจิตใจ

3. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น การส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ ปกป้องและแก้ไข ที่จะส่งผลดีต่อตนเองนักเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม มีตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัวแปร ดังนี้ (1) การสนับสนุน (2) การเป็นที่ปรึกษา และ (3) ต้นแบบที่ดี

4. ปัญญาคุณธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อปัญญาคุณ หรือเพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา โดยมีตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร ดังนี้ 1) คบผู้รู้ 2) การรับฟัง 3) การคิดวิเคราะห์ และ 4) การปฏิบัติ

5. ระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง ระบบการจัดการเรียนรู้ที่มีปัจจัยต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดระบบ รูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งผลดี เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด โดยมีตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร ได้แก่ (1) การเรียนรู้ที่แตกต่าง (2) การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน (3) การเรียนรู้ตามศักยภาพ และ (4) การเรียนรู้แบบรอบด้าน โดยสรุปดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 โรงเรียนประถมศึกษา ควรนำองค์ความรู้การวิจัยคือองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ครูผู้สอน การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ปัญญาฉัตรธรรม 4 และระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ ไปทำการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษา

1.2 โรงเรียนประถมศึกษา ควรนำองค์ความรู้การวิจัยคือองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ครูผู้สอน การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ปัญญาฉัตรธรรม 4 และระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธ ไปทำการพัฒนาโมเดลระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาทั้ง 5 องค์ประกอบ เพราะมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนประถมศึกษา

2.2 ควรปรับเปลี่ยนตัวแปรบางตัว เช่น ปัญญาฉัตรธรรม 4 เพื่อนำหลักพุทธธรรมข้ออื่นๆ มาเป็นตัวแปรในการหาความสัมพันธ์กับระบบนิเวศการเรียนรู้ในระบบนิเวศการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2553**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). **เอกสารรายงาน “จำนวนครู/อาจารย์ ในระบบโรงเรียน”**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กลุ่มยุทธศาสตร์การศึกษา สำนักงานศึกษาธิการภาค 1. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนการศึกษา (พ.ศ. 2562 – 2565) ภาค 1**. รายงานวิจัย. ปทุมธานี: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ. (2550). **การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (2564). **ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต**. แหล่งที่มา <https://sites.google.com/site/sasimajankong2542/home/hnwy-thi3>. สืบค้นเมื่อ 16 มิ.ย. 2564.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2540). **ชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา มนุษย์กับการเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รัชนี้ ศรีทับทิม และสายสุดา เตียเจริญ. (2562). การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง). **รัชต์ภาคย์**. 13(31). 265 – 275.
- ศุภลักษณ์ เศษระพานิช. (2550). **การพัฒนาระบบการบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาเอกชน**. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการศึกษาแห่งชาติ. (2563). **เอกสารรายงาน “ข้อมูลการศึกษา”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยและพัฒนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สถาพร กวีธรร. (2553). **องค์ประกอบของคุณลักษณะองค์การแห่งการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อวินัย 5 ประการของบุคลากรในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). **แผนยุทธศาสตร์ชาติ**. แหล่งที่มา http://nscr.nesdc.go.th/nesdc_uat/wp-content/uploads/2021/07/June21_Full_02-15-7-64.pdf สืบค้นเมื่อ 16 มิ.ย. 2564.
- Bower, H. & Hilgard, E. R. (1981). **Theories of learning**. 5 Th Ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall.
- Farahiza Zaihan Azizan. (2010). **Blended Learning in Higher Education Institution in Malaysia**. Regional Conference on Knowledge Integration in ICT.
- Kimble, G. A. (1964). **Problems of Learning and The Problem of Definition: Comments on Professor Grant's paper**. New York: Academic Press.

ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
NEEDS OF MOTIVATIONAL PERFORMANCE OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS
UNDER THE OFFICE OF THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA,
PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA

^[1]ธีรวิรุฬห์ แพบัว Theerawee Phabua ^[2]พระครูโสภาสนนทกิตติ (ศักดิ์ โอภาส) Phrakhru
Opatnontakitti (Sakda Obhaso) ^[3]พีวัฒน์ ชัยสุข Peravat Chaisuk
^[1] ^[2] ^[3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: Johnneyray2020@gmail.com

Article Received: July 09, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 414 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความต้องการจำเป็น PNI_{Modified}

ผลการวิจัย พบว่า ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา พบว่า ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในภาพรวม คือ 0.284 โดยด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ความสำเร็จในชีวิต รองลงมาคือ ความก้าวหน้า การยอมรับจากสังคม และลักษณะของงาน ตามลำดับ

คำสำคัญ: แรงจูงใจ; การปฏิบัติงาน; ครู; โรงเรียนมัธยมศึกษา

ABSTRACT

The purpose of this research article was to study needs of motivational performance of secondary school teachers under the Office of the Secondary Educational Service Area, Phra Nakhon Si Ayutthaya. This research is a quantitative research using a questionnaire with a sample of 414 secondary school teachers. The data were analyzed using statistics in the research, namely frequency, percentage, mean, standard deviation, and PNI_{Modified}.

Research results found that needs of motivational performance of secondary school teachers under the Office of the Secondary Educational Service Area, Phra Nakhon Si Ayutthaya had an overall need index of 0.284. The aspect with the highest Priority Needs Index was life success, followed by advancement, social acceptance, and job characteristics, respectively.

Keywords: Motivation; Performance; Teacher; Secondary School

บทนำ

วิวัฒนาการของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้สถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การบริหารงานภาครัฐและเอกชน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง เพราะความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารเทคโนโลยี การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชน แต่ระบบการบริหารงานทั้งภาครัฐ และเอกชนเกิดความไม่สอดคล้อง และทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้สังคมโลกหันกลับมามองถึงสาเหตุปัญหาที่แท้จริงในการบริหารของแต่ละประเทศที่มีผลกระทบต่อด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์การอื่นๆ อย่างมากมาย การบริหารเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์การ การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยนำศาสตร์และศิลป์ พร้อมด้วยทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในกระบวนการบริหารได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเทคโนโลยีอยู่เสมอในทุกด้าน การเตรียมพร้อมและรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้คนในสังคมต้องปรับตัวและติดตามให้ทันต่อสิ่งต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป (แพมมาลา วัฒนเสถียรสินธุ์, 2559)

การบริหารและการจัดการองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น ปัจจัยที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ที่สำคัญต่อการจัดการที่จะช่วยให้้องค์การสามารถบริหารงานได้อย่างสัมฤทธิ์ผลทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ บุคคล (Man) เงินทุน (money) วัสดุอุปกรณ์ (material) และวิธีการจัดการ (management) ทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่มีคุณค่าที่สุดในองค์การเพราะนอกจากจะใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์จากทรัพยากรมนุษย์แล้วทรัพยากรมนุษย์ยังสามารถบริหารจัดการ ทรัพยากรทางการบริหารอื่นๆ ได้อีกด้วยองค์การต่างๆ จึงพยายามที่จะค้นหาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเข้ามาทำงานรวมถึงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในระดับที่องค์กรต้องการ (รติ ยศยิ่งยง, 2549)

การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษามีความจำเป็นต้องมีการดูแลเอาใจใส่ สร้างแรงจูงใจให้เกิดกำลังใจพร้อมที่จะปฏิบัติงานเป็นอย่างดีและมีคุณภาพและเกิดผลสำเร็จ หากไม่มีซึ่งแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแล้วก็จะเป็มูลเหตุที่ทำให้ผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลงมีการขาดงาน หรืออาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้ ดังนั้นแรงจูงใจจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการทำงานเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งผลไปถึงประสิทธิผลของโรงเรียน (สมชาย ยอดเพชร และคณะ, 2557) การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานจึงเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะช่วยเป็นตัวกระตุ้นให้มีพลังในการกระทำพฤติกรรมมีทิศทาง และต้องการที่จะบรรลุเป้าหมาย ผู้บริหารจึงมีความจำเป็นต้องเป็นผู้ชักจูงมีความกระตือรือร้นที่จะสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรได้ทำงานได้อย่างเต็มความสามารถ ผลักดันให้บุคคลทำพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนเองต้องการโดยแสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมในด้านการปฏิบัติงานทำให้เกิดผลดีต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน (กนกวรรณ เहांอิม, 2561) เพื่อให้การปฏิบัติงานของครูมีประสิทธิภาพ เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่ และก่อให้เกิดแนวทางและวิธีการดำเนินการ ส่งผลต่อให้การทำงานประสบผลสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

โรงเรียนมัธยมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยามีทั้งหมด 29 โรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา, 2563)

ที่มีวิสัยทัศน์ในการมุ่งสร้างคนดี เพื่อเป็นศรีแก่อยุธยา โดยบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมสร้างโอกาสและคุณภาพผู้เรียน ผู้สังคมที่ยั่งยืน ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความปลอดภัยจากภัยทุกรูปแบบสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนทุกคน ยกกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา

ผู้บริหารเปรียบเหมือนผู้นำในครอบครัว การบริหารจัดการในครอบครัวโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะส่งผลให้ครูผู้สอนเกิดการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะเรียนรู้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย เพื่อให้ได้แนวทางในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษา ครูและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการนำไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่อไป

จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา มาประยุกต์ใช้ในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา รวมทั้งการศึกษามูลของสร้างและพัฒนาแรงจูงใจของครูในการปฏิบัติงานว่ามีปัญหาและอุปสรรคใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู อีกทั้งจะได้นำไปประกอบการวางแผนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาแรงจูงใจของครูอันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารจัดการการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประเด็นที่ศึกษา
 - 1.1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
2. วิธีการศึกษา
 - 2.1 เอกสาร เกี่ยวกับคุณลักษณะแรงจูงใจ
 - 2.2 สร้างแบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
3. แหล่งข้อมูล
 - 3.1 เอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเว็บไซต์
 - 3.2 เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามในพื้นที่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
4. เครื่องมือที่ใช้
 - 4.1 แบบบันทึกข้อมูล สรุปผลจากการค้นคว้าเอกสาร
 - 4.2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู

- โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
 พระนครศรีอยุธยา
5. ประชากร 5.1 ครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน 29 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 1,319 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 414 คน
6. วิธีเก็บข้อมูล 6.1 ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
7. วิเคราะห์ข้อมูล 7.1 วิเคราะห์ ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความ ต้องการจำเป็น $PNI_{Modified}$
8. ผลที่ได้รับ 8.1 ระดับความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา สรุปผลการวิเคราะห์แบบสอบถามความต้องการจำเป็น โดยมีผลการวิเคราะห์ปรากฏตามรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจัดเรียงอันดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม

ด้านที่	แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา	I	D	$PNI_{Modified}$	อันดับที่
1	ความสำเร็จในชีวิต	4.34	3.35	0.295	1
2	การยอมรับจากสังคม	4.40	3.49	0.280	3
3	ลักษณะของงาน	4.41	3.46	0.274	4
4	ความก้าวหน้า	4.34	3.38	0.285	2
	รวม	4.37	3.42	0.284	

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความ ต้องการจำเป็นทุกชั้นตอน $PNI_{Modified}$ อยู่ระหว่าง 0.274 - 0.295 ในภาพรวม $PNI_{Modified} = 0.284$ ด้านที่มีความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญอันดับที่ 1 คือ ด้านความสำเร็จในชีวิต $PNI_{Modified} = 0.295$ รองลงมาอันดับที่ 2 คือ ด้านความก้าวหน้า $PNI_{Modified} = 0.285$ อันดับที่ 3 คือ ด้านการยอมรับ

จากสังคม PNIModified = 0.280 และด้านที่มีความต้องการจำเป็นลำดับสุดท้ายคือ ด้านลักษณะของงาน PNIModified = 0.274 ตามลำดับ โดยมีรายละเอียดของแต่ละด้านดังนี้

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ด้านความสำเร็จในชีวิต โดยรวมและรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็น ด้านความสำเร็จในชีวิตโดยรวม เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ครูรับรู้ได้ถึง การได้รับความคุ้มครองในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครูจากโรงเรียน รองลงมา คือ ครูรู้สึกถึงความมั่นคงในหน้าที่การงานที่ดำรงอยู่ อันดับ 3 คือเมื่อมีปัญหาในการปฏิบัติงาน ครูสามารถแก้ไขได้และผ่านพ้นไปด้วยดี และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูมีความพอใจและภูมิใจในผลงานการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในด้านการยอมรับจากสังคม โดยรวมและรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ตำแหน่งหน้าที่ของครู ทำให้ครูรู้สึกภูมิใจ รู้สึกมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี รองลงมา คือ เพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับบัญชา รวมไปถึงบุคคลอื่น ๆ ในโรงเรียนให้การยอมรับในความสามารถในการปฏิบัติงานของครู อันดับ 3 คือครูได้รับคำแนะนำดูแลการปฏิบัติงานจากผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บังคับบัญชามีความเอาใจใส่ดูแล และเป็นกันเองกับครูและเพื่อนร่วมงานครูอื่น ๆ

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในด้านลักษณะของงาน โดยรวมและรายข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ครูสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งใหม่ รองลงมา คือ ครูมีความพอใจในลักษณะงานที่ปฏิบัติ ถือว่าเป็นงานที่น่าสนใจ อันดับ 3 คือครูมีความพอใจในลักษณะงานที่ปฏิบัติ ถือว่าเป็นงานที่น่าสนใจ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูในโรงเรียนมีความเอาใจใส่กันและคอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน เมื่อประสบปัญหาในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในด้านความก้าวหน้า โดยรวมและรายข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การปฏิบัติงานของครูทำให้ครูมีความชำนาญในงานส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น รองลงมา คือ ผู้บริหารให้โอกาสและสนับสนุนในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น อันดับ 3 คือครูมีความพอใจในลักษณะงานที่ปฏิบัติ ถือว่าเป็นงานที่น่าสนใจ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูได้รับการส่งเสริมให้ไปศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปผลข้อค้นพบที่สำคัญมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

การศึกษาความต้องการจำเป็นของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็นทุกด้าน ในภาพรวม เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านที่มีความต้องการจำเป็นลำดับที่ 1 คือ ด้านความสำเร็จในชีวิต รองลงมา คือ ด้านความก้าวหน้า ด้านการยอมรับจากสังคม และด้านลักษณะของงาน ตามลำดับ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการต้องการจำเป็นด้านความสำเร็จในชีวิต และการจัดการกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับที่ 1 คือ ครูรับรู้ได้ถึง การได้รับความคุ้มครองในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครูจากโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยศิลาพร จำปารัตน์ (2558) ได้ทำการวิจัยแนวทางการพัฒนาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูผู้สอนระดับปฐมวัยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูผู้สอนระดับปฐมวัยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กำแพงเพชร เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่าปัจจัยจูงใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดตามลำดับได้แก่ ด้านความสำเร็จในงานที่ทำ ด้านความก้าวหน้า ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการยกย่องส่วนปัจจัยค่าจูง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดตามลำดับ ดังนี้ ด้านความมั่นคง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ด้านค่าตอบแทน ด้านนโยบายขององค์กร ด้านสภาพการทำงาน ด้านลักษณะของการบังคับบัญชา และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา คล่องแคล่ว (2557) ได้ทำการวิจัยการพัฒนากลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลางในจังหวัด กำแพงเพชร พบว่า ความต้องการแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง ในจังหวัด กำแพงเพชร ในภาพรวมพบว่า ครูมีความต้องการแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความสำเร็จในชีวิต รองลงมาคือ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่ การงาน ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านปัจจัยกายภาพ และด้านการยอมรับนับถือ ตามลำดับ

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้คือแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา สามารถนำมาสรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและคุณภาพการทำงานของครู การเข้าใจและตอบสนองความต้องการของครูในแต่ละด้าน จะช่วยให้โรงเรียนสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากรทุกคนในโรงเรียน เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้กับครู โดยองค์กรควรให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจของครู เช่น การให้ค่าตอบแทนที่เหมาะสม การสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี และการให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง ซึ่งแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู คือ ปัจจัยที่กระตุ้นให้ครูมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และทุ่มเทในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดผลสำเร็จในการทำงาน ซึ่งแรงจูงใจเหล่านี้สามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลักได้แก่

1. ความสำเร็จในชีวิต ครูต้องการเห็นผลลัพธ์จากการทำงานของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง การพัฒนานักเรียน หรือการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การได้รับความสำเร็จเหล่านี้จะสร้างความภาคภูมิใจและเป็นแรงผลักดันให้ครูทำงานอย่างต่อเนื่อง
2. การยอมรับจากสังคม ครูต้องการรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา การได้รับการยอมรับและชื่นชมจากผู้อื่นจะช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน
3. ลักษณะของงาน งานที่ทำท้าทาย มีความหลากหลาย และตรงกับความสนใจและความสามารถของครู จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้ครูทำงานได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ
4. ความก้าวหน้า โอกาสในการเติบโตในหน้าที่การงาน การได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะ รวมถึงการได้รับการประเมินผลอย่างเป็นธรรม จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้ครูมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและทำงานให้ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 1. สร้างแรงจูงใจในครูที่ต้องการพัฒนาตนเองและปรับปรุงหลักการสอนของตน ประชาสัมพันธ์การศึกษาต่อเนื่องและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะในการสอน
 2. ควรนำการพัฒนาแบบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ไปพัฒนาเป็นคู่มือการปฏิบัติ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ แนวทาง และคู่มือในการปฏิบัติงาน
 3. ส่งเสริมครูให้พัฒนาการสอนที่น่าสนใจและนำเสนอการใช้เทคโนโลยีและวิธีการสอนที่สร้างสรรค์ เพื่อให้การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ที่มีความหมายและน่าสนใจสำหรับนักเรียน
 4. สร้างระบบการประเมินที่ช่วยสนับสนุนและบ่งบอกความสำเร็จของครูในการพัฒนารูปแบบแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน และให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ในการปรับปรุงต่อไป
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 - 2.1 ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจด้านความสำเร็จในชีวิตของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา
 - 2.2 ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามหลักพุทธธรรมของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ เ้าอิม. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา คล่องแคล่ว. (2557). การพัฒนากลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนมัธยมขนาดกลางในจังหวัดกำแพงเพชร. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- ศิลาพร จำปารัตน์. (2558). แนวทางการพัฒนาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูผู้สอนระดับปฐมวัยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- ทศนา แคมมณี. (2551). รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศนา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธานินท์ ศิลป์จารุ. (2551). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสส์แอนด์ดี.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2535). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก.
- แพมมาลา วัฒนเสถียรสินธุ์. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาการสื่อสารภายในองค์กร กรณีศึกษาบริษัทยูไนเต็ด แสตนด์การ์ด เทอร์มินัล จำกัด (มหาชน). วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มัทนา วังถนอมศักดิ์. (2550). รูปแบบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รติ ยศยิ่งยง. (2549). การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี.
- สมชาย ยอดเพชร และคณะ. (2557). การนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร. 16(1). 87-97.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา. (2563). ข้อมูลพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- Keeves, Peter J. (1988). Model and Model Building: Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook. Oxford: Pergamon Press.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement. 30(3). 607-610.

กรรมกับการให้ผลของกรรมในวิถิตถารสูตร THE KAMMA AND RESULT OF KAMMA IN VITTHĀRASUTTA

พระครูสังฆกิจวิริยะ (ปราบศึก อุทัย) PhrakruSangkrakitviriya (Prabsuek Udayo)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: surachaihongtrakool@gmail.com

Article Received: July 07, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรรมและการให้ผลของกรรมในวิถิตถารสูตร ผลการศึกษาพบว่า กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ความสำคัญของกรรมมี 4 ชนิด ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้จำแนกกรรมไว้ในวิถิตถารสูตรซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์กับการให้ผลของกรรม คือ 1) กรรมดำ เป็นกรรมที่ไม่ดี เป็นความประพฤติชั่ว ผิดศีล ประกอบด้วยโลภะโทสะโมหะ ผู้ทำกรรมดำย่อมได้รับผลที่ไม่ดี 2) กรรมขาว เป็นกรรมดี คือประพฤติดี เช่น การรักษาศีล ไม่เบียดเบียน ผู้ทำกรรมขาวเป็นไปเพื่อความสุข เมื่อตายย่อมไปสู่สุคติ 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว คือผู้ปฏิบัติทั้งดี และไม่ตีปะปนกัน 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เป็นกรรมที่เป็นอริยะ เป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษามีความต้องการพ้นจากความทุกข์ ควรละเว้นกรรมดำ ทำกรรมขาว และละกรรมที่เกิดจากโลภะโทสะโมหะซึ่งเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติรักษาศีล 5 นำไปสู่การปฏิบัติตนที่เรียกว่าเป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อความสิ้นกรรมโดยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ต่อไป

คำสำคัญ: กรรม; การให้ผลของกรรม; วิถิตถารสูตร

ABSTRACT

The purpose of this academic article was to study the karma and result of kamma in Vitthārasutta. Results of the study found that karma is an action that consists of intention. The importance of karma has 4 types that the Lord Buddha classified karma in Vitthārasutta, which shows the relationship with the results of karma: 1) Black karma is bad karma, bad behavior, violating the precepts, consisting of greed, anger, delusion. Those who do black karma will receive bad results. 2) White karma is good karma, which is good behavior, such as keeping the precepts, not causing harm. Those who do white karma lead to happiness. When they die, they will go to a good place. 3) Both black and white karma is those who practice both good and bad mixed together. 4) Neither black nor white karma is karma that leads to the end of karma. It is noble karma, the highest goal of Buddhism. Those who study and want to be free from suffering should avoid black karma, do white karma, and abandon karma that arises from greed, anger, delusion, which are the foundations of practicing the five Precepts, leading to the practice called neither black nor white karma. It is a guideline to practice for the end of suffering, for the end of karma by practicing the Noble Eightfold Path.

Keywords: Karma; Result of Kamma; Vitthārasutta

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงคำสอนเรื่องกรรมนั้นถือว่าเป็นคำสอนที่พระผู้มีพระภาคทรงสอนไว้เป็นหลักคำสอนหนึ่งที่มีความสำคัญจนอาจจะกล่าวได้ว่า คำสอนเรื่องกรรมนั้นเป็นเสมือนหนึ่ง “แก่นคำสอนหลัก” ในพระไตรปิฎกอีกคำสอนหนึ่งก็ว่าได้ โดยพระพุทธรังคทรงสอนเรื่องกรรมนี้ไว้ในพระไตรปิฎกอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งคำสอนเรื่องกรรมนั้นได้มีการสอนกันมาแล้วในยุคก่อนสมัยพุทธกาล แต่เป็นคำสอนที่สอนกันผิดๆ มาก่อน กล่าวคือสอนในสิ่งที่ขัดแย้งกับเรื่องกรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งเมื่อว่า โดยสรุปคำสอนดังกล่าวก็แบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลัก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2542) ก็คือ 1) ลัทธิกรรมเก่า (ปุพเพกตวาท) คือสอนว่าทุกอย่างเกิดมาจากกรรมเก่า 2) ลัทธิพระพรหมลิขิต (อิศวรนิมิตวาท) ทุกอย่างเกิดมาจากอำนาจของเทพเจ้า 3) ลัทธิไร้เหตุไร้ปัจจัย (อเหตุวาท) ทุกอย่างเกิดมาโดยไม่มีเหตุมีปัจจัย (อง.ตึก. (ไทย) 20/501/222) นอกจากนั้นก็ยังมีหลักคำสอนอื่นๆ ในสมัยพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาลที่สอนกันผิดๆ ไปจากหลักกรรมที่พระพุทธรังคทรงค้นพบก็ได้แก่ ทิฎฐิ 62 บ้างกรรมของลัทธิครูทั้ง 6 บ้าง โดยทรงเปรียบเทียบทิฎฐิว่าเป็นทิฎฐิเป็นประจักษ์ได้แก่ ที่เกิดเป็นจุณน้ำหรือที่เกิดของเดิรณียทั้งหลายเป็นที่อันสัตว์ทั้งหลายข้ามไป ลอยไป และเร่รอนไปด้วยการผุดขึ้นและต่ำลงไม่มีที่สิ้นสุด (อง.ตึก.อ. (ไทย) 2/62/231) โดยเมื่อประชาชนเชื่อตามหลักกรรมดังกล่าวก็จะมีกรรมไปแก้กรรมกันในหลากหลายวิธีการ เช่น อาบน้ำในแม่น้ำเพื่อล้างบาปบ้างอันมีแม่น้ำคงคา หรือไม่ก็แม่น้ำพหุกา (ม.ม. (ไทย) 12/79/68) เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมีกรปฏิบัติบำเพ็ญตบะเพื่อกัดกันบาปด้วยตบะ (ที.ปา. (ไทย) 11/55/37) อันเป็นการชำระบาปหรือกรรมที่ตนมีอยู่ด้วย

ต่อมาเมื่อพระพุทธรังคเจ้าตรัสรู้แล้วก็ทรงแสดงเรื่องกรรมในแนวทางแห่งธรรมที่ทรงตรัสรู้ภายใต้กรอบของกฎแห่งธรรมชาติก็คือ กฎอิทัปปัจจยตาบ้าง กฎแห่งธรรมเรียกว่าธรรมนิยามบ้าง โดยกรรมนั้นถือว่าเป็นหนึ่งในกฎธรรมชาติเรียกว่า “กรรมนิยาม” โดยทรงนำเอาคำสอนเรื่องกรรมนั้นมาสอน อธิบายจำแนกให้ผู้ฟังได้เข้าใจง่าย ๆ ตามแต่สติปัญญาของแต่ละบุคคลในรูปของคำสอนบ้าง นิทานบ้าง หรือสื่อการสอนอื่นๆ บ้าง โดยหลักคำสอนเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธรังคทรงสอนว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งก็เป็นหลักเดียวกับหลักกฎแห่งเหตุผลของปัจจุสมุปบาทที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี (ส.นิ. (ไทย) 16/20/34-35) และทรงแสดงอานิสงค์แห่งกรรมว่า หากทำกรรมดีก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์แต่หากทำกรรมชั่วก็จะไปเกิดในนรกอบาย ทุกคติ เป็นต้นเพื่อให้ผู้คนได้รับรู้ว่าทำกรรมอย่างใดไว้ก็ย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น อนึ่งสำหรับผู้ที่ยังมีกรรม กิเลส และวิบากก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏโดยไม่มีจบสิ้น ส่วนผู้ที่ต้องการพ้นไปจากทุกข์อันเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงวิธีปฏิบัติ เรียกว่า การประพฤติพรหมจรรย์อันเป็นการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสิ้นกรรม

เป็นที่ทราบกันว่าพระพุทธรังคทรงแสดงเรื่อง กรรมไว้ในพระไตรปิฎกนั้นอยู่ในหลายพระสูตร และหนึ่งในนั้นก็คือ “วิถวารสูตร” ถือว่าเป็นพระสูตรหนึ่งที่ว่าด้วยการจำแนกกรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ กรรมดำ กรรมขาว กรรมทั้งดำและขาว กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว (อง.จตุกก. (ไทย) 21/234/348-350) โดยพระสูตรนี้ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องกรรมเอาไว้ว่าสนใจมากในประเด็นที่กล่าวมาว่า อะไรคือกรรมดำ กรรมขาว กรรมทั้งดำและขาว กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว และกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร แต่การอธิบายไว้อย่างนั้นก็ยังคงถือว่าเป็นประเด็นที่นำมาสู่ข้อสงสัยที่ว่าแนวการอธิบายเรื่องกรรมของพระสูตรนี้เหมือนหรือแตกต่างไปจากคำอธิบายที่ทรงได้อธิบายไว้ในพระสูตรอื่นๆ อย่างไร โดยในบทความนี้ก็มุ่งที่จะตอบคำถามในประเด็นดังกล่าวด้วยเช่นกัน

แนวคิดเรื่องกรรมกับการให้ผลของกรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

อย่างไรก็ตามก่อนที่จะหันไปทำความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดของกรรมในวิถีดารสูตร สิ่งแรกที่จะต้องหันมาทำความเข้าใจก่อนก็คือ แนวคิดเรื่องกรรม กับการให้ผลของกรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า หลักของคำสอนเรื่องกรรมกับการให้ผลของกรรมในพระไตรปิฎกนั้นได้อธิบายเรื่องกรรมเอาไว้ว่าอย่างไร โดยแก่นคำสอนเรื่องกรรมกับการให้ผลของกรรมที่ปรากฏโดยทั่วๆ ไปในพระไตรปิฎกนั้นก็มิได้ดังต่อไปนี้

1. คำสอนเรื่องกรรม สำหรับความหมายของคำว่า กรรม ในพระไตรปิฎกนั้น หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาจะแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรือใจคิดก็ตามจัดเป็นกรรมทั้งนั้น สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ” (อง. ฉก. (บาลี) 22/63/395) แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันเองเราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ (อง. ฉก. (ไทย) 22/63/577) ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุดเพราะมโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้น เป็นตัวกำหนดวิถีหรือชี้แนวทางให้ความคิด ความนิยม ความเชื่อ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542) ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปคำว่ากรรมจึงหมายถึง การกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เจตนาดีก็จะเป็นกรรมดี เจตนาไม่ดี (คิดไม่ดี) แล้วกระทำลงไปก็เป็นกรรมที่ไม่ดี ดังนั้น การกระทำใดก็ตามที่ไร้เจตนาคือกระทำโดยไม่มีเจตนา เรียกว่าไม่เป็นกรรม ดังจะพบตัวอย่างการกระทำที่ไม่ประกอบด้วย เจตนาได้จากพระวินัยปิฎก คือ พระผู้มีพระภาคทรงมีข้อยกเว้นภิกษุไม่ต้องอาบัติ(อนาปัตติวาร) ถ้าภิกษุนั้นไม่จงใจ (วิ.ม. (ไทย) 1/179/150) “ทรงแสดงอาบัติตติกรรมที่เป็นอภัยกถาคือ “ภิกษุไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่จงใจ ไม่ฝ่าฝืนล่วงละเมิดอาบัติใด นี้เรียกว่า อาบัติตติกรรมเป็นอภัยกถา” (วิ.จ. (ไทย) 6/222/340-341) การไม่จงใจนี้ไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม โดยประเภทของกรรม จำแนกตามธรรมหรือมูลเหตุอกุศลมูลสูตร (อง.ติก. (ไทย) 20/70/275-279) แบ่งไว้เป็น 2 อย่างคือ 1) อกุศลกรรม ได้แก่กรรมที่เป็นอกุศล มีมูลเหตุคืออกุศลมูลอันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ 2) กุศลกรรม ได้แก่ กรรมที่เป็นกุศล มีมูลเหตุคือกุศลมูล อันได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

นอกจากนั้น กรรม เมื่อจำแนกตามทวารก็สามารถแบ่งได้เป็น 3 คือ 1) กายกรรม การกระทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย 1) วจีกรรม การกระทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา 3) มโนกรรม การกระทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ (ม.ม. (ไทย) 13/57/54) ซึ่งกรรมทั้ง 3 ประการ ถือว่าการกระทำกรรมทางใจสำคัญที่สุด ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “บรรดากรรมทั้ง 3 ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามี โทษมากกว่า ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว มีชัฏกายกรรมหรือวจีกรรม” (ม.ม. (ไทย) 13/57/57)

เหตุที่กล่าววามโนกรรมสำคัญที่สุดก็เพราะมโนกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับทิวฏฐิ เนื่องจากว่า มนุษย์เรานี้คิดก่อนแล้วจึงเริ่มทำทั้งทางกายและวาจา ซึ่งคำวามโนกรรมหมายรวมถึงความเชื่อ ทิวฏฐิ แนวคิดค่านิยมของมนุษย์ ซึ่งหากจะกล่าวเฉพาะทิวฏฐินั้นจะพบว่าทิวฏฐิเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ไปของมนุษย์เราก็คือ ถ้าเรามีความคิดที่ดี ความสำนึกหรือมโนกรรมดี ก็เรียกได้ว่า เราเป็นผู้ที่มีสัมมาทิวฏฐิ เมื่อมีสัมมาทิวฏฐิการดำเนินชีวิตเราก็เป็นไปในทางที่ดีที่เป็นกุศล ถ้าเรามีความคิดที่ไม่ดีหรือมีมโนกรรมชั่วอันจัดเป็นมิจฉาทิวฏฐิ การดำเนินชีวิตของเราก็เป็นไปในทางที่ไม่ดีหรือทางที่เป็นอกุศล ดังนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ว่า “เราไม่เห็น ธรรมอันเฝ้าอย่างหนึ่งที่มีโทษมากเหมือนมิจฉาทิวฏฐินี้ โทษทั้งหลายมีมิจฉาทิวฏฐิเป็นอย่างยิ่ง” (อง.เอกก. (ไทย) 20/310/41)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำให้ความสำคัญว่า มโนกรรมหรือความคิดหรือว่าทิวฏฐิความเชื่อค่านิยมของเรานั้นมีความสำคัญมากที่สุดเพราะมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดที่จะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติดังที่ได้กล่าวมาเป็นเบื้องต้นว่า เมื่อมีความเห็นเช่นใดแล้วก็ย่อม

นำไปสู่การกระทำเช่นนั้น ดังปรากฏในพระพุทธรพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่วหรือ ทำชั่วตามไปด้วย” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23) ซึ่งความเห็นเรื่องความเชื่อของคนเราที่ได้ปลงใจเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งแล้วย่อมมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ประการก็คือ คือ 1) มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นหรือความเชื่อที่ผิด และ 2) สัมมาทิฎฐิ ความเห็นเรื่องความเชื่อที่ถูก โดยที่ความเห็นหรือความเชื่อทั้ง 2 ประการนั้นพระพุทธรพจน์ได้ทรงตรัสไว้แล้วโดยเฉพาะในส่วนของสัมมาทิฎฐิในอรรถกถาสุตตว่า “สัมมาทิฎฐิ คือ ความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงที่เช่นสรวง แล้วมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ ทำดีและทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามีมารดาบิดามีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติ ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญา อันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็มีอยู่ในโลก” (ม.ม. (ไทย) 13/94/97)

โดยผู้ที่เป็นสัมมาทิฎฐิบุคคลนั้นย่อมถือว่าเป็นผู้ที่มีความเป็นบัณฑิต คือเห็นตรงตามความเป็นจริง คือเห็นว่ากรรมที่ทำดีแล้วย่อมมีผล ดังปรากฏในพระพุทธรพจน์ว่า “บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปกติเห็นปฏิจจสมุปปาท มีความรู้ความเข้าใจในกรรมและผลของกรรม ย่อมพิจารณาเห็นกรรม ตามความเป็นจริงอย่างนี้สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมูสัตว์เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน” (ม.ม. (ไทย) 13/460/582) “เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” (อง.ปญจก (ไทย) 22/57/100)

นอกจากนั้น ผู้ที่เป็นสัมมาทิฎฐิบุคคลนั้นย่อมเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยศรัทธาหรือความเชื่อ ในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีไม่ลู่ไหล ตื่นตุมไปตามลักษณะอาการภายนอกกล่าวคือมีความเชื่อหรือความศรัทธาใน 4 ประการนี้คือ 1) กัมมศรัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสรัทธา เชื่อว่าสัตว์เรามีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต (ม.ม. (ไทย) 13/463/584) ส่วนบุคคลผู้ที่มีความเห็นที่ไม่ตรงตามสัมมาทิฎฐินั้นจัดว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิบุคคลคือผู้ที่เป็นข้าศึกของพระอริยะ หมายถึง ไม่สามารถที่จะเป็นพระอริยะในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จากการที่ได้กล่าวมาทั้งหมดจึงจะเห็นได้ว่า การเป็นสัมมาทิฎฐิบุคคลนั้นย่อมมีผลต่อความเชื่อในเรื่องกรรมมากเนื่องมาจากว่าเมื่อบุคคลเป็นคนที่คิดถูกต้องตรงตามธรรมแล้วก็ย่อมจะมีความเชื่อตรงตามหลักของกรรมว่า ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว กรรมดี หรือกรรมชั่วย่อมมีผลต่อการที่กรรมนั้นจะนำความสุขหรือความทุกข์มาสู่ตนเอง

2. การให้ผลของกรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก สำหรับการให้ผลของกรรม หรือเรียกว่าวิบากแห่งกรรมพระพุทธรพจน์เจ้าตรัสยืนยันการให้ผลของกรรมมาในลักษณะเป็นพินิจนิยามว่า “หว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น (ผู้ทำดี ได้ดี ผู้ทำชั่ว ได้ชั่ว)” (ส.ส. (ไทย) 15/265/364) หมายถึงความดีหรือความชั่ว ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ จากการเกี่ยวเนื่องของกรรมและการให้ผลของกรรมนี้ นับเป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัดมهادังพุทธรพจน์ว่า “ตัณหาบังคนให้เกิดจิตของคนนั้นย่อมวิงวุ่นไปสู่อสงสารกรรมเป็นที่พำนักของสัตว์นั้น” หมายถึง บุคคลที่ยังมีกิเลสตัดมهادังจิตตอยู่ก็ย่อมตกอยู่ใต้อำนาจการให้ผลของกรรมนั้น สำหรับการให้ผลด้วยการส่งไปเกิดในสุคติหรือทุคติ นอกจากนั้นยังทรงแสดงไว้ในนิพนธ์พิภคสูตรว่า การให้ผลของกรรมนั้น (วิบากแห่งกรรม) มี 3 ประการ คือ 1) กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน 2) กรรมที่พึงเสวยในอภิปภคไป 3) กรรมที่พึงเสวยในอภิปภคต่อๆ ไปแสดง ความดับแห่งกรรม (กรรมเล็ก ให้ผล) คือ เพราะผัสสะดับ กรรมจึงดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม ได้แก่

อริยมรรคมีองค์ 8 (อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577) ซึ่งการให้ผลของกรรม 3 ประการ และความดับแห่งกรรมที่กล่าวมานี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันกับประเภทของกรรมที่มานิเวตการสูตรหรือไม่ ถ้าเกี่ยวข้องกันเกี่ยวข้องอย่างไร ผู้เขียนจักได้นำเสนอไว้ในบทวิเคราะห์

นอกจากการให้ผลของกรรมและความดับกรรม 3 ประการแรกที่ได้แสดงไปแล้วนั้น พระอรธกถาจารย์ (ขุ.ป.อ. (ไทย) 2/234-235/272-275) ท่านได้อธิบายการให้ผลของกรรมที่มีในกัมมกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค ให้เข้าใจง่ายขึ้น คือจำแนกการให้ผลของกรรมตามหน้าที่ ได้แก่ ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด อุปัตถัมภกรรม กรรมสนับสนุนคือเข้าสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจาก ชนกกรรม อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น คือเข้ามาบีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกรรมนั้นให้แปรเปลี่ยนทุเลาเบาบางหรือสิ้นเข้า อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน คือกรรมแรงฝ่ายตรงข้ามที่เข้าตัด รอนการให้ผลของกรรม 2 อย่างนั้นให้ขาดหรือหยุดไปทีเดียว จำแนกตามลำดับความแรงในการให้ผล ได้แก่ ครุกรรม กรรมหนักให้ผลก่อน พหุกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมทำมากให้ผล รองลงมา อาสันนกรรม กรรมจวนเจียนหรือกรรมใกล้ตาย ถ้าไม่มี 2 ข้อก่อนก็จะให้ผลก่อน กตตตกรรม หรือกตตตวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ คือเจตนาอ่อน หรือมีใจเจตนาอย่างนั้นให้ผลต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผล

การให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาแสดงไว้โดยพิสดาร มีตัวอย่างที่มานิเวตการปิฎกมากมาย ซึ่งผลของกรรมทั้งหลายที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎกสรุปได้ก็คือ ทำดีย่อมได้รับผลดี แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าทำชั่วก็ต้องได้รับผลชั่ว ผู้ใดทำกรรมไว้ก็จะเป็นเจ้าของกรรมเป็นทายาทแห่งกรรม ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” พิจารณาเห็นดังนั้นว่า ไม่ใช่เราคนเดียวเท่านั้นที่มีกรรมเป็นของตนเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น แท้จริงสัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/57/99-103) “อุปกิเลสที่เป็นเหตุให้มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส เป็นที่รู้กันว่าไม่บริสุทธิ์ มีอริยธรรม ถูกความมืดปกคลุม เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำ ให้อัตภาพหยาบเจริญเติบโตย่อมยินดีการเกิดใหม่” (อง.จตุก. (ไทย) 21/50/82)

นอกจากนั้นยังมีพระพุทธพจน์อีกหลายพระสูตรที่ทรงแสดงไว้ว่า ตัณหาเป็นเหตุเกิดในไปเกิดในภพใหม่ เช่น สัจจวิภังคสูตรทรงตรัสว่า “ตัณหาเป็นเหตุเกิดในภพใหม่ สหคตด้วยความกำหนดยินดีเป็นเหตุ เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขสมุทยอริยสัง” (ม.อ. (ไทย) 14/374/421) หรือทรงแสดงผลของกรรมเกี่ยวกับการมีสัมมาทิฐิมาในมหาภิณทิสสูตร (ม.อ. (ไทย) 14/303/366-367) โดยพิสดารคือ “บุคคลใดเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิด ในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ...เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อน ให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรม ที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือ ในเวลาจะตาย เขามีมิจฉาทิฐิที่ให้อริยธรรมยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฐิในโลกนี้เขาย่อมเสวยวิบาก แห่งกรรมนั้นในชาตินี้บ้าง ในชาติหน้าบ้าง ในชาติต่อๆ ไปบ้าง บุคคลใดเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิด ในสุคติโลกสวรรค์ ...เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ใน ภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาทิฐิที่ให้อริยธรรมยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้

มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาปฏิภูมิจนในโลกนี้ เขาย่อมเสวยวิบากแห่งกรรมนั้นในชาตินี้ บ้าง ในชาติหน้า บ้าง ในชาติต่อๆ ไปบ้าง”

แม้ว่าบางคนเคยทำกรรมที่ไม่ดีไว้มาก เมื่อได้พบกับพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้าก็ยังสามรถประพฤติพรหมจรรย์ทำที่สุดแห่งทุกข์ ตัวอย่าง เช่น ท่านองคุลิมาลเป็นต้น เนื่องจากเขาเป็นผู้ประมาทแล้วภายหลังมีความไม่ประมาทยอมทำกรรมที่ดีได้ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “คนที่ประมาทมาก่อน ต่อมาภายหลัง ไม่ประมาทเขาย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสวได้ประดุจ ดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆฉะนั้น คนที่ทำบาปกรรมแล้วปิดไว้ได้ด้วยกุศล ย่อมจะทำโลกนี้ให้สว่าง ไสวได้ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆฉะนั้น เช่นเดียวกันแล ภิกษุที่ยังหนุ่มแน่น ขวนขวายอยู่ในพระพุทธศาสนาย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสวได้ ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น” (ม.ม. (ไทย) 13/352/430)

จากหลักฐานดังกล่าวมานี้ บุคคลได้สั่งสมกรรมอย่างใดไว้ ก็ย่อมได้รับผลกรรมที่ตนสั่งสมนั้น เมื่อกระแสนแห่งกรรมนำไปสู่สภาพอย่างใดย่อมได้รับสภาพอย่างนั้น เพราะผลของกรรมย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้สั่งสมแต่กรรมดีเพื่อจะเป็นวิถีทางสู่ความสิ้นกรรม สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลายแล้วไซ้ร ท่านทั้งหลายอย่าได้ ทำบาปกรรม ทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ ถ้าท่านจักทำหรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซ้ร ท่านทั้งหลาย แม้จะหนีไปก็ไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้เลย” (ขุ.อ. (ไทย) 14/25/115-130)

สาระสำคัญของวิถีดารสูตร

สำหรับวิถีดารสูตรนั้นถือว่าเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยกรรมและวิบากแห่งกรรมโดยพิสดารคือทรง แสดงกรรมและวิบากแห่งกรรม (อง.จตุกก (ไทย) 21/233/346-348) โดยทรงจำแนกกรรมเอาไว้เป็นประเภทต่างๆ ได้ 4 ประเภท ได้แก่

1. กรรมดำ มีวิบากดำ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ปรุ่แต่งกายสังขาร ที่มีความเบียดเบียน ปรุ่แต่ง วจีสังขาร ที่มีความเบียดเบียน และปรุ่แต่งมโนสังขาร ที่มีความเบียดเบียน เขาครั้นปรุ่แต่งแล้วยอมเข้าถึง โลกที่มีความเบียดเบียน ผัสสะที่มีความเบียดเบียนยอมถูกต้องบุคคลผู้เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนนั้น เขาถูกผัสสะที่มีความเบียดเบียนกระทบเขาย่อมเสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนเป็นทุกข์โดยส่วนเดียวเหมือน พวกสัตว์นรก นี้เรียกว่า กรรมดำมีวิบากดำ

2. กรรมขาวมีวิบากขาว คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ปรุ่แต่งกายสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียนปรุ่ แต่งวจีสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียนและปรุ่แต่งมโนสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียน เขาครั้นปรุ่แต่งแล้วยอม เข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน ผัสสะที่ไม่มีความเบียดเบียนยอมถูกต้อง บุคคลผู้เข้าถึงโลกที่ไม่มีความ เบียดเบียนนั้น เขาถูกผัสสะที่ไม่มีความเบียดเบียนกระทบเขาย่อมเสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข โดยส่วนเดียวเหมือนพวกเทวดาชั้นสุภกนิหะ นี้เรียกว่า กรรมขาวมีวิบากขาว

3. กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว หมายถึงกรรมมีวิบากทั้งเป็น สุขและเป็นทุกข์คือบุคคลบางคนในโลกนี้ปรุ่แต่งกายสังขารที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ปรุ่แต่งวจีสังขารที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง และปรุ่แต่งมโนสังขารที่มีความ เบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง เขาครั้นปรุ่แต่งแล้วยอม เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ผัสสะที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมถูกต้องบุคคลผู้เข้าถึง โลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง เขาถูกผัสสะที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความ เบียดเบียนบ้างกระทบเขาย่อม เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง มีสุขและทุกข์

ระคนกันเหมือน มนุษย์ เทวดาบางพวก และวินิปาติกะ บางพวกนี้เรียกว่า กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว

4. กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่ เจตนาเพื่อละกรรมทั้งกรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว และกรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบาก ทั้งดำทั้งขาว (ในที่นี่หมายถึง มรรคญาณ ญาณ ในอริยมรรค คือ ความหยั่งรู้ที่สำเร็จภาวะ อริยบุคคล 4 ประการ คือ โสดาปัตติ มรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค ซึ่งเป็นเหตุทำให้หมดกรรม มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาวในที่นี่หมายถึงไม่ไหว้วิบากทั้ง 2 อย่าง)

นอกจากนี้ปรากฏเนื้อความพระพุทธพจน์ที่มีความหมายตรงกันกับวิถิตถุสสุตที่ผู้เขียนนำมาแสดงนี้มีในพระไตรปิฎกหลายพระสูตร เช่น สังคหิตสูต หนวดกรรม 4 (ที.ปา. (ไทย) 11/312/291) กุกกุรวทิกสูต (ม.ม. (ไทย) 13/81/79) สังขิตสูต (อง.จตก (ไทย) 21/232/345) โสณกายนสูต (อง.จตก (ไทย) 21/234/349) ปฐมสิกขาปทสูต (อง.จตก (ไทย) 21/235/351) ทุตติยสิกขาปทสูต (อง.จตก (ไทย) 21/236/351-352) อริยมัคคสูต (อง.จตก (ไทย) 21/237/353) โพชฌังคสูต (อง.จตก (ไทย) 21/238/354) แต่ละพระสูตร แสดงในสถานที่ที่แตกต่างกัน แสดงกับบุคคลที่ต่างกัน มีเนื้อหาสาระเดียวกัน

สำหรับรายละเอียดของกรรมในวิถิตถุสสุตนั้นมีคำอธิบายไว้ดังนี้คือ

1. กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง อกุศลกรรมบถ 10 มีผลนำสัตว์ให้เกิดในอบายทางเสียมมี 4 ประการ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต อสุรกาย อสูร เปรียบเสมือนบุคคลมี มิจฉาทิฎฐิเช่น มีเจตนาคิดชั่ว ทำชั่ว ประพฤติผิดศีล ซึ่งมีตัวอย่างของการทำกรรมดำมีวิบากดำ เช่น บุคคลผู้ทุศีล ย่อมได้รับวิบากคือผลที่ไม่ดีทั้ง ในปัจจุบันและในภพต่อไป คือ ผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัตีย่อมกระฉ่อนไป บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติจะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมไม่แก้อ้วล้า ก่อเงินเข้าไป ผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย ผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตาย แล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิปาต นรก นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

2. กรรมขาวมีวิบากขาวในที่นี่หมายถึงกุศลกรรมบถ 10 ประการ ตรงข้ามกับอกุศลกรรมบถมีวิบากขาว มีสุขเป็นผล นำสัตว์ให้เกิดในสวรรค์เปรียบเสมือนบุคคลมีสัมมาทิฎฐิ เช่น ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล เป็นไปเพื่ออุปธิหมายถึง อุปธิ 4 อย่าง คือ ขันธ กิเลส อภิสังขาร และกามคุณ ดูรายละเอียดในมหาจัตตาริสสูต (ม.อ. (ไทย) 14/136/175) เช่น บุคคลผู้มีศีลย่อมได้รับวิบากคือผลที่ไม่ดีทั้งในปัจจุบันและในภพต่อไป คือ ผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไป ผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมแก้อ้วล้า ไม่ก่อกองเงิน เข้าไป ผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย “หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วิจิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบายทุกคติวินิปาต นรก แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วิจิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์” (ส.นิ. (ไทย) 16/70/146-147)

3. กรรมไม่ดำไม่ขาว เปรียบเสมือนการมีสัมมาทิฎฐิที่เป็นอริยะเป็นชั้นโลกุตระ (ม.อ. (ไทย) 14/136/175) ผู้ที่ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อความเบาบางของกรรมและความสิ้นกรรม การปฏิบัติเพื่อการลดกรรมตามหลักในพระพุทธศาสนา คือหยุดการทำชั่วที่เคยทำ เช่น การทุจริต ฉ้อโกงที่เคยทำ ละเว้นการ

ทำชั่วทั้งปวง เบื้องต้นคือเจตนารักษาศีล 5 ไม่ให้ต่างพร้อย ไม่คิดเบียดเบียน ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยายาบทผู้อื่น มีความเห็นเป็นสัมมาทิฐิที่เป็นอาสวะ ตลอดจนถึงขั้นมีสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะแล้วปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 วิธีนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อทำให้กรรมเบาบางลง ปฏิบัติกรรมไม่ด่าไม่ขวาให้มีความก้าวหน้าไปตามลำดับขั้นคือ พระโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรมกับการให้ผลของกรรมในวิถิตถารสูตร

จากการกล่าวถึงสาระธรรมที่สำคัญของวิถิตถารสูตร แสดงไว้ชัดเจนว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ผู้ทำ กรรมไว้ ย่อมต้องรับผลของกรรมนั้น ทำกรรมชว (กรรมดี) ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมดำ (กรรมชั่ว) ย่อมได้รับผลที่ไม่ดี และนอกจากนี้ยังแสดงถึงการกระทำกรรมที่ไม่ด่าไม่ขวาเพื่อความสิ้นกรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

บุคคลจำนวนมากที่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงเปลือกนอก ไม่ได้ศึกษาแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เขาเหล่านั้นเข้าใจว่า การทำความดีเช่น ให้ทาน รักษาศีล เพื่อให้ได้รับ ผลดีในปัจจุบัน เป็นการเสริมสร้างความสงบสุขในปัจจุบัน และหลังจากที่ตายไปแล้วจะได้ไปสู่สุคติ โลกสวรรค์อย่างนี้ เรียกว่าเข้าใจไม่ถึงแก่นของพระพุทธศาสนา การจะเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา นั้นจะต้องเข้าใจ เข้าถึงการปฏิบัติกรรมที่ไม่ด่าไม่ขวา คือ ปฏิบัติเพื่อความสิ้นกรรม โดยบุคคลแม้เคยมีกรรมดำทำกรรมด่ามา มาก เช่น ท่านพระองคฺลิมาล เคยฆ่าคน (ทำกรรมดำ) มากมาย เมื่อหยุดทำกรรมดำแล้วปฏิบัติเพื่อความสิ้นกรรม คือ กรรมไม่ด่าไม่ขวา กรรมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ต่อมาองคฺลิมาลก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์

กรรมไม่ด่าไม่ขวานี้เกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะ เป็นขั้นโลกุตตระ อันเป็นทางเดินสู่ความเป็นอริยะบุคคล ทางปฏิบัติให้ถึงความสิ้นไปของกรรมคือเข้าถึงพระนิพพาน ผู้ที่จะมีสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะได้นั้นต้องเริ่มต้นจากเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิขั้นพื้นฐาน 10 ประการ เรียกว่าสัมมาทิฐิที่เป็นอาสวะคือเชื่อว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสร้างก็มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอบปาตีกสัตว์มีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็มีอยู่ใน โลก” (ม.จ. (ไทย) 14/136/176) ผู้ศึกษาจะพบว่า ผู้ที่มีสัมมาทิฐินั้นจะต้องเชื่อเรื่องกรรมคือ เชื่อว่า ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมี หากไม่เชื่อเรื่องกรรม หรือไม่เชื่อใดเรื่องหนึ่งใน 10 ข้อที่กล่าวมานี้ก็ถือว่าพลาดที่จะเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ พลาดที่จะเป็นผู้มีสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะ

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าเรื่องกรรมในวิถิตถารสูตรนั้นสามารถแสดงในตารางสรุปประเภทของกรรมเกี่ยวข้องกับประเภทของทิฐิ การปฏิบัติ และผลของกรรม ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปประเภทของกรรมเกี่ยวข้องกับประเภทของทิวฐิ การปฏิบัติ และผลของกรรม

ประเภทของกรรม	ประเภทของทิวฐิ	การปฏิบัติ	ผลของกรรม
กรรมดำ	มิจฉาทิวฐิ (ไม่เชื่อเรื่องกรรม)	เบียดเบียนสัตว์ ไม่รักษาศีล 5	เป็นทุกข์ เมื่อตายไปเกิดในทุคติภูมิ
กรรมขาว	สัมมาทิวฐิที่เป็นโลกิยะ (เชื่อเรื่องกรรม)	ไม่เบียดเบียนสัตว์ รักษาศีล 5	เป็นสุข เมื่อตายไปเกิดในสุคติภูมิ
กรรม ทั้งดำและขาว	มีทั้งมิจฉาทิวฐิและสัมมาทิวฐิ	บางครั้งเบียดเบียน บางคราวไม่เบียดเบียน ศีล 5 ไม่บริบูรณ์	ทั้งทุกข์และสุข เมื่อตายไปเกิดทั้งทุคติและสุคติภูมิ
กรรมไม่ดำไม่ขาว	สัมมาทิวฐิที่เป็นโลกุตตระ	ศีล 5 บริบูรณ์ เจตนาละเว้นทั้งกรรมดำ กรรมขาว ปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ 8	ได้เป็นอริยบุคคล เมื่อตายไปเกิดในสุคติ และเข้าถึงพระนิพพาน ก้าวพ้นไปจากทุกข์

การที่บุคคลเชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่วมีผล คือ ผู้มีสัมมาทิวฐิขั้นเบื้องต้นเขาจะละเว้นกรรมดำ ทำกรรมขาว ละกรรมที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติรักษาศีล 5 นำไปสู่การมีเจตนาปฏิบัติตนที่เรียกว่าเป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เป็นผู้ที่มีสัมมาทิวฐิที่เป็นโลกุตตระเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะ เป็นองค์แห่งมรรค “คือ ปัญญา ปัญฺินทรีย์ ปัญญาพละ ฌมมวิจยสัมโพชฌงค์ สัมมาทิวฐิองค์แห่งมรรคของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาทิวฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค” (ม.อ. (ไทย) 14/136/176) องค์แห่งมรรคทั้งหลายก็คืออริยมรรคมีองค์ 8

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2560) แสดงความเห็นเกี่ยวกับวิถิตการสูตรไว้ว่า คนทั่วไป และแม้แต่ชาวพุทธส่วนมากมักสนใจกันแต่เรื่องกรรม 3 อย่างแรก และมองข้ามกรรมข้อที่ 4 นี้ไปเสีย ทั้งๆ ที่กรรมข้อสุดท้ายนี้เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา และเป็นข้อปฏิบัติที่ นำไปสู่จุดหมายที่แท้จริงของพุทธธรรม กรรมดำ และกรรมขาว หรือกรรมดีกรรมชั่วโดยทั่วไปนั้นแสดงออกเป็นการกระทำในรูปแบบต่างๆ มากมาย ซึ่งประมวลลงได้ในขอบเขตของหลักที่เรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 และกุศลกรรมบถ 10 เช่น การทำลายชีวิต การละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ความประพฤติผิดทางเพศ การพูดชั่วหรือทำร้ายกันด้วยวาจา เป็นต้น และการทำความดีในทางตรงกันข้าม กรรมเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้กระทำประสบผลดีและผลร้ายต่างๆ เป็นเครื่องปรุงแต่งชีวิตพร้อมทั้งวิถีทางดำเนินของชีวิตนั้นทำให้เขาทำกรรมดีและกรรมชั่วอื่นๆ ต่อไปอีกยังต้องหมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ ส่วนกรรมประเภทที่ 4 นี้ มีลักษณะการให้ผลในทางตรงข้าม คือเป็นกรรมที่ไม่ทำให้ เกิดกรรมสั่งสมต่อๆ ไป แต่เป็นกรรมที่ทำแล้วกลับทำให้สิ้นกรรม ทำให้หมดกรรม นำไปสู่ความดับกรรม หรือนำมาซึ่งความดับกรรม พูดง่ายๆ ว่าเป็นกรรมที่ทำแล้ว ไม่ทำให้เกิดมีกรรม กรรมที่ทำให้สิ้นกรรม หรือกรรมที่สร้างภาวะปลอดกรรมนี้ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักการที่นำไปสู่จุดหมายสูงสุดของพุทธธรรม ถ้ามองที่หลักอริยสัจ 4 ก็ได้แก่ ข้อที่ 4 ของอริยสัจนั้น คือ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งอาจจะจัดรูปใหม่เป็นข้อปฏิบัติที่เรียกชื่ออย่างอื่น เช่น โพชฌงค์ 7 หรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ก็ได้ สอดคล้องกับที่ชัยวัฒน์ สุรวิชัย (2564) ได้เขียนบทความว่า คนไทยมีจิตใจงดงาม ชอบทำบุญ เป็นเรื่องที่รับรู้กันโดยทั่วไปทั้ง

สำหรับคนไทยและชาวต่างชาติ หากมีพระแท้คนจริงบอกว่า คนไทยทำบุญไม่เป็นทำไม่ถูกต้องจะเกิดอาการ
ชุนเคืองไม่น้อย ทั้งที่มีส่วนจริง ความคิดของคนไทยเกี่ยวกับการทำบุญ เช่น การจะได้บุญมากต้องบริจาคเงิน
มากให้กับวัดตั้ง พระมีสมณศักดิ์สูง เจ้าภาพคนใหญ่คนโตต้องทำบุญกับพระและวัดเท่านั้น เพราะได้บุญตรง
และได้บำรุงพระพุทธศาสนาไปด้วยทำบุญมาก เมื่อตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูง ชั้นเทพ ชั้นพรหม

จากการวิเคราะห์จากข้อมูลข้างต้นของเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนจำนวนมากยังติด
อยู่กับการปฏิบัติเพื่อให้ได้บุญเพื่อไปเกิดในสวรรค์ การที่มีความคิดดังกล่าวถือเป็นการทำกรรมขาวยังไม่ใช่
เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา การรักษาศีลทำความดีเจตนาถ้วนบาปทั้งปวงเพื่อนำไปสู่การเจริญสติมี
สมาธิและเกิดปัญญา สันนิเสศค้นหา นำไปสู่ความสิ้นกรรม เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่เข้าใจอริยสัจ 4 ปฏิบัติตาม
อริยมรรคมีองค์ 8 จนถึงความสิ้นทุกข์นี้คือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา

บทสรุป

ผู้เขียนแสดงให้เห็นความหมายของกรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาความสำคัญของ
กรรม 4 ชนิด ที่พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ในวิถถการสูตร ตลอดจนถึงความสัมพันธ์กับการให้ผลของกรรม
นั้นๆ คือ 1) กรรมดำ เป็นกรรมที่ไม่ดี คือ การประพฤติชั่ว ประพฤติผิดศีล ประกอบไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ
ผู้ที่ทำกรรมดำย่อมได้รับผลที่ไม่ดี 2) กรรมขาว เป็นกรรมดี คือ ประพฤติดีเช่นการรักษาศีล ไม่เบียดเบียน
ผู้ที่ทำกรรมขาว นี้เป็นไปเพื่อความสุข เมื่อเขาตายไปย่อมไปสู่สุคติ 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว คือ ผู้ที่ปฏิบัติทั้งดี
และไม่ดีปะปนกัน 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เป็นกรรมที่เป็นอริยะอันเป็น
เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การให้ผลของกรรมเป็นไปตามหลักเหตุปัจจัย คือ ทำกรรมดี (กรรม
ขาว) ย่อมได้ผลดี ทำกรรมไม่ดี (กรรมดำ) ย่อมได้รับผลที่ไม่ดี ผู้ที่เชื่อเรื่องกรรมคือผู้ที่มีสัมมาทิฐิอันเป็น
พื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความสิ้นกรรม การรู้จักกรรมทั้ง 4 ประเภทนี้มีคุณประโยชน์ต่อผู้ที่
ศึกษา คือ เมื่อได้รู้จักกรรมแต่ละ ประเภทคืออย่างไร ปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร ผู้ที่ศึกษาหากมีความต้องการ
พ้นไปจากทุกข์ควรละเว้นกรรมดำ ทำกรรมขาว ละกรรมที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการ
ปฏิบัติรักษาศีล 5 นำไปสู่การปฏิบัติตนที่เรียกว่าเป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติเพื่อความ
พ้นทุกข์ เพื่อความสิ้นกรรม โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ผู้เขียนสรุปผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ลงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรรมกับการให้ผลของกรรมในวิถถการสูตร

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สุรวิชัย. (2564). หัวใจของการทำบุญเพื่อประโยชน์สูงสุด. แหล่งที่มา.
<https://siamrath.co.th/n/23438> สืบค้นเมื่อ 6 ส.ค. 2564
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2542). **กรรม นรก สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). **มนิโรธปุรณี ภาค 2 อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก**,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). **ปฏิสัมพันธ์มรรค ภาค 2 อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). **สมังควลิลาสินีมหาวรรคอรรถกถา อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2560). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 48.
กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.

การบริหารองค์กรทางการศึกษา EDUCATIONAL ORGANIZATION MANAGEMENT

^[1]บุญญาธิการ รอดคำ Boonyatikarn Rodkarm
^[2]บุญเชิด ขำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart ^[3]พระสุรชัย สุรชัย Phrasurachai Surachayo
^{[1] [2] [3]} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: boonya110129@gmail.com

Article Received: July 19, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

การบริหารองค์กรทางการศึกษาเป็นกระบวนการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้โรงเรียนมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายหลักคือการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ มาตรฐาน และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพ นับว่าเป็นกลยุทธ์สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายดังกล่าว โดยประกอบด้วยองค์ประกอบหลักดังนี้ 1) หลักการบริหารจัดการ เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ชี้นำการดำเนินงานของโรงเรียน เช่น หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หลักการมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น 2) วัตถุประสงค์ของโรงเรียน เป็นเป้าหมายที่โรงเรียนต้องการบรรลุ เช่น การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม 3) พันธกิจของโรงเรียน เป็นภารกิจหลักที่โรงเรียนต้องปฏิบัติ เช่น การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน 4) กลยุทธ์ของโรงเรียน เป็นแผนงานหรือวิธีการที่โรงเรียนจะนำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย เช่น การพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการโรงเรียน เช่น การสนับสนุนจากผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชน สรุปโดยรวมการบริหารองค์กรทางการศึกษาเพื่อการบริหารจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและชุมชนให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารองค์กร; การศึกษา; โรงเรียน

ABSTRACT

Educational organization management is a process of educational management to ensure that schools are of quality. The main goal is to create educational opportunities for children and youth to receive quality basic education that meets the standards and is related to local needs. In addition, it also focuses on schools being accepted and trusted by students, parents and communities. The school management approach to quality is an important strategy leading to the success of this goal. It consists of the following main components: 1) Management principles are basic concepts that guide the school's operations, such as the principle of participation of all sectors and the principle of focusing on students as the center; 2) School objectives are the goals that the school wants to achieve, such as

developing students to have knowledge, abilities, and morality and ethics; 3) School missions are the main missions that the school must perform, such as organizing quality teaching and learning and promoting the development of students' potential; 4) School strategies are plans or methods that the school will use to achieve the goals, such as developing the curriculum and organizing extra-curricular activities; and 5) Success conditions are factors that affect the success of school management, such as support from administrators, teachers, parents, and the community. In summary, educational organization management for school management to achieve quality is a complex process that requires cooperation from all sectors. The goal is to sustainably develop the quality of life of students and the community.

Keywords: Organization Management; Education; School

บทนำ

การสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบการทำงานอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิต นอกเหนือจากความจำเป็น ด้านที่อยู่อาศัย อาหารเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ 5 ของชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ด้านของชีวิต และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตในโลกที่มีกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วยการศึกษาจะต้องเน้นให้บุคคลเกิดการคิดที่เป็นความคิดให้เป็น ซึ่งประชากรไทยยังขาดการคิดเป็นอยู่ ในขณะที่เดียวกันภาครัฐต้องร่วมมือกับภาคเอกชนในการส่งเสริมกำลังปัญญาของชาติเพื่อน ามาพัฒนาประเทศหรือการที่จะมีบุคคลมาสร้างชาตินั้นเอง (อุทัย ภูเจริญ, 2564)

การให้การศึกษาในโลกปัจจุบันต้องจัดการศึกษาแบบบูรณาการ หรือแบบสหวิทยาการโดยเนื้อหาวิชาจะต้องมีความครอบคลุมทั้งศาสตร์การบริหารการศึกษาแบบตะวันตกและตะวันออก ต้องเน้นการวิเคราะห์สถานการณ์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสารสนเทศที่เข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายเพียงแค่ขยับปลายนิ้วมือ การจัดการศึกษาต้องมีมีโนทัศน์ วิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ในการบริหารจัดการศึกษาอย่างทันต่อการเปลี่ยนแปลงกับวิทยาการใหม่ๆ ตลอดเวลา เพราะโลกสมัยใหม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สิ่งที่เราสื่อสารออกไปจะถูกส่งต่อได้ในทันทีและอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดก็ตาม การนำพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการศึกษาจะเป็นการกรองสิ่งที่ควรกับไม่ควร กรองสิ่งที่ถูกศีลธรรมกับผิดศีลธรรมออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อผสานให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อตนเองและสังคมที่อาศัยเพื่อเป้าหมายคือการเรียนรู้ให้เกิดปัญญาและไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น (พระธีรพัฒน กุลธโร และพระมหาเผด็จ จิรกุล, 2565) การจัดการศึกษาทุกระดับมุ่งเน้นฝึกฝนอบรมมนุษย์ให้มีศักยภาพมากขึ้นโดยมีหลักการประการหนึ่งให้ผู้ให้การศึกษาหรือผู้บริหารการศึกษาควรคำนึงคือความเชื่อมั่นในศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ กล่าวคือผู้ให้การศึกษาหรือผู้บริหารการศึกษาต้องไม่ดูถูกดูแคลนความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของผู้เรียน แม้จะอยู่ในระดับที่แตกต่างกันก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างใน

การให้โอกาสสมมุขย์ในการพัฒนาตนเองอย่างเสมอภาค ทรงเข้าใจระดับปัญญาที่แตกต่างกันและใช้ปัญญาให้เป็นเสมือนสิ่งที่จะหลอมหรือทำให้มนุษย์เท่าเทียมกัน (รัตนะ ปัญญาภา, 2557)

การศึกษาเปรียบเสมือนรากฐานของการพัฒนาประเทศ เหตุนี้เอง องค์การทางการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณธรรม เพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า การบริหารองค์การทางการศึกษาที่ดีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง องค์การทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพควรมีวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ชัดเจน สื่อสารให้ทุกคนทราบ ผู้นำควรมีวิสัยทัศน์ บริหารจัดการเก่ง สร้างแรงบันดาลใจ องค์การควรมีระบบการวางแผนและประเมินผลที่เป็นระบบ สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ติดตามผลสม่ำเสมอ บริหารทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ บุคลากร เงินทุน อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ มีวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ส่งเสริมให้ทำงานมีความสุข มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ติดตามแผนงาน ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไข ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยี สังคม ยืดหยุ่น พร้อมเรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีช่วยบริหารจัดการ เพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน พัฒนาคุณภาพ สร้างเครือข่ายกับองค์กรอื่นๆ ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมพัฒนา

อย่างไรก็ตามแนวทางการบริหารองค์การทางการศึกษาที่ดีอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละองค์กร องค์การควรพิจารณาลักษณะเฉพาะขนาด ประเภท กลุ่มเป้าหมาย กำหนดแนวทางที่เหมาะสม การบริหารองค์การทางการศึกษาที่ดี ไม่ใช่แค่เพียงการสอนหนังสือ แต่เป็นการพัฒนานักเรียนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นพลเมืองที่ดี พร้อมรับมือกับโลกอนาคต องค์การทางการศึกษาจึงต้องปรับตัว พัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่ดีที่สุด และพร้อมที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจระหว่างคำว่า องค์การกับองค์การทางการศึกษาที่นับว่าเป็นองค์การใหญ่ องค์การหนึ่งให้มีระเบียบแบบแผน และดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในเบื้องต้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่าองค์การในความหมายขององค์การ แนวคิดทฤษฎีขององค์การทางการศึกษา ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีขององค์การ

คำว่า องค์การ (Organization) หมายถึง บุคคล คณะบุคคล หรือสถาบันซึ่งเป็นส่วนประกอบของหน่วยงานใหญ่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน เช่น คณะรัฐมนตรีเป็นองค์การบริหารของรัฐ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการจัดโครงสร้างของกิจกรรมหรืองานนั้นออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อแบ่งงานให้สมาชิกในองค์การ ดำเนินการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย และลักษณะขององค์การยังเป็นระบบเปิดที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นสิ่งนำเข้า (Input) ซึ่งประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ แรงงาน ทุน ข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง(transformational process) ซึ่งก็คือวิธีการหรือเทคนิคต่างๆ ในการจัดการเพื่อให้สิ่งนำเข้า ไปสู่สิ่งส่งออก (output) และสิ่งส่งออกดังกล่าว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (products) หรือการบริการต่างๆ (services) ขององค์การนั่นเอง (พยอม วงศ์สารศรี, 2542) โดยมีทั้งองค์การที่แสวงหาผลกำไร คือองค์การที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าต่างๆ และ องค์การที่ไม่แสวงหาผลกำไร คือองค์การที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นหลัก เช่น สมาคม สถาบันมูลนิธิ เป็นต้น (WaiChamornmarn, Internet, 2014)

ทฤษฎีองค์กร (Organization Theory) คือ แนวคิดเกี่ยวกับองค์การที่รวบรวมอย่างเต็มรูปแบบจนกลายเป็นทฤษฎี โดยแนวคิดนี้จะพิจารณาจากองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ขององค์การทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม (Hardware) ซึ่งได้แก่ โครงสร้าง รูปแบบ ขนาด กระบวนการ สายการบังคับบัญชา กิจกรรม ฯลฯ และนามธรรม (Software) ได้แก่ ค่านิยม พฤติกรรม สิ่งแวดล้อม การสื่อสาร วัฒนธรรมในองค์การ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวถือเป็นระบบย่อยขององค์การที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อกัน และมีผลกระทบต่อกันด้วย ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีองค์กรนี้จะอธิบายและกำหนดลักษณะรูปแบบขององค์การ แนวทางการจัดองค์การ และการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าวิวัฒนาการ ซึ่งประกอบด้วยที่มาหรือเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงองค์การและที่สำคัญยิ่งคือการให้ข้อเสนอแนะการสร้างองค์การในลักษณะที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีแก่องค์การ (WaiChamornmarn, Internet, 2014)

แนวคิดการจัดองค์กร

แนวความคิดที่ใช้หลักวิทยาศาสตร์ เป็นแนวความคิดในระยะ ค.ศ. 1800-1940 เน้นเป้าหมายขององค์การเป็นสำคัญ การจัดองค์กรเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน มององค์การเป็นความสัมพันธ์ของหน่วยงานย่อยจึงเน้นไปที่โครงสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยนาหลักวิทยาศาสตร์มาประยุกต์

แนวความคิดที่ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์และพฤติกรรมของบุคคลเป็นแนวความคิดในช่วง ค.ศ. 1940-1960 เกิดความคิดที่พยายามใช้หลักจิตวิทยาประยุกต์ในการจัดองค์การโดยคำนึงถึงความรู้สึก ความต้องการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำงาน รวมทั้งบรรยากาศในการทำงานแสวงหาวิธีจูงใจให้คนทำงานมององค์การเป็นกลุ่มบุคคล

แนวความคิดที่เน้นเรื่องระบบ นับจากปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา แนวความคิดในเรื่องขององค์การได้พัฒนาไปในเชิงระบบ มององค์การในภาพรวมมิได้มองส่วนหนึ่งส่วนใดโดยเฉพาะซึ่งเป็นการมองอย่างเป็นระบบ โดยถือว่าองค์การเป็นระบบที่ซับซ้อนซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยๆ เฉพาะตัว (WaiChamornmarn, Internet, 2014)

ทฤษฎีองค์กร

จากแนวแนวคิดการจัดองค์กรข้างต้นจึงสามารถแบ่งหรือจำแนกทฤษฎีองค์กรตามลักษณะของแนวความคิดและช่วงเวลาได้ 3 ทฤษฎี ดังนี้

1. Classical Organization Theory หรือ ทฤษฎีองค์กรสมัยดั้งเดิม ได้วิวัฒนาการมาจากกรปกครองแบบทหาร โดยจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปลายศตวรรษที่ 19 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งสภาพแวดล้อมของสังคมยุคนั้นเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทฤษฎีองค์กรจึงมีโครงสร้างที่แน่นอน มีการกำหนดกฎเกณฑ์และเวลาอย่างมีระเบียบแบบแผน มุ่งให้ผลผลิตมีประสิทธิผล และประสิทธิภาพ จากลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ ทฤษฎีองค์กรสมัยดั้งเดิม มีลักษณะมุ่งเน้นเฉพาะความเป็นทางการ ความมีรูปแบบหรือรูปนัยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ผลผลิตที่สูงและเน้นที่ความรวดเร็วของมนุษย์เสมือนเป็นเพียงเครื่องจักรกล (Mechanistic) โดยในช่วงปลายของศตวรรษที่ 19 ได้มีนักบริหารได้สร้างทฤษฎีองค์กรในระบบราชการขึ้น คือ Max Weber และได้มีการสร้างทฤษฎีองค์กร โดยใช้การจัดการทางวิทยาศาสตร์ โดย Frederic W. Taylor และยังมีนักทฤษฎีที่สำคัญอื่นๆ

อีก เช่น Henri Fayol, Harington ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมนั้นมีหลักการว่า “คนเป็นเพียงเครื่องมือที่ทำให้
องค์การไปสู่ความสำเร็จ” ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ทฤษฎีระบบราชการ (Bureaucratic Model) ของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ซึ่งเวเบอร์เห็นว่าเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เวเบอร์ได้เน้นให้เห็นถึงการจัดองค์การที่เป็นระเบียบ
สาระสำคัญที่ แมกซ์ เวเบอร์ ได้เน้นก็คือ องค์การแบบราชการในอุดมคติจะต้องประกอบด้วย 1) จะต้องมีการ
แบ่งงานกันทำ โดยให้แต่ละคนปฏิบัติงานในสาขาที่ตนมีความชำนาญ 2) การยึดถืองานให้ยึดถือกฎเกณฑ์
ระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด เพื่อที่จะให้ได้มาตรฐานของงานเท่าเทียมกันการยึดถือกฎเกณฑ์นี้จะช่วยให้บุคคลที่
แตกต่างกันก็สามารถมาประสานงานกันได้ 3) สายการบังคับบัญชาต้องชัดเจน โดยผู้บังคับบัญชามอบหมาย
อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบลดหลั่นกันลงไป 4) บุคคลในองค์การต้องไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล
โดยพยายามทำงานให้ดีที่สุดเพื่อเป้าหมายขององค์การ 5) การคัดเลือกบุคคล การว่าจ้าง ให้ขึ้นอยู่กับ
ความสามารถ และการเลื่อนตำแหน่งให้คำนึงถึงการประสบความสำเร็จในการทำงานและความอาวุโสด้วย (Max
Weber, 1947 อ้างใน พระสมรรถชัย มั่งคั่ง, 2552) จุดอ่อนของทฤษฎีระบบราชการ ก็คือ การเน้นที่
องค์การโดยละเลยการพิจารณาถึงปัญหาของคน และเชื่อว่าการที่มีโครงสร้างที่รัดกุมแน่นอนจะช่วยให้บุคคล
ปรับพฤติกรรมให้เป็นไปตามความต้องการขององค์การได้

1.2 ทฤษฎีองค์การแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Model) ของเฟรดเดอริคเทย์เลอร์ (Frederic W. Taylor) เป็นทฤษฎีที่นำเอาวิธีการศึกษาวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์และแก้ปัญหา เพื่อปรับปรุง
ประสิทธิภาพขององค์การให้ดีขึ้น การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ได้เริ่มจากการหาความสัมพันธ์ระหว่างงานและ
คนงาน โดยการใช้การทดลองเป็นเกณฑ์เพื่อหาวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยที่คนงานจะถูก
พิจารณาว่าต้องการทำงานเพื่อเศรษฐกิจด้านเดียว โดยละเลยการศึกษาถึงแรงจูงใจ อารมณ์ และความ
ต้องการในสังคมของกลุ่มคนงาน เพราะเชื่อว่าเงินตัวเดียวจะล่อใจให้คนทำงานได้ดีที่สุด (Kanigel, 1997
อ้างใน พระสมรรถชัย มั่งคั่ง, 2552)

1.3 ทฤษฎีองค์การขององรี ฟาโยล (Henri Fayol) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งการจัดการได้
เสนอการจัดการซึ่งมีแนวปฏิบัติ 5 ประการ เรียกว่า OSCAR มีองค์ประกอบคือ 1) วัตถุประสงค์
(Objective) องค์การจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ให้ชัดเจน 2) ความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง
(Specialization) งานแต่ละตำแหน่งให้ปฏิบัติตามหน้าที่ 3) การประสาน (Coordination) เพื่อให้ทุกคน
ปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น 4) อำนาจหน้าที่ (Authority) มีสายการบังคับบัญชาตามลำดับ 5) ความรับผิดชอบ
(Responsibility) อำนาจหน้าที่ต้องสัมพันธ์กับความรับผิดชอบ (Fayol, 1999 อ้างใน พระสมรรถชัย มั่งคั่ง,
2552)

2. Neo-Classical Organization Theory หรือทฤษฎีองค์การสมัยใหม่เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจาก
ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม โดยพัฒนามาพร้อมกับวิชาการด้านสังคมวิทยา จิตวิทยาทฤษฎีนี้ยังสนใจโครงสร้าง
ตามแบบแผน และการคิดตามหลักเหตุผลบ้าง แต่ศึกษาเพิ่มเติมว่าทำอย่างไรจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้
เร็วขึ้น ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจคนมากขึ้นเพราะได้มีการพิจารณาว่าการแบ่งงานกันทำ อย่างเด็ดขาดนั้นจะทำให้
คนหมดกำลังใจรู้สึกโดดเดี่ยวและต้องทำงานหน้าที่เดียว ซ้ำซาก ไม่สนุกสนานเพราะไม่มีโอกาสได้ติดต่อ
สัมพันธ์กับผู้อื่น ทฤษฎีนี้คำนึงผลที่เกิดจากการมอบอำนาจว่า ถ้ามอบอำนาจมากเกินไปก็ไม่พอใจ ถ้าไม่มอบ
อำนาจก็จะขัดเคืองใจ ทฤษฎีนี้ยอมรับว่าบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ในองค์การย่อมมีความขัดแย้งกันซึ่งทฤษฎี
แรก (ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม) ไม่ยอมรับว่ามีความขัดแย้ง ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการแก้ไขความขัดแย้งนั้นควรใช้วิธี
ประชุมปรึกษาหารือกันและต้องให้การสื่อสารที่ดีแต่บางครั้งความขัดแย้งก็ทำให้เกิดผลดีได้เช่นกัน ทฤษฎีนี้

ประเพณีนิยมนี้ให้ความสำคัญแก่เป้าหมายมากกว่าวิธีการ ฉะนั้น ทฤษฎีนี้จึงเสนอให้ผู้ควบคุมอำนาจเกี่ยวกับเป้าหมายขององค์การมีอำนาจมากกว่าผู้ควบคุมอำนาจเกี่ยวกับวิธีการเพิ่มผลผลิตขององค์การ โดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของคนที่ทำหน้าที่ร่วมกันในองค์การ ถือว่าองค์การประกอบไปด้วยบุคคลซึ่งทำงานโดยมีเป้าหมายร่วมกัน และกลุ่มคนงานจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดผลผลิตด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการกำหนดการผลิต กล่าวโดยสรุปว่า ทฤษฎีนี้ได้เน้นเรื่องมนุษยสัมพันธ์ โดยได้มีการศึกษาและค้นพบว่าบุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน ขวัญในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมและการตัดสินใจระหว่างฝ่ายบริหาร และฝ่ายคนงานย่อมจะสร้างความพึงพอใจให้กับทุกฝ่ายโดยได้สร้างผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้ ทฤษฎีที่มีส่วนสำคัญมากต่อขบวนการมนุษยสัมพันธ์ได้แก่ Elton Mayo ซึ่งได้ทำการทดลองวิจัยและค้นพบว่า ขวัญของคนงานมีความสำคัญต่อการเพิ่มการผลิตกลุ่มคนงานจะพยายามสร้างปทัสถานของกลุ่มตน และคนงานจะทำงานเป็นทีมโดยมีการกำหนดมาตรฐานของกลุ่มขึ้นเองเช่น คณะกรรมการอำนวยการขององค์การธุรกิจมีอำนาจในการควบคุมนักวิชาการและนายช่างเทคนิคต่างๆ ขององค์การเป็นต้น ทฤษฎีนี้มีหลักการว่า คนเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเพิ่มการผลิต กลุ่มคนงานจะพยายามสร้างปทัสถานของกลุ่มตน และคนงานจะทำงานเป็นทีมโดยมีการกำหนดมาตรฐานของกลุ่มขึ้นเอง (พระสมรรถชัย มั่งคั่ง, 2552)

3. Modern Organization Theory หรือ ทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบันทฤษฎีนี้เป็นการศึกษารูปแบบขององค์การในปัจจุบัน ได้รับการพัฒนามาในช่วง ค.ศ. 1950 โดยยังคงใช้ฐานแนวความคิด และหลักการของทฤษฎีองค์การสมัยเดิมและสมัยใหม่มาปรับปรุงพัฒนา โดยพยายามรวมหลักการทางวิทยาการหลายสาขาเข้ามาผสมผสานที่เรียกว่าสหวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) เป็นการรวมกันของหลักการทางเศรษฐศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน หรือที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์สังคม (Socioeconomic) โดยมองมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก มีจิตใจ นำความรู้ด้านมนุษยสัมพันธ์มาใช้ นำสิ่งแวดล้อมมาพิจารณา ใช้แนวความคิดในเชิงระบบ คำนี้ถึงความ เป็นอิสระ และสิ่งแวดล้อมภายใน - ภายนอกนักทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบันมีความคิดว่าทฤษฎีสมัยดั้งเดิมนั้นพิจารณาองค์การในลักษณะแคบไป โดยมีความเชื่อว่าองค์การอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ฉะนั้นควรเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์สิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันการศึกษาขององค์การที่ดีที่สุดควรจะเป็นวิธีการศึกษาวิเคราะห์องค์การในเชิงระบบ (System Analysis) โดยนักทฤษฎีได้พิจารณาองค์การในลักษณะที่เป็นส่วนรวมทั้งหมด ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ที่อยู่ภายในองค์การ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่างๆ มากมายทั้งภายในและภายนอกองค์การ ล้วนมีผลกระทบต่อโครงสร้าง และการจัดองค์การทั้งสิ้นแนวความคิดเชิงระบบนี้ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่เป็นพื้นฐาน 5 ส่วน (พระสมรรถชัย มั่งคั่ง, 2552) ได้แก่ 1) สิ่งนำเข้า (Input) 2) กระบวนการ (Process) 3) สิ่งส่งออก (Output) 4) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) 5) สภาพแวดล้อม (Environment)

สรุปได้ว่า การศึกษาองค์การในรูประบบนั้นได้พยายามที่จะมององค์การในลักษณะการเคลื่อนไหว (Dynamic) และปรับเข้ากับรูปแบบองค์การได้ในทุกสภาวะแวดล้อมทั้งนี้เพราะนักทฤษฎีปัจจุบันได้มององค์การในลักษณะกระบวนการทางด้านโครงสร้างที่บุคคลต่างๆ จะต้องเกี่ยวพันซึ่งกันและกันเพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการจึงมีการศึกษาพฤติกรรมองค์การในลักษณะใหม่ๆ เช่น พฤติกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การบริการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาองค์การ คิว.ซี และการบริหารแบบอนาคตนิยม เป็นต้น

การบริหารจัดการโรงเรียน

การพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของประเทศนั้น คนถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา โดยเฉพาะโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีภาระหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม สั่งสอนความรู้และถ่ายทอด วิทยาการรวมถึงศีลธรรมจรรยาต่างๆ ให้แก่สมาชิกในสังคม ควรมีเป้าหมายชัดเจนในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน ให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้ตามมาตรฐานทางการศึกษา แห่งชาติและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในสังคมและเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีผลมาจากแนวทางการบริหารการจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพ คือ หลักการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ของโรงเรียน พันธกิจโรงเรียน กลยุทธ์ของโรงเรียน เงื่อนไขของความสำเร็จ คือ การบริหารแบบมีส่วนร่วมและบริหารผลสำเร็จอย่างสมดุล โดยใช้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานผลิตนักเรียนมีคุณภาพมีผลมาจากสมรรถนะของผู้บริหารและครูที่สามารถจัดการศึกษาจนเกิดผลผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถพัฒนาสู่มาตรฐานสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทย มีการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนและมีความเป็นประชาธิปไตย (ไกรสร แก้วฝ้าย และจุฬาพรธรรณ ณะแพทย์, 2565) ซึ่งในการนำเสนอแนวคิดการบริหารองค์กรทางการศึกษาครั้งนี้ จะนำเสนอตัวอย่างองค์กรทางการศึกษา คือ การบริหารจัดการโรงเรียน

การบริหารจัดการโรงเรียน หมายถึง การบริหารจัดการศึกษาที่มีคุณภาพของโรงเรียนโดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานทางการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีผลมาจากแนวทางการบริหารการจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพ คือ หลักการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ของโรงเรียน พันธกิจโรงเรียน กลยุทธ์ของโรงเรียน เงื่อนไขความสำเร็จ (Manitrub, 2557) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการบริหารจัดการ

หลักการบริหารจัดการ คือ แนวคิดหลักการบริหารจัดการโรงเรียน ได้แก่ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การบริหารแบบมีส่วนร่วม และบริหารผลสำเร็จอย่างสมดุล การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี อันเป็นการบริหารราชการที่เป้าหมายให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชนเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็นมีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการ ให้ทันต่อเหตุการณ์ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกได้รับการตอบสนองความต้องการ และมีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นการบริหารการจัดการตามความต้องการและจำเป็นของสถานศึกษา โดยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจร่วมทำ และร่วมประเมิน โดยใช้หลักการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านบริหารทั่วไป บนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วม หลักการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้ประชาชน หลักการบริหารตนเอง และหลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิด การแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้ผู้ได้บังคับบัญชา ในอีกประเด็นหนึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหาร เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และร่วมดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุตามเป้าประสงค์ที่กำหนดการบริหารผลสำเร็จอย่างสมดุล หมายถึง การบริหาร

การศึกษาประกอบด้วย 4 มุมมอง คือ มุมมองด้านนักเรียน มุมมองด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน มุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนาและมุมมองด้านงบประมาณและทรัพยากร และทั้ง 4 มุมมองนั้นมีการดำเนินการ 4 ขั้นตอนคือ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ 2) กำหนดตัวชี้วัดเพื่อตรวจสอบกระบวนการตามวัตถุประสงค์ 3) กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ 4) กำหนดแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่องค์กรจะจัดทำเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

2. วัตถุประสงค์ของโรงเรียน

วัตถุประสงค์ของโรงเรียน คือ ภาวะความสำเร็จของโรงเรียน ได้แก่ ศักยภาพของนักเรียน สมรรถนะของครู สมรรถนะของผู้บริหาร คุณภาพของโรงเรียน และการยอมรับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน (Manitrub, 2557) ดังนี้

คุณภาพของนักเรียน คือ นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านและการค้นคว้า สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นคนดีมีคุณธรรม รู้จักคิด วิเคราะห์ มีทักษะการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องตลอดชีวิตใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้สร้างงาน

สร้างอาชีพโดยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ สืบสานวิถีวัฒนธรรมไทยอย่างมั่นใจในตนเอง เป็นคนดีคนเก่งอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะของครู หมายถึง ครูมีทักษะวิชาชีพในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย เหมาะสมกับนักเรียน มีความกระตือรือร้น สนใจ ใส่ใจ ดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ

สมรรถนะผู้บริหาร หมายถึง ผู้บริหารเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้โรงเรียนมีการบริหารจัดการที่ดี มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาวิชาการ หลักสูตร นวัตกรรมและกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

คุณภาพของโรงเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาจนเกิดผลผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แข่งขันได้ในระดับสากล ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทย มีการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนและมีความเป็นประชาธิปไตย

การยอมรับและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน หมายถึง ผู้ปกครองให้การยอมรับเชื่อถือ มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

3. ภารกิจโรงเรียน

โครงสร้างโรงเรียน หมายถึง ขอบข่ายและภารกิจของโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ การศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป (Manitrub, 2557) ดังนี้

การบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารจัดการทางด้านวิชาการภายในและภายนอกโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาสาระหลักสูตรสถานศึกษาและการหลักสูตรท้องถิ่น การวางแผนด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนว การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา การส่งเสริมชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีในการศึกษา

การบริหารงบประมาณ หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนในด้านการจัดทำแผนงบประมาณ และคำขอตั้งงบประมาณ การจัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินงบประมาณ การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร การขอโอนและการเปลี่ยนแปลงงบประมาณ การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ การใช้ผลผลิตจากงบประมาณ การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา การวางแผนพัสดุ การกำหนดรูปแบบรายการหรือลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้างที่ใช้เงินงบประมาณ การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำ จัดหาพัสดุควบคุมดูแล บำรุงรักษาเงิน การเก็บรักษาและจำหน่ายพัสดุ การจัดหาผลประโยชน์จากรั้วที่ดิน การเบิกเงินจากคลัง การรับเงิน การเก็บรักษาเงินและการจ่ายเงินการนำเงินส่งคลัง การจัดทำบัญชีการเงิน การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน การจัดทำหรือจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

การบริหารงานบุคคล หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนในด้านอัตรากำลัง การปรับเปลี่ยนตำแหน่ง การเลื่อนขั้นเงินเดือน การลา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การดำเนินการทางวินัย การจัดทำทะเบียนประวัติ การส่งเสริมวิทยฐานะ มาตรฐานวิชาชีพ จรรยาบรรณวิชาชีพ การขอรับใบอนุญาต และการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

การบริหารทั่วไป หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนในด้านการพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายสถานศึกษา การวางแผนการบริหารการศึกษา งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน การจัดการระบบการบริหารและการพัฒนาองค์กร การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การดำเนินงานธุรการ การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน การรับนักเรียน การนำเสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้ง ยุบ รวม หรือ เลิกสถานศึกษา การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การทัศนศึกษา งานกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา การประสานราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น การรายงานผลการปฏิบัติงาน การจัดระบบควบคุมภายในหน่วยงาน และแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

4. กลยุทธ์การดำเนินการ

กลยุทธ์การดำเนินการ หมายถึง กลยุทธ์ของโรงเรียน ได้แก่ แนวทาง วิธีการสร้างพลังขับเคลื่อนให้โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการที่ดี การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร การเพิ่มสมรรถนะของโรงเรียน การระดมสรรพกำลังและเครือข่ายอุปถัมภ์ (Manitrub, 2557)

การสร้างพลังขับเคลื่อนให้โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการที่ดี คล่องตัวมีประสิทธิภาพส่งผลให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพ มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถ คุณลักษณะที่พึงประสงค์และทักษะการดำรงชีวิตได้ตามศักยภาพ

การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรทุกระดับให้มีทักษะวิชาชีพ สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคณากรรมการจัดการศึกษา

การเพิ่มสมรรถนะของโรงเรียนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้และบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

การระดมสรรพกำลัง สร้างระบบเครือข่ายอุปถัมภ์การศึกษาที่เข้มแข็งอันเกิดจากพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กร ประชาสังคม ในรูปแบบของผู้อุปถัมภ์และผู้ร่วมคิดร่วมปฏิบัติพัฒนา

5. เงื่อนไขความสำเร็จ

เงื่อนไขความสำเร็จ หมายถึง วิธีการและสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ คุณลักษณะของนักเรียน กระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน การเรียนรู้ และการพัฒนางบประมาณและทรัพยากร (Manitrub, 2557) ดังนี้

คุณลักษณะของนักเรียน หมายถึง นักเรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้เรียนเป็น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ นักเรียนมีทักษะในการดำรงชีวิต มีคุณธรรม มั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก มีความเป็นไทย มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนมีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแลกลายมิตร ผนึกกำลังสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ มีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา สร้างโอกาส และดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้บริการทางการศึกษาได้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายจัดบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนที่ยืดหยุ่น เน้นการบูรณาการการเรียนรู้และดำรงชีวิต จัดระบบการประกันคุณภาพ เพิ่มระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาสูงขึ้นเป็นที่ยอมรับของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องการเรียนรู้และพัฒนา หมายถึง ครู ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความสามารถและจิตวิญญาณในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โรงเรียนเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา งบประมาณและทรัพยากร หมายถึง โรงเรียนมีระบบภาคีเครือข่าย ผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีทำทรัพยากรที่เหมาะสมใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

แนวคิดในการบริหารจัดการศึกษาระดับห้องเรียน

การจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา ผู้บริหารในฐานะตัวแทนของบุคลากรในโรงเรียนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารและการดำเนินงานเพื่อเปิดโอกาสให้สังคมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น การบริหารโรงเรียนโดยหลักพุทธศาสนานับเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความลุ่มลึกที่ทันสมัย และเป็นที่ยอมรับกันในสังคมว่าได้สอนคนให้เป็นคนดีให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอนให้คนดำเนินชีวิตอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การงาน การดำเนินชีวิต และความสุขทางด้านจิตใจของแต่ละบุคคล เพราะในทางพระพุทธศาสนานั้นสอนให้ทุกคนเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหากนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานจะเกิดความอ่อนนุ่มและการบริหารงานมากขึ้นและเกิดความยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสมได้ (นภดล สุวรรณสุนทร, 2555)

การบริหารจัดการชั้นเรียน (Manitrub, 2557) คือ การจัดสภาพของห้องเรียนที่ส่วนใหญ่เข้าใจกันว่า เป็นการจัดตกแต่งห้องเรียนทางวัตถุหรือทางกายภาพให้มีบรรยากาศ น่าเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเท่านั้น แต่ถ้าจะพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว การจัดการชั้นเรียนนั้นครูจะต้องมีภาระหน้าที่มากมายหลายด้าน โดย ฮอล (Susan Colville-Hall, 2004 อ้างใน Manitrub, 2557) ได้ให้ความหมายของการจัดการชั้นเรียนไว้ว่าเป็นพฤติกรรมการสอนที่ครูสร้างและคงสภาพเงื่อนไขของการเรียนรู้เพื่อช่วยให้การ

เรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลขึ้นในชั้นเรียนซึ่งถือเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การจัดการชั้นเรียนที่มีคุณภาพนั้นต้องเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและคงสภาพเช่นนี้ไปเรื่อยๆ โดยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ การให้ผลย้อนกลับและการจัดการเกี่ยวกับการทำงานของนักเรียน ความพยายามของครูที่มีประสิทธิภาพนั้นหมายรวมถึง การที่ครูเป็นผู้ดำเนินการเชิงรุก (proactive) มีความรับผิดชอบ (responsive) และเป็นผู้สนับสนุน (supportive)

การบริหารจัดการชั้นเรียน การจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ห้องเรียน เพื่อสนับสนุนให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่มีความสุขการจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ 1) ความสะอาดความปลอดภัย 2) ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น 3) ความสะดวกในการทำกิจกรรม 4) ความพร้อมของอาคารสถานที่เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วม สนามเด็กเล่น ฯลฯ 5) ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่อง ขนาด น้ำหนัก จำนวนสีของสื่อ และเครื่องเล่น 6) บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่างๆ การจัดการชั้นเรียนจึงมีความหมายกว้าง นับตั้งแต่การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพในห้องเรียน การจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียน การสร้างวินัยในชั้นเรียนตลอดจนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และการพัฒนาทักษะการสอนของครูให้สามารถกระตุ้นพร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจในการเรียน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของการบริหารจัดการชั้นเรียน บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิด ความสนใจในบทเรียนและเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น การสร้าง บรรยากาศที่อบอุ่น ที่ครูให้ความเอื้ออาทรต่อนักเรียน ที่นักเรียนกับนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีมิตรต่อกันที่มีระเบียบ มีความสะอาด เหล่านี้เป็นบรรยากาศที่นักเรียนต้องการ ทำให้นักเรียนมีความสุขที่ได้มา โรงเรียนและในการเรียนร่วมกับเพื่อนๆ ถ้าครูผู้สอนสามารถสร้างความรู้สึกลึกซึ้งนี้ให้เกิดขึ้นต่อนักเรียนได้ ก็นับว่า ครูได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาเยาวชนของประเทศชาติให้เติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ทั้งทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม โดยแท้จริง ดังนั้น การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งประมวลได้ดังนี้ (Manitrub, 2557) 1) ช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น เช่น ห้องเรียนที่ไม่คับแคบจนเกินไป ทำให้นักเรียนเกิดความคล่องตัวในการทำกิจกรรม 2) ช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงามและมีความมีระเบียบวินัยให้แก่ผู้เรียน เช่น ห้องเรียนที่สะอาด ที่จัดโต๊ะเก้าอี้ไว้อย่างเป็นระเบียบ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน นักเรียนจะซึมซับสิ่งเหล่านี้ไว้โดยไม่รู้ตัว 3) ช่วยส่งเสริมสุขภาพที่ดีให้แก่ผู้เรียน เช่น มีแสงสว่างที่เหมาะสม มีที่นั่งไม่ใกล้กระดานดำมากเกินไป มีขนาดโต๊ะและเก้าอี้ที่เหมาะสมกับวัย รูปร่างของนักเรียนนักศึกษา ฯลฯ 4) ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างความสนใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดมุมวิชาการการจัดป้ายนิเทศ การตกแต่งห้องเรียนด้วยผลงานของนักเรียน 5) ช่วยส่งเสริมการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น การฝึกให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การฝึกให้มีอัธยาศัยไมตรีในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ 6) ช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนและการมาโรงเรียน เพราะในชั้นเรียนมีครูที่เข้าใจนักเรียน ให้ความเมตตาเอื้ออาทรต่อนักเรียน และนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เป้าหมายของการบริหารจัดการชั้นเรียนเป็นช่วยให้นักเรียนพัฒนาในการควบคุมตนเองเพื่อให้มีชีวิตและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษามุ่งเน้นที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุตามเป้าประสงค์ โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใช้กระบวนการตัดสินใจใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาและมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารซึ่งสถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบมีอิสระและความคล่องตัวในการตัดสินใจโดยอาศัยการวัดหรือการประเมินที่จะช่วยทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านนักเรียนด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียนด้านการเรียนรู้และการพัฒนาและด้านงบประมาณและทรัพยากร (Manitrub, 2557)

การบริหารจัดการเพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการบริหารจัดการชั้นเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ โดยมีจุดสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การบริหารจัดการที่หลากหลายมิติ ไม่เพียงแต่การบริหารจัดการในเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน เพื่อให้เกิดความอ่อนนุ่ม ยืดหยุ่น และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2. ความสำคัญของการบริหารจัดการชั้นเรียน การจัดการชั้นเรียนไม่ได้หมายถึงเพียงการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แต่รวมถึงการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาของนักเรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคม

3. เป้าหมายของการบริหารจัดการชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสุข และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้

4. องค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการชั้นเรียนที่ดี ความสะอาด ความปลอดภัย ความมีอิสระ บรรยากาศที่อบอุ่น และการมีส่วนร่วมของนักเรียน

5. การบริหารจัดการสถานศึกษา มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

สรุปโดยรวมว่า การบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จนั้น ไม่เพียงแต่ต้องมีประสิทธิภาพ แต่ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านจิตใจและสังคมด้วยการนำหลักการต่างๆ ทั้งทางวิชาการและหลักธรรมทางศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการจะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนของทั้งผู้เรียน ผู้สอน และสถานศึกษา

บทสรุป

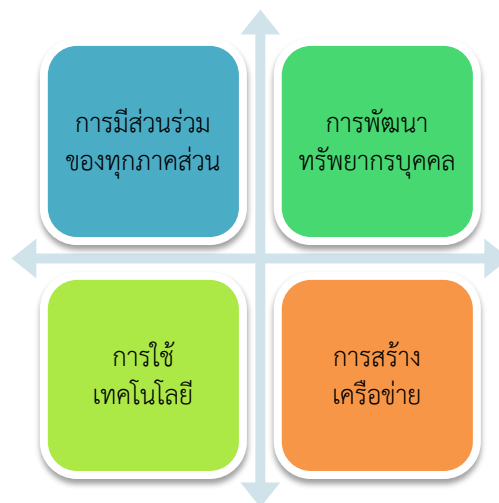
การบริหารองค์กรทางการศึกษา องค์กรเป็นแหล่งรวบรวมบุคลากรด้านต่างๆ ที่มีการติดต่อและทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน โดยแบ่งองค์กรออกเป็น 2 แบบคือ องค์กรที่หวังผลกำไร (Profits Organization) เป็นองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายไปในเรื่องของการสร้างผลกำไรให้เกิดขึ้นภายในองค์กรมากที่สุด ซึ่งสามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการดำเนินธุรกิจ (Business) และองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร (Nonprofits Organization) เป็นองค์กรที่ไม่มุ่งเน้นในเรื่องของผลกำไร แต่มักจะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตัวอย่างเช่น องค์กรที่เป็นมูลนิธิต่างๆ องค์กรที่ทำงานด้านการเผยแผ่ศาสนา และองค์กรการศึกษา เป็นต้น

การบริหารจัดการโรงเรียนเป็นการบริหารจัดการศึกษาที่มีคุณภาพของโรงเรียนโดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาชั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานทางการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีผลมาจากแนวทางการบริหารการจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพคือหลักการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ของโรงเรียน พันธกิจโรงเรียน กลยุทธ์ของโรงเรียน และเงื่อนไขความสำเร็จ

การบริหารองค์กรทางการศึกษาหรือสถาบันทางการศึกษาจำเป็นต้องมีการดำเนินงานเริ่มจากการวางแผนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงนำไปปฏิบัติในระหว่างที่ปฏิบัติตามแผนจำเป็นต้องมีการตรวจสอบ ประเมินผลอยู่ตลอดเวลาว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง หากพบปัญหาควรปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การบริหารงานที่เป็นระบบ การประเมินผลภายในจะเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงาน ซึ่งการประเมินผลการดำเนินงานเข้ามามีส่วนช่วยในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่นจุดด้อย ของการปฏิบัติงานรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ดังนั้น

ผู้ปฏิบัติงานจึงต้องมีความจำเป็นในการที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการประเมินผลการปฏิบัติของตนเองเพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การบริหารองค์กรทางการศึกษาเป็นสิ่งที่ท้าทายแต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ การมีระบบการบริหารจัดการที่ดีจะช่วยให้โรงเรียนสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานได้ ดังนั้น ผู้เขียนได้สรุปแนวทางการบริหารองค์กรทางการศึกษา ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ควรให้มีการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนในการวางแผนและดำเนินงาน 2) การพัฒนาทรัพยากรบุคคล ควรมีการพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง 3) การใช้เทคโนโลยี ควรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการและการเรียนการสอน และ 4) การสร้างเครือข่าย ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน สรุปดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารองค์กรทางการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎหมายกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- ไกรสร แก้วฝ้าย และจุฬาพรณภรณ์ ชนะแพทย์. (2565). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน. **วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์**. 7(3). 517-528.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2546). **PDCA: นวัตกรรมเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการเขียนหนังสือสำหรับครูและผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.

- นภดล สุวรรณสุนทร. (2555). การบริหารงานตามหลักพระพุทธศาสนา. แหล่งที่มา http://www.siace.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=129 สืบค้นเมื่อ 25 ม.ค. 2566.
- ประกอบ คุณารักษ์. (2545). เอกสารประกอบการสอน เรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระธีรพัฒน์ กุลธีโร และพระมหาเผด็จ จิรกุลโณ. (2565). กลยุทธ์การจัดการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการบริหารการศึกษา. วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์. 3(1). 19-31.
- พระสมรรถชัย มั่งค้ำมี. (2552). รูปแบบการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ไทย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- รัตนะ ปัญญาภา. (2557). ศักยภาพทางปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา: แนวคิดหลักสำหรับการบริหารการศึกษา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 1(1). 27-41.
- สมคิด พรหมจ้อย และสุพักตร์ พิบูลย์. (2544). การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา. นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2545). การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย ภูเจริญ. (2564). การศึกษาสร้างคน คนสร้างประเทศชาติ. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 12(1). 25-33.
- Manitrub. (2557). แนวคิดในการบริหารจัดการศึกษาระดับโรงเรียน. แหล่งที่มา <https://manitrub.wordpress.com/2014/12/15/แนวคิดในการบริหารจัดการ/> สืบค้นเมื่อ 25 ม.ค. 2566.

จริต 6 ในการดำเนินชีวิต SIX TEMPERAMENTS IN DAILY LIFE

^[1]สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย *Suddhipong Srivichai* ^[2]วิโรจน์ คุ่มครอง *Viroj Koomkrong*

^[3]ธานี สุวรรณประทีป *Thanee Suwanprateep*

^[1] ^[2] ^[3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand*

Corresponding Author E-mail: suddhipong.sr@mcu.ac.th

Article Received: July 07, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

จริต 6 คือ การแบ่งประเภทของบุคคลตามลักษณะนิสัยพื้นฐาน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งและนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองรวมถึงการเข้าใจและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น โดยจริตมี 6 ประเภท ได้แก่ 1) ราคะจริต เน้นความสุขทางกายและความรู้สึกเพลิดเพลิน ชอบในสิ่งสวยงาม หลงใหลในกามคุณ ตัวอย่างเช่น พระนันทะที่หลงใหลในความสวยงามของหญิงสาว หรือพระเขมาเถรีที่ยังมีความผูกพันกับชีวิตในวัง 2) โทสะจริต มีอารมณ์ร้อน โกรธง่าย หงุดหงิดง่าย ตัวอย่างเช่น นายช่างแก้วที่โกรธจนทำลายพระพุทธรูป 3) โมหะจริต ขี้เกียจ เชื่องซึม ไม่ค่อยคิดอะไรมาก มักจะหลงผิด ตัวอย่างเช่น ผู้คนที่อยู่ในป่าทึบหนาทึบ ซึ่งเป็นป่าแห่งความทุกข์ยาก แต่กลับไม่พยายามหาทางออก 4) วิทกจริต กังวลมากเกินไป คิดมาก วิตกกังวลในเรื่องต่างๆ ตัวอย่างเช่น นักชัตตชาตก ที่วิตกกังวลเกี่ยวกับการเกิดใหม่ 5) สัทธาจริต เชื้ออะโร่ง่ายๆ ไม่ค่อยตั้งคำถาม หรือพิจารณาเหตุผล ตัวอย่างเช่น พระวัคคิเถระ ที่เชื่อในคำสอนของครูบาอาจารย์โดยไม่พิจารณา และ 6) พุทธิจริต ฉลาด มีปัญญา ชอบคิดวิเคราะห์ มีเหตุผล ตัวอย่างเช่น พระสาวกหลายรูป เช่น พระสารีบุตร พระมหากัสสปะ

จริต 6 เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง การรู้จักจริตของตนเองและผู้อื่น จะช่วยให้เราสามารถพัฒนาตนเองและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ จริต 6 นั้นมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ได้แก่ 1) เข้าใจตนเอง ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของจิตใจตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม 2) เข้าใจผู้อื่น ช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมของผู้อื่นได้ดีขึ้น ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 3) เลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ผู้สอนสามารถเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับจริตของผู้เรียน และ 4) แก้ไขปัญหา ช่วยให้เราสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากจริตของตนเองได้

คำสำคัญ: จริต; การดำเนินชีวิต; ความประพฤติ

ABSTRACT

The 6 Temperaments are a classification of people based on their basic character traits which the Buddha stated in the Tripitaka to provide a deeper understanding of the nature of the human mind and to apply it to self-development, including better understanding and living with others. There are 6 types of temperament: 1) Rāgacharita: emphasizing physical pleasure and enjoyment, liking beautiful things, and being infatuated

with sensual pleasures. For example, Phra Nanda was infatuated with the beauty of young women, or Phra Khema Theri who was still attached to life in the palace. 2) Dosacharita: hot-tempered, easily angered, and easily irritated. For example, a glass craftsman who was so angry that he destroyed a Buddha image. 3) Mohacharita: lazy, lethargic, and not thinking much, often misled. For example, people in the Thandaki forest, a forest of suffering, but did not try to find a way out. 4) Vitakkacharita: worrying too much, thinking too much, and worrying about various things. For example, the Nakkhatta Jataka: worrying about rebirth. 5) Saddhacharita: believing things easily, not asking questions or considering reasons. For example, Phra Vakkali Thera. Who believe in the teachings of teachers without considering. 6) Buddhicharita, clever, intelligence, like to think analytically, have reason. For example, many disciples such as Phra Sariputta, Phramaha Kassapa.

The 6 temperaments are a concept that helps us understand human nature deeply. Knowing the temperament of ourselves and others will help us develop ourselves and build better relationships with others. In addition, the 6 temperaments are very important in life, including: 1) Understanding ourselves, helping us understand the nature of our own minds and being able to develop ourselves appropriately; 2) Understanding others, helping us understand the behavior of others better, allowing us to live happily with others; 3) Selecting appropriate teaching methods, teachers can select teaching methods that are appropriate for the learners' temperaments, and 4) Solving problems, helping us to solve problems caused by our own temperaments.

Keywords: Temperament; Daily Life; Behavior

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันนี้ หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญได้แสดงบทบาทถึงความสำคัญเรื่องจริต 6 ประการซึ่งได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต องค์ความรู้ด้านจริตในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานแต่ให้ศึกษาได้ศึกษาเฉพาะรากจริตเราสามารถพัฒนาระดับศักยภาพของตนเองให้เพิ่มขึ้นได้มีความเข้าใจธรรมชาติของตนเองและผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นบุคลิกภาพพื้นฐานปัจจุบันนี้จะต้องมีความสอดคล้องกับความจริงตามสภาพจิตใจของแต่ละคน เพื่อนำไปสู่การพ้นทุกข์ซึ่งปัจจุบันการแก้ไขปัญหาไม่ได้ช่วยอย่างแท้จริงเพราะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ บางคนไม่เข้าใจสัจธรรมของหลักเสียงจากความเป็นจริง ชีวิตจึงวนเวียนอยู่กับความทุกข์อยู่อย่างนี้ไป ในการเลือกกิจกรรมการพัฒนาปัญญาให้เหมาะสมกับจริตของมนุษย์แต่ละการแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแนะแนวทางในการดับทุกข์ทรงชี้ให้เห็นถึงความสิ้นชาติทรงอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์ สรรพสัตว์ทั้งหลาย และวิธีการต่างๆ ที่ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรงใช้เวลาพระองค์เองกระทั่งพบทางแห่งความหลุดพ้นอันแท้จริงถึง 6 ปีด้วยการปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญศึกษาวิขามาก่อนแล้วนั่นก็คือการเดินทางตามทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทาด้วยการเจริญให้ถึงพร้อมด้วยศีลสมาธิและปัญญาการปฏิบัติธรรมในตัว ofมนุษย์แต่ละคน (วิสุทฺธิ 167)

แนวทางแห่งพระพุทธร่องจะทำให้มนุษย์เข้าใจใจเข้าใจกฎที่เป็นลักษณะเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่ประกอบด้วยรูปธรรมและสอนและทางปฏิบัติของพระพุทธร่องค์ เป็นสัจธรรมของชีวิตที่สอนให้มนุษย์เรียนจริงเพื่อนำชีวิตไปสู่จัดกิเลสขันธสันดานของมนุษย์ให้เจือจางลงจนกระทั่งหมดไป เพื่อฝึกจิตให้เข้มแข็งสั่งสอนนั้นไปเผยแผ่ให้กับบุคคลอื่นและเพื่อพัฒนาจิตให้การบรรลุผลที่เรียกว่าพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ในปัจจุบันการเลือกกิจกรรมการพัฒนาปัญญาให้เหมาะสมกับจริตของมนุษย์แต่ละการแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในทางพระพุทธศาสนา (ช.ม. (ไทย) 29/156/430)

แนวคิดเกี่ยวกับจริต 6

จริต หรือ จริยา 6 ความประพฤติปกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, พื้นนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของคน จริยาอาจหมายถึงจริต คือ ความประพฤติ กิริยา หรืออาการ ที่มักใช้ในทางไม่ดี เช่น เสียวจริต วิกลจริต ตัดจริต จริต คือ ความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติอยู่ในสันดาน มี 6 อย่าง คือ รากจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต คือ จิตท่องเที่ยว สถานที่จิตชอบท่องเที่ยว หรืออารมณ์ที่ชอบท่องเที่ยวของจิตนั้น (พระอุทิศสเถระ, 2547) ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็ได้มีการกล่าวรายละเอียดของจริยา 14 ประการนี้ไว้เหมือนกัน แต่ให้ผู้ศึกษาเข้าใจ โดยสังเขปว่ามีจริยาเพียง 6 อย่างเท่านั้น (วิสุทธิ (ไทย) 167)

1. รากจริต หมายถึง แนวโน้มไปในทางกำหนดดินดีในกามารมณ์, ความใคร่ในกามคุณ, ความมีใจเอนเอียงไปในทางรักสวयรักงาม คนที่มีรากจริต มักจะมีลักษณะเป็นคนสุนทรีย์ในอารมณ์, รักสวयรักงาม, พุดจาอ่อนหวาน, สะอาด, ประณีต รากจริต เป็นหนึ่งใน 6 จริต ที่เป็นทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา (ช.ม. (ไทย) 29/727/435)

2. โทสจริต โทสจริต หมายถึง ความประพฤติที่มีพื้นนิสัยหนักไปในทางใจร้อน หงุดหงิด โกรธง่าย โทสจริต เป็นหนึ่งใน 6 จริต ที่เป็นทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา คนที่มีโทสจริต มักจะมีลักษณะเป็นคนร้อนใจ ไม่อดทน ไม่ยอมรับความคิดของผู้อื่น และชอบวิพากษ์วิจารณ์ (ช.จ. (ไทย) 30/492/242)

3. โมหจริต เป็นคนที่มีความประพฤติหนักไปทางเขลา เชื่องซึม ไม่ค่อยชอบคิดมาก และขี้เกียจ โมหจริต เป็นหนึ่งใน 6 จริต ที่เป็นทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญา คนที่มีโมหจริต มักจะมีลักษณะเป็นคนเฉื่อยชา ขาดความคล่องแคล่ว มักมีอคติเกี่ยวกับตัวเอง มองตัวเองว่าไม่ดี ไม่เก่ง ไม่สวย ไม่หล่อ ไม่มีความสามารถ (วิสุทธิ. (ไทย) 1/127)

4. สัทธาจริต สัทธาจริต คือคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีนิสัยเชื่องง่าย หรือมีจิตที่เชื่อถือในสิ่งที่เห็นหรือได้ยิน โดยไม่ค่อยพิจารณาด้วยเหตุผล สัทธาจริต คนที่มีสัทธาจริต มักมีความเลื่อมใสในสิ่งที่ถูกต้อง แต่ถ้าไปเชื่อในสิ่งที่ผิด ก็จะเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นดังนั้น คนที่มีสัทธาจริต ควรมีความระมัดระวังในการเลือกสิ่งที่จะเชื่อถือ และใช้ปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง ไม่ให้เป็นเหยื่อของการหลอกลวงหรือเอาเปรียบ (ช.จ. (ไทย) 30/85/304)

5. พุทธิจริต หนักไปทางใช้ปัญญาเจ้าปัญญาเจ้าความคิด มีความฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ การคิด การอ่าน ความทรงจำดี ถือหลักการ อนุรักษ์นิยม ชอบสั่งสอนคนอื่น (ช.ม. (ไทย) 29/156/430)

6. วิตกจริต หมายถึง ลักษณะบุคลิกภาพ ที่แสดงออกเป็นความวิตกกังวล ความหวาดกลัว การมีอารมณ์แปรปรวน ความกลัวใจ ความอิจฉาริษยา ความขัดข้องใจ และความเหงา บุคคลที่มีลักษณะนี้จะมีอารมณ์ไม่เสถียร และมีโอกาสสูงกว่าที่จะประสบกับอารมณ์เชิงลบ หรือความผิดปกติทางจิต (วิสุทธิ. (ไทย) 173-182)

สรุปว่า จริต 6 คือการแบ่งประเภทของนิสัยใจคอของคนตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหมือนลายนิ้วมือของจิตใจที่บ่งบอกถึงพฤติกรรมและความคิดของแต่ละบุคคล โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท กล่าวสรุป คือ รากจิต รักสวยรักงาม โทสจริต โกรธง่าย โมหจริต ขี้เกียจ สัทธาจริต เชื้อคนง่าย พุทธิจริต ฉลาดและวิตกจริต กังวล

พฤติกรรมของคนในการดำเนินชีวิต

พฤติกรรมคือการตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบกับบุคคลทั้งภายในและภายนอกโดยการตอบสนองนั้นอาจจะสามารถสังเกตได้โดยตรงหรือไม่ก็ได้การแสดงออกนั้นอาจเกิดขึ้นในช่วงที่เรามีสติรู้สึกตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ล้วนจัดเป็นพฤติกรรมทั้งสิ้นของมนุษย์ คือ พฤติกรรมมนุษย์ (Human Behavior) หมายถึง การกระทำของมนุษย์ทั้งด้านกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม โดยรู้สำนึกหรือไม่รู้สำนึก ทั้งที่สังเกตได้และไม่อาจสังเกตได้พฤติกรรมมนุษย์จำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) พฤติกรรมที่ไม่สามารถควบคุมได้เรียกว่า เป็นปฏิกิริยาสะท้อน เช่น การสะดุ้งเมื่อถูกเข็มแทง การกระพริบตาเมื่อมีสิ่งมากระทบกับสายตา 2) พฤติกรรมที่สามารถควบคุมและจัดระเบียบได้เนื่องจากมนุษย์มีสติ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2543) พฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะเยาวชนได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึงกิจกรรมที่มนุษย์แสดงออกทั้งหมด อาจจะมีมองเห็นได้ด้วยตา สัมผัสได้ด้วยกาย เช่น การเดิน การพูด การเขียน การแสดงออกทางสีหน้าและสิ่งที่มองเห็นได้ยากหรือมองไม่เห็น เช่น การฟัง การจำ และการคิดหาเหตุผล ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่มีอยู่ในมนุษย์ (กระจำ อัจฉนา, 2550)

นอกจากนี้ สานิตย์ หนูนิล และกนกวรรณ พวงประยงค์ (2562) กล่าวว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกผ่านการใช้เวลาในการทำกิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น ซึ่งในแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคนจะมีรายละเอียดของรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ตามแต่บริบทของสภาพแวดล้อมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นอาศัยอยู่

Evans, Jamal and Foxall (2009) อธิบายว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต คือ สิ่งสะท้อนมาจาก รูปแบบของกิจกรรม (Activities) ความสนใจ (Interests) และความคิดเห็น (Opinions) โดยรูปแบบการดำเนินชีวิตมีความสำคัญในการสะท้อนความคิด และพฤติกรรมความเป็นตัวตนของบุคคลนั้นๆ

Hoyer and MacInnin (2010) ที่กล่าวว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต คือ การแสดงออกของ พฤติกรรมที่เป็นจริงของบุคคล ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของการทำกิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น

Hawkins and Mothersbaugh (2013) ให้คำนิยามไว้อย่างใกล้เคียงกันว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต คือ การแสดงให้เห็นว่าบุคคลใช้ชีวิตอย่างไร โดยจะแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้เวลาในการทำ กิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของคนมีความหลากหลายและซับซ้อน รูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นตัวบ่งชี้ถึง ความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล การทำความเข้าใจพฤติกรรมและรูปแบบการดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงาน และการพัฒนาสังคม

จริต 6 ในการดำเนินชีวิต

การทำความเข้าใจจริต 6 นั้นเป็นประโยชน์อย่างมากในการดำเนินชีวิต เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น และสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตาม คนเราไม่ได้มีจริตเพียงอย่างเดียว แต่จะมีการผสมผสานของจริตต่างๆ กันไป โดยจริตที่เด่นชัดที่สุดจะบ่งบอกถึงบุคลิกภาพของคน

นั้นๆ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปประเด็นเกี่ยวกับจริต 6 ในการดำเนินชีวิต มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เข้าใจตัวตนและความต้องการของแต่ละบุคคลได้ดียิ่งขึ้น ดังนี้

จริต 6 คือการแบ่งประเภทของนิสัยใจคอของคนตามหลักพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภทหลัก ดังนี้

1. ราคะจริต (รักสวยรักงาม)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีราคะจริตสูง มักจะให้ความสำคัญกับรูปลักษณ์ภายนอก การแต่งกาย การใช้ชีวิตที่หรูหรา และความสุขทางกายภาพ เช่น การกินอร่อย การนอนหลับพักผ่อน

ตัวอย่าง: ชอบเลือกซื้อสินค้าแบรนด์เนม ชอบแต่งตัวตามแฟชั่น ชอบเข้าสังคม

2. โทสะจริต (ใจร้อน)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีโทสะจริตสูง มักจะใจร้อน หงุดหงิดง่าย ไม่ยอมคน และชอบวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น

ตัวอย่าง: ขับรถเร็ว ชี้หิ้ว ชี้ระแวง

3. โมหะจริต (ขี้เกียจ)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีโมหะจริตสูง มักจะขี้เกียจ ไม่กระตือรือร้น และไม่คอยสนใจสิ่งรอบข้าง

ตัวอย่าง: ชอบนอน ชอบดูทีวี ไม่ชอบทำงาน

4. สัทธาจริต (เชื่อคนง่าย)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีสัทธาจริตสูง มักจะเชื่อคนง่าย ไว้วางใจผู้อื่นได้ง่าย

ตัวอย่าง: เชื่อโฆษณา เชื่อคำพูดของคนอื่นโดยไม่พิจารณา

5. พุทธิจริต (ฉลาด)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีพุทธิจริตสูง มักจะฉลาด มีเหตุผล ชอบคิดวิเคราะห์

ตัวอย่าง: นักวิทยาศาสตร์ นักคิด นักปรัชญา

6. วิตกจริต (กังวล)

ในการดำเนินชีวิต: คนที่มีวิตกจริตสูง มักจะกังวลใจ คิดมาก ไม่มั่นใจในตัวเอง

ตัวอย่าง: กลัวความล้มเหลว กลัวการถูกปฏิเสธ

นอกจากนี้ มีแนวทางการนำจริต 6 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่

1. เข้าใจตนเอง เมื่อรู้จักจริตของตัวเองแล้ว จะสามารถปรับปรุงพฤติกรรมในด้านที่ไม่ดีได้

2. เข้าใจผู้อื่น การรู้จักจริตของผู้อื่นจะช่วยให้เราเข้าใจความคิดและความรู้สึกของพวกเขาได้ดีขึ้น

3. สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นตามจริตของเขา จะช่วยให้เราสร้างความสัมพันธ์

ที่ดีได้

4. การทำงาน: การรู้จักจริตของเพื่อนร่วมงานจะช่วยให้เราทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อีกประการหนึ่ง จริต 6 เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง การรู้จักจริตของตนเองและผู้อื่น จะช่วยให้เราสามารถพัฒนาตนเองและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ดีขึ้น

นอกจากนี้ จริต 6 นั้นมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ได้แก่ 1) เข้าใจตนเอง ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของจิตใจตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม 2) เข้าใจผู้อื่น ช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมของผู้อื่นได้ดีขึ้น ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 3) เลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ผู้สอนสามารถเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับจริตของผู้เรียน และ 4) แก้ไขปัญหา ช่วยให้เราสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากจริตของตนเองได้

ตัวอย่างการนำจริต 6 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่

1. การสื่อสาร หากเราต้องสื่อสารกับคนที่เป็นราคจริต ควรเน้นไปที่ประโยชน์ที่เขาจะได้รับ เช่น ความสวยงาม ความหรูหรา
2. การทำงาน หากเราต้องทำงานกับคนที่เป็นโทสจริต ควรระมัดระวังในการพูดคุย และหลีกเลี่ยงการวิจารณ์
3. การสร้างทีม การสร้างทีมที่ประสบความสำเร็จ ควรมีการผสมผสานของคนที่มีจริตต่างๆ กัน เพื่อให้ทีมมีความหลากหลายและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างรอบด้าน

บทสรุป

จริต 6 คือการแบ่งประเภทของนิสัยใจคอของคนตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหมือนลายนิ้วมือของจิตใจที่บ่งบอกถึงพฤติกรรมและความคิดของแต่ละบุคคล โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ราคจริต

ความหมาย: ชอบในความรัก ความใคร่ ความสวยงาม

ลักษณะ: เป็นคนรักสวยรักงาม ชอบความสนุกสนาน มีอารมณ์อ่อนโยน พูดจาไพเราะ

ตัวอย่าง: คนที่ชอบแต่งตัวสวยงาม ชอบฟังเพลงเพราะ ชอบกินอาหารอร่อย

2. โทสจริต (โทสะ + จริต)

ความหมาย: ชอบโกรธ ชอบทะเลาะวิวาท

ลักษณะ: เป็นคนใจร้อน หงุดหงิดง่าย ไม่ยอมคน ชอบวิจารณ์ผู้อื่น

ตัวอย่าง: คนที่ชอบเอะอะโวยวาย ชี้หิ้ง ชี้ระแวง

3. โมหจริต (โมหะ + จริต)

ความหมาย: ชอบความหลงลืม ชี้เกียจ

ลักษณะ: เป็นคนเฉื่อยชา ไม่ค่อยคิดอะไรมาก ไม่สนใจรอบข้าง

ตัวอย่าง: คนที่ชอบนอน ชี้ลืม ไม่กระตือรือร้น

4. สัทธาจริต (สัทธา + จริต)

ความหมาย: ชอบเชื่อถือในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง

ลักษณะ: เป็นคนเชื่อคนง่าย ไว้วางใจผู้อื่นได้ง่าย

ตัวอย่าง: คนที่เชื่อโศกลาง เชื่อคำพูดของคนอื่นโดยไม่พิจารณา

5. พุทธิจริต (พุทธิ + จริต)

ความหมาย: ชอบใช้ปัญญา คิดวิเคราะห์

ลักษณะ: เป็นคนฉลาด เจ้าปัญญา มีเหตุผล

ตัวอย่าง: นักวิทยาศาสตร์ นักคิด นักปรัชญา

6. วิตกจริต (วิตก + จริต)

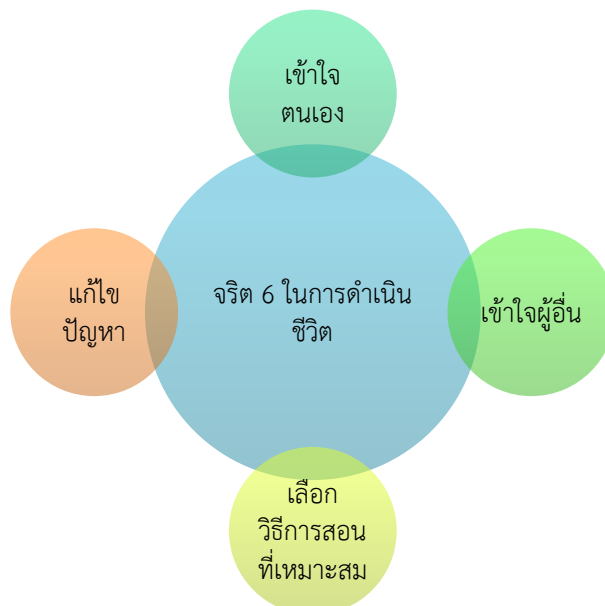
ความหมาย: ชอบวิตกกังวล กังวลใจ

ลักษณะ: เป็นคนขี้กังวล คิดมาก ไม่มั่นใจในตัวเอง

ตัวอย่าง: คนที่กลัวความล้มเหลว กลัวการถูกปฏิเสธ

ประโยชน์ของการรู้จักจริต 6 ประกอบด้วย 1) เข้าใจตัวเอง: รู้ว่าตัวเองมีนิสัยอย่างไร เพื่อปรับปรุงแก้ไขตนเอง 2) เข้าใจผู้อื่น: สามารถเข้าใจพฤติกรรมของคนอื่นได้ดีขึ้น 3) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี: สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ง่ายขึ้น 4) พัฒนาตนเอง: สามารถพัฒนาจุดแข็งและแก้ไขจุดอ่อนของตนเองได้

จริต 6 เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง การรู้จักจริตของตนเองและผู้อื่น จะช่วยให้เราสามารถพัฒนาตนเองและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ จริต 6 นั้นมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ได้แก่ 1) เข้าใจตนเอง ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของจิตใจตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม 2) เข้าใจผู้อื่น ช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมของผู้อื่นได้ดีขึ้น ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 3) เลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ผู้สอนสามารถเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับจริตของผู้เรียน และ 4) แก้ไขปัญหา ช่วยให้เราสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากจริตของตนเองได้ สรุปลักษณะภาพที่ 1

ภาพที่ 1 จริต 6 ในการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กระจำจ อัฐนาท. (2550). พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พระอุปติสสเถระ. (2547). วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2553). คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้. พระนครศรีอยุธยา: เทียนวัฒนา พรินท์ติ้ง.

- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์.
- सानิตย์ หนูนิล และกนกวรรณ พวงประยงค์. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ในชนบทไทย. **วารสารพัฒนาสังคม**. 21(2). 176-193.
- Evans, M., Jamal, A. & Foxall, G. (2009). **Customer behavior**. 2nd ed. Chichester: John Winley & Sons.
- Hawkins, D. I. & Mothersbaugh, D. L. (2013). **Customer behavior: building marketing strategy**. 12th ed. New York: McGraw-Hill Irwin.
- Hoyer, W. D. & MacInnin, D., J. (2010). **Customer behavior**. 5th ed. Manson, Ohio: SouthWestern Cengage Learning.

การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน ACTIVITIES TO PROMOTE MORALITY AND ETHICS FOR STUDENTS

^[1]พระดิเรกศักดิ์ อตตทีโป (พิมพบุดร) PhraDireksak Attatheepo (Phimpabud)
^[2]เกษม แสงนนท์ Kasem Saengnont ^[3]บุญเชิด ชำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart
^[4]พระสุรชัย สุรชโย PhraSurachai Surachayo
^[1] ^[2] ^[3] ^[4]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: surachaihongtrakool@gmail.com

Article Received: March 25, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน เป็นกระบวนการที่สำคัญในการปลูกฝังคุณงามความดีให้แก่ นักเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมทางศีลธรรม จริยธรรม และกฎหมาย เพื่อให้เติบโตเป็นคนดีของสังคม ซึ่งมีจุดประสงค์หลักของการจัดกิจกรรมคือ 1) ปลูกฝังคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญูกตเวที ความประหยัด 2) สร้างระเบียบวินัย ทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต 3) พัฒนาพฤติกรรม ส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีงาม เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การเคารพผู้อื่น และ 4) เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคม ทำให้นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม

การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมเป็นการลงทุนระยะยาวที่สำคัญเพื่อสร้างคนดี สร้างสังคมที่ดี และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า โดยมีวิธีการดำเนินงาน ได้แก่ 1) ครูมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลและให้คำแนะนำแก่นักเรียน 2) กิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมบริการชุมชน การอบรม 3) สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดกิจกรรมต้องสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา และ 4) ประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม; จริยธรรม; นักเรียน; โรงเรียน

ABSTRACT

Organizing activities to promote morality and ethics for students is an important process in instilling goodness in students. The goal is for students to learn and practice morality, ethics, and law in order to grow up to be good people in society. The main objectives of organizing activities are: 1) Instill morality, honesty, integrity, gratitude, and thriftiness; 2) Create discipline, making students disciplined in their lives; 3) Develop behavior, promote good behavior, such as helping others, respecting others; and 4) Prepare for entering society, making students able to adapt to society appropriately.

Organizing activities to promote morality and ethics is an important long-term investment to create good people, create a good society, and develop the country to progress. The methods of operation are as follows: 1) Teachers play an important role in

supervising and advising students; 2) Various activities, such as group activities, community service activities, training; 3) Consistent with the curriculum, organizing activities must be consistent with the curriculum, and 4) Continuously evaluate to improve and develop activities for greater efficiency.

Keywords: Activities to Promote Morality; Ethics; Students; Schools

บทนำ

การพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กนักเรียนถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันคุณธรรมจริยธรรมในสังคมลดน้อยลงไปมาก คนในสังคมเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น การอบรมสั่งสอนเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครู-อาจารย์ และพ่อ-แม่ ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่ หากเด็กได้รับการเลี้ยงดู หรืออบรมสั่งสอนอย่างไรก็จะเป็นอย่างนั้น ซึ่งครู-อาจารย์ถือเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นคนดีของสังคม พ่อ-แม่ ผู้ปกครองเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กต้องคอยดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้น เมื่อทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบ เคารพกฎกติกา ระเบียบต่างๆ ที่วางไว้ เป็นการช่วยสร้างสังคมที่น่าอยู่ต่อไป (พีระพงษ์ สายเชื้อ, 2559)

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องขึ้นาสังคมเพราะความมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้คือจะต้องเป็นมนุษย์ที่มีการศึกษาไม่ว่าจะเป็นวิชาความรู้ทางโลกหรือวิชาความรู้ทางธรรม กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) สำหรับเป็นเครื่องมือในการกำกับทิศทางการปฏิบัติงานของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการดำเนินงาน เพื่อสร้างผลผลิต ผลลัพธ์ ให้เกิดกับผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจุดเด่นประการหนึ่งของแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับนี้ คือ ในส่วนของเป้าหมายด้านคุณภาพที่ได้ให้ความสำคัญต่อระดับความสำเร็จด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และระดับความสำเร็จที่ชัดเจนในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และความเป็นพลเมืองของผู้เรียนเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามแผนฯ ดังกล่าว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

โรงเรียนในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับความคาดหวังจากสังคมให้ดำเนินบทบาทหน้าที่ในการบำรุงปลูกเร้าให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความเข้าใจในหลักแห่งความจริงที่ชอบด้วยเหตุและผล ดังนั้น โรงเรียนจึงต้องมีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดความรู้พัฒนาสติปัญญาแก่ผู้เรียนควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การเรียนการสอนโดยนำกิจกรรมต่างๆ เข้ามาช่วยในการสอนนั้นเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีความสนใจในการเรียนมากขึ้นและยังเป็นการเสริมสร้างทักษะแนวคิดพัฒนาการดำรงอยู่ในสังคม เพราะการเรียนโดยใช้กิจกรรมเข้ามาส่วนในการสอนนั้นเป็นการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมกิจกรรมยังเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนมีความสนใจในงานต่างๆ ที่ทำขึ้นเป็นพัฒนาการทางหนึ่งของนักเรียนได้คิดได้วิเคราะห์ฝึกตนให้เป็นผู้รู้ทันเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทันสมัย เพราะสังคมในยุคปัจจุบันนี้มีความหน้าอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นถ้ายังมีการเรียนการสอนที่ยังเหมือนเดิมทำให้นักเรียนเบื่อหน่าย ไม่สนุกสนใจเรียน ทำให้การเรียนไม่มีประสิทธิภาพจึงมีการจัดกิจกรรมเสริมขึ้นมา

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไปแต่คุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่และการมองเห็นอาจเป็นการแสดงความรู้สึกและความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้นๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี และพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2541) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า 1) คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน ควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องดีงามตามพระธรรมคำสอน จงทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ 2) เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยของสังคมไทยในการดำเนินชีวิต และทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนร่วมของคนในการพัฒนาสังคมไทย 3) พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอน จริยธรรมที่เป็นมาตรฐานและยึดถือปฏิบัติในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับบุคคล สังคม หรือประเทศชาติ การปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา จะช่วยให้บุคคลมีความสุขและสังคมมีความสงบสุข เหตุนั้น การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความประหยัด และด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ, 2547) ดังนี้

1. ด้านระเบียบวินัย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540) กล่าวว่า วินัย หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามระบบระเบียบเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

พนัส หันนาคินทร์ (2529) กล่าวว่า วินัย หมายถึง มาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ และเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งมักจะเรียกกันว่าวินัยกับระเบียบควบคู่กันว่า ระเบียบวินัย

ภิญโญ สาร (2526) กล่าวว่า วินัย หมายถึง ระเบียบข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติ

สรุป การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ข้อบังคับ กฎหมายและศีลธรรม เพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งมักจะเรียกกันว่าวินัยกับระเบียบควบคู่กันว่า ระเบียบวินัยเป็นการปฏิบัติตามระเบียบเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

2. ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึงการประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้เสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ นักเรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต ดังนี้ 1) มีการเล่านิทานหรือเรื่องราวที่แสดงถึงคุณค่าของความอดทน อดกลั้น และความซื่อสัตย์สุจริต 2) จัดฉายภาพยนตร์วีดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ ประวัตินิยายและผลงานของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ในวงการต่างๆ 3) จัดให้มีกิจกรรมสรรหาบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในท้องถิ่นของตนเองที่สามารถเป็นบุคคลตัวอย่าง และพร้อมเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนได้ 4) จัดกิจกรรมโต้วาที ฝึกการยอมรับข้อขัดแย้งและเหตุผลของผู้อื่น 5) จัดกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กมีความ

อดทน เช่น การเดินทางไกล การเข้าค่ายพักแรม 6) จัดป้ายประกาศส่งเสริมคนดี เช่น นักเรียนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต หรือนักเรียนที่มีความประพฤติดี

สรุปว่า ความจริงใจความไว้วางใจซึ่งกันและกันเพราะบุคคลที่มีความจริงใจย่อมได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากผู้อื่นจะคิดทำอะไรย่อมมีผู้ช่วยเหลือค้ำจุนบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตย่อมบ่งบอกความมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ในการจัดกิจกรรมเพื่อความซื่อสัตย์นั้นควรมีการจัดป้ายประกาศส่งเสริมคนดี เช่น นักเรียนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต หรือนักเรียนที่มีความประพฤติดี การจัดฉายภาพยนตร์วิดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ประวัติและผลงานของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ในวงการต่างๆ จัดให้มีกิจกรรมสรรหาบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในท้องถิ่นของตนเองที่สามารถเป็นบุคคลตัวอย่าง จัดกิจกรรมได้วาที และกิจกรรมต่างๆที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นการประกาศคุณงามความดีให้ประจักษ์

3. ด้านความกตัญญูกตเวที

สำนักงานพัฒนาคุณธรรม (2533) ได้ให้ข้อพิจารณาดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมความกตัญญูกตเวที ไว้ดังนี้ 1) จัดหาวิทยากรผู้เชี่ยวชาญการปฏิบัติธรรม เพื่อวางแผนส่งเสริม การปฏิบัติธรรมภายในสถานศึกษา ด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเยาวชน นักเรียน เช่น ความตรงต่อเวลา ความกตัญญูกตเวที การปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎเกณฑ์ของสังคม 2) จัดพิธีกรรมทางศาสนาตามเทศกาลต่างๆ เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะพิธีแสดงความกตัญญู กตเวที พิธีไหว้ครู เป็นต้น 3) จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ระหว่างปิดภาคเรียน 4) จัดค่ายฝึกอบรมคุณธรรม 5) จัดให้มีภาคปฏิบัติธรรมวันละ 5 นาที

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้กำหนดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิด คุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีไว้ดังนี้ 1) จัดป้ายนิเทศแสดงความเคารพต่อผู้มีอุปการคุณต่อสถานศึกษา 2) จัดกิจกรรมการแสดงความกตัญญู ต่อผู้มีอุปการคุณ หรือบุคคลสำคัญต่างๆ 3) เล่าข่าวถึงความกตัญญู กตเวทีในเหตุการณ์ต่างๆ 4) จัดกิจกรรมขอพรจากผู้อาวุโสต่างๆ ตามโอกาส 5) ประกาศเกียรติคุณยกย่องนักเรียนผู้มีความกตัญญูกตเวทีประจำภาพเรียน 6) นำนักเรียนไปเคารพผู้มีอุปการคุณต่อโรงเรียนในโอกาสต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น

สรุปว่า ความประพฤติที่แสดงออกมาและการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีอุปการคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์โดยการเคารพเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งสอนซึ่งกิจกรรมในหลักที่ควรส่งเสริมเพื่อให้นักเรียนฝึกปฏิบัติได้มีคุณธรรมจริยธรรมได้แก่ การจัดพิธีกรรมทางศาสนาตามเทศกาลต่างๆ พิธีแสดงความกตัญญูกตเวที พิธีไหว้ครูและการรำลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์ การจัดปฏิบัติธรรมเข้าค่ายคุณธรรม, การจัดป้ายนิเทศแสดงความเคารพบุคคลผู้มีคุณธรรม การประกาศคุณยกย่องผู้มีความกตัญญูกตเวทีประจำภาคเรียน

4. ด้านความประหยัด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540) กล่าวถึงแนวทางส่งเสริมการประหยัดและอดออมใน 5 ประการ คือ 1) มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมีลักษณะนิสัยสันโดษ 2) มีความรู้จักพอดีในการบริโภคอุปโภคไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่ายหรือตระหนี่ถี่เหนียวจนเกินไป 3) รู้จักใช้และสงวนรักษาสมบัติของส่วนตนอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) รู้จักใช้ทรัพยากรและเวลาได้เหมาะสมและเป็นประโยชน์มากที่สุด 5) มีการวางแผนในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบโดยมีสัดส่วนของการใช้จ่ายกับการออมให้ได้สมดุลกัน เช่น ใช้จ่ายส่วนตัว ใช้จ่ายทำบุญและฝากออมสินไว้ เป็นต้น

สำนักงานพัฒนาคุณธรรม (2533) ได้เสนอกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนมีคุณธรรม จริยธรรมด้านการประหยัด และการออมไว้ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนและนักศึกษาจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำวันของแต่

ละคน เพื่อให้การใช้จ่ายเงินเป็นไปอย่างรอบคอบ 2) ส่งเสริมให้มีการฝากเงินไว้กับธนาคาร 3) สถานศึกษาหรือสถาบันจัดให้นักเรียนมีการออมทรัพย์แบบสหกรณ์ขึ้นภายในสถานศึกษาหรือสถาบันต่างๆ

สรุปว่า การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การใช้ซ้ำ การซ่อมแซมการแปรสภาพ การใช้สิ่งทดแทนและปฏิเสธที่จะใช้สิ่งฟุ่มเฟือยซึ่งเป็นจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในด้านความประหยัดคือ การให้นักเรียนสำรวจการใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนตลอดจนเครื่องใช้ส่วนตัวที่จำเป็นให้มีความเหมาะสมและคุ้มค่า จัดให้มีการออมทรัพย์แบบสหกรณ์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมในการประหยัด และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามากขึ้น

5. ด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้เสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม ดังนี้ 1) สนทนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขสมบัติที่นักเรียนรู้จักหรือเคยพบเห็น 2) แบ่งกลุ่มตามความเหมาะสมแล้วให้นักเรียนไปศึกษาสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขสมบัติของโรงเรียนโดยการเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนก่อนไปศึกษา 3) หลังจากศึกษาสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณโรงเรียนแล้วให้แต่ละกลุ่มออกมารายงานว่าพอสิ่งใดบ้าง มีลักษณะอย่างไรตามแบบสำรวจ 4) นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันจัดทำป้ายนิเทศขึ้นแล้วนำเสนอให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันคิดเพื่อหาข้อเพื่อปรับปรุงให้เกิดความสวยงามเพิ่มขึ้นหรือจะมีวิธีดูแลอย่างไรแล้วทำบันทึกไว้เป็นข้อตกลงในห้องเรียน 5) ครูและนักเรียนร่วมกันปฏิบัติและประเมินผลตามข้อตกลงเป็นระยะๆ 6) นำเสนอผลงานการปฏิบัติของนักเรียนเพื่อแสดงความชื่นชมและครูเสนอแนะแก้ไขเป็นระยะ

สรุปว่า การรู้จักเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมรู้จักเป็นผู้ให้ไม่หวังสิ่งตอบแทนบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองที่ดีเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของครูอาจารย์ช่วยเอาในใส่เป็นธุระในงานส่วนรวมเสมอ เมื่อมีเหตุจำเป็นไม่นิ่งดูดายช่วยเหลือผู้ตกทุกข์และยากไร้ปฏิบัติตนตามหลักศาสนาสื่อสัตย์สุจริตต่อกันไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

การเรียนรู้และนวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและสร้างสภาพการณ์ เพื่อให้ทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ที่ทุกคนและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องเป็นปกติวิสัยในชีวิตประจำวันของคนทุกคนไปจนตลอดการสิ้นอายุขัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ของคนทุกคนในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ในสถานศึกษาก็เช่นเดียวกัน การที่จะสร้างสมรรถนะคนในสถานศึกษาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ผู้บริหารจำเป็นต้องส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เทคโนโลยีและสารสนเทศ วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีและสารสนเทศ สร้างแหล่งการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ รวมถึงนวัตกรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลในสถานศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป้าหมายปลายทางของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง คือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และครูจะมีบทบาทสำคัญที่สุดในการชี้แนะ กระตุ้น ผลักดัน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพโดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ (จันทรงค์ จันทร์เต็มดวง, 2552) ได้แก่

1. Active Learning เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ หรือปฏิบัติด้วยตนเองด้วยความกระตือรือร้น เช่น ได้คิด ค้นคว้า ทดลองรายงาน ทำโครงการ สัมภาษณ์ แก้ปัญหา ฯลฯ ได้ใช้ ประสบสัมผัสต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง ผู้สอนทำหน้าที่ เตรียมการจัด บรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อสิ่งเร้าเสริมแรงให้คำปรึกษาและสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

2. Construct เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ค้นพบสาระสำคัญหรือองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองอันเกิด จากการได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนรักการอ่าน รัก การศึกษาค้นคว้าเกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ (Learning Man) ที่พึงประสงค์

3. Resource เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลายทั้งบุคคลและ เครื่องมือทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่างๆ ธรรมชาติและเทคโนโลยี ตามหลักการที่ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และทุกสถานการณ์

4. Thinking เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ฝึกวิธีคิดในหลายลักษณะ เช่น คิด คล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดถูก ทางคิดกว้าง คิดลึกซึ้ง คิดไกล คิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น (ทิสนา แชมมณี และคณะ, 2543 อ่างใน จันงค์ จันท์เต็มดวง, 2552) การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดอยู่เสมอใน ลักษณะต่างๆ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดอย่างรอบคอบมีเหตุผล มีวิจารณญาณ ในการ คิด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่จะเลือกรับและปฏิเสธข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ได้ อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถแสดงความคิด เห็นออกได้อย่างชัดเจนและมี เหตุผลอันเป็นประโยชน์ต่อการ ดำรงชีวิตประจำวัน

5. Happiness เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข เป็นความสุขที่เกิดจาก ประการที่ หนึ่ง ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจสาระการเรียนรู้ ชวนให้สนใจใฝ่ค้นคว้าศึกษาท้าทาย ให้แสดง ความสามารถและให้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ ประการที่สองปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผู้เรียน กับผู้สอนและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มี กิจกรรมร่วมด้วยช่วยกัน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีความสุขและสนุกกับการเรียน

6. Participation เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดงาน วางเป้าหมายร่วมกัน และมีโอกาสเลือกทำงานหรือศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ตรงกับความถนัดความสามารถ ความสนใจ ของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความกระตือรือร้น มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนและสามารถ ประยุกต์ความรู้นำไปใช้ ประโยชน์ในชีวิตจริง

7. Individualization เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนในความเป็นเอกลักษณ์บุคคล ผู้สอนยอมรับในความสามารถ ความคิดเห็น ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนา ตนเองให้เต็มศักยภาพมากกว่าเปรียบเทียบแข่งขันระหว่างกันโดยมีความเชื่อมั่นผู้เรียนทุกคนมีความสามารถ ในการเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

8. Good Habit เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่ดีงาม เช่น ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจ ความขยัน ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ฯลฯ และ ลักษณะนิสัยในการ ทำงานอย่างเป็นกระบวนการการทำงานร่วมกับผู้อื่น การยอมรับผู้อื่น และ การเห็นคุณค่าของงาน เป็นต้น

การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาบุคคล ให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน โดยมีแนวทางการจัด

กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ กิจกรรมเหล่านี้ควรออกแบบให้มีความหลากหลาย สนุกสนาน และสอดคล้องกับวัยของผู้เข้าร่วม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1. วัตถุประสงค์

- 1.1 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม 5 ด้าน
- 1.2 เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมที่ดีตามหลักคุณธรรมจริยธรรม
- 1.3 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 5 ด้าน

2.1 ด้านระเบียบวินัย

กิจกรรม: การแข่งขันทำความสะอาดห้องเรียน การฝึกซ้อมการเข้าแถวและเคารพธงชาติ การจัดกิจกรรมค่ายลูกเสือ เนตรนารี และการกำหนดกฎระเบียบร่วมกันในกลุ่ม

วัตถุประสงค์: เพื่อฝึกให้ผู้เข้าร่วมมีความรับผิดชอบ มีวินัย และปฏิบัติตามกฎระเบียบ

2.2 ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

กิจกรรม: การเล่นเกมที่ต้องใช้ความซื่อสัตย์ เช่น เกมจับโกหก การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลตัวอย่างที่ซื่อสัตย์ และการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความสำคัญของความซื่อสัตย์

วัตถุประสงค์: เพื่อปลูกฝังให้ผู้เข้าร่วมมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

2.3 ด้านความกตัญญูตทเวท

กิจกรรม: การทำบัตรขอขอบคุณให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู การเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมวันแม่ วันพ่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อปลูกฝังความกตัญญูตทเวทต่อผู้มีพระคุณ

2.4 ด้านความประหยัด

กิจกรรม: การจัดประกวดผลงานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ การจัดกิจกรรมแบ่งปันอาหาร และการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

วัตถุประสงค์: เพื่อปลูกฝังความประหยัดและรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

2.5 ด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

กิจกรรม: การทำความสะอาดชุมชน การปลูกต้นไม้ การบริจาคสิ่งของให้กับผู้ยากไร้ และการเป็นอาสาสมัคร

วัตถุประสงค์: เพื่อปลูกฝังจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม

3. การประเมินผล

3.1 การสังเกตพฤติกรรม สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมก่อนและหลังการจัดกิจกรรม

3.2 การสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมเพื่อสอบถามความรู้สึกและความคิดเห็น

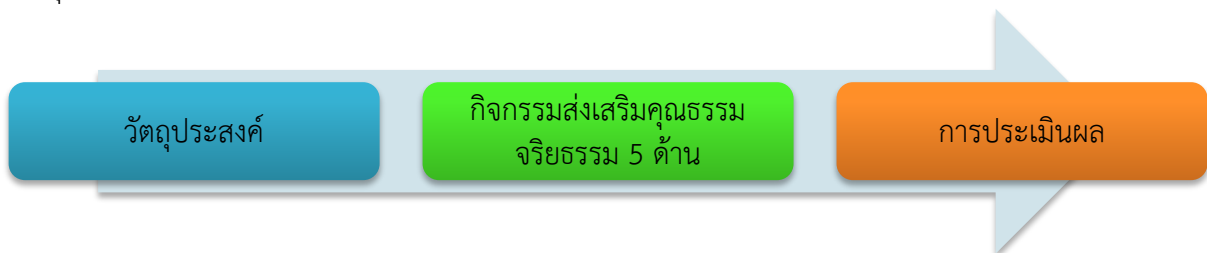
3.3 การเก็บรวบรวมผลงาน เก็บรวบรวมผลงานที่เกิดจากการทำกิจกรรม

3.4 แบบประเมิน ใช้แบบประเมินเพื่อวัดผลการเรียนรู้และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม

สรุปว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และองค์กร ช่วยให้การปลูกฝังคุณธรรมประสบความสำเร็จและส่งผลดีต่อสังคมในระยะยาว

บทสรุป

การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณธรรม และจริยธรรมโดยมีครูควบคุม ดูแล ความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมายและศีลธรรม เพื่อให้ นักเรียนปฏิบัติตามสภาพคุณงามความดีและความถูกต้องซึ่งบุคคลควรยึดมั่นไว้เป็นหลักในการปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่าคุณธรรม คือ จริยธรรมที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น การเป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ และ มีความรับผิดชอบ และหลักปฏิบัติตามความประพฤติที่เกิดจากคุณธรรม กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามสิ่งที่ทำได้ในทางวินัยจนเกิดความเคยชินมีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่จึงต้องอาศัยปัญญา และปัญญาอาจเกิดจากความศรัทธา เชื่อถือผู้อื่น ในทางพุทธศาสนาสอนว่า จริยธรรมคือการนำความรู้ ความจริงหรือกฎธรรมชาตินำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม โดยมีแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ 2) กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 5 ด้าน คือ ด้านระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความกตัญญูกตเวทิต์ ด้านความประหยัด ด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 3) การประเมินผล เพื่อสามารถเติบโตไปเป็นคนดีของสังคมได้อย่างมีคุณภาพ พัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติได้ สรุปดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กนก จันทร์ขจร. (2525). **ความรู้และจริยธรรมเพื่อชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนมัธยมกษัตริย์พิทยา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **คู่มือการจกกระบวนกรเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **คู่มือการจัดกระบวนกรเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- จตุพร ศิลาเดช. (2543). **ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จำนงค์ จันทร์เต็มดวง. (2552). **รูปแบบการจัดกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้**. แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/243917> สืบค้นเมื่อ 20 ม.ค. 2567.
- พนัส หันนาคินทร์. (2529). **หลักการบริหารโรงเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2541). **ทางสายอิสราภาพของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.

- พีระพงษ์ สายเชื้อ. (2559). **โครงการโรงเรียนคุณธรรม มุ่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กพร้อมสร้างสังคม
น่าอยู่**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ภิญโญ สาธร. (2526). **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำของครูสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค
พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ. (2547). **พัฒนาเยาวชนให้เป็นคนซื่อสัตย์**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). **คู่มือครูเพื่อพัฒนาจิตพิสัยในระบบการเรียนการสอน
ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานพัฒนาคุณธรรม. (2533). **คู่มือการพัฒนาคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาคุณธรรม.

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก TEACHING THE ELDERLY ACCORDING TO THE TRIPITAKA

^[1]สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon ^[2]วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong

^[3]ธานี สุวรรณประทีป Thanee Suwanprateep

^{[1], [2], [3]}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: sin.ngam2501@hotmail.co.th

Article Received: July 06, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก โดยสังเคราะห์วิธีการสอนได้ 6 ประการคือ หลักการสอน เนื้อหา การสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้หลาย ประการ ได้แก่ 1) เข้าใจความแตกต่าง ผู้สูงอายุแต่ละท่านมีความแตกต่างกัน ต้องปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม กับแต่ละบุคคล 2) เน้นการปฏิบัติ เน้นให้ผู้สูงอายุได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทำสมาธิ การฝึกสติ 3) สร้าง บรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 4) ใช้สื่อที่หลากหลาย ใช้สื่อที่ เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น ภาพ รูปภาพ หรือเรื่องเล่า และ 5) ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประเมินผลการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงการสอน เหตุนั้น การสอนผู้สูงอายุตามแนวพระไตรปิฎกเป็นวิธีการที่เน้น การพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และ ยังเป็นการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้ากับความตายอย่างสงบ

คำสำคัญ: การสอน; ผู้สูงอายุ; พระไตรปิฎก

ABSTRACT

Teaching the elderly in Tripitaka by synthesizing 6 teaching methods, namely teaching principles, teaching content, teaching methods, teaching techniques, teaching media and equipment, and evaluation, which can be applied in many ways, including 1) Understanding differences, each elderly person is different, and teaching methods must be adjusted to be appropriate for each individual; 2) Emphasizing practice, emphasizing that the elderly practice real-world practices, such as meditation and mindfulness training; 3) Creating a warm atmosphere, a friendly atmosphere conducive to learning; 4) Using a variety of media, using media that is appropriate for the elderly, such as pictures, images, or stories; and 5) Continuous evaluation: evaluate the learning outcomes of the elderly regularly to improve teaching. Therefore, teaching the elderly in accordance with the Tripitaka is a method that emphasizes developing the mind and intellect of the learner. The goal is for the elderly to be happy and have a better quality of life, as well as preparing them to face death peacefully.

Keywords: Teaching; Elderly; Tripitaka

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครูที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มิเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้นเป็นครูของเทวดาด้วย ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและได้ทรงประสบความสำเร็จในสอนเป็นอย่างดี

ก่อนพระองค์ทรงออกผนวชเคยสงสัยว่า ทำคนเราต้องแก่ เจ็บ ตาย จากการสังเกตเห็นในการประพาสุทธาน ซึ่งตอนนั้นพระองค์ถามใครก็ไม่สามารถตอบได้ เป็นเหตุให้พระองค์ใคร่อยากรู้ สาเหตุที่แท้จริงของสภาวะความจริงของมนุษย์จึงออกบวชและได้ตรัสรู้ธรรมว่า ความจริงแท้ธรรมชาติเหล่านี้คือธรรมอันประเสริฐที่มีอยู่จริงที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นหลักความเสมอภาพของมนุษย์ เมื่อพระองค์เข้าความจริงอันประเสริฐนี้จึงทรงสอนให้พุทธบริษัท ได้หลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อไป ดังนั้นการสอนธรรมครั้งแรกของพระพุทธเจ้า นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ต่อสัตว์โลก ที่พระองค์ทรงเห็นว่า การที่มนุษย์เราได้เกิดมาแล้วย่อมมีส่วนประกอบอยู่ 2 ประการเป็นหลัก คือ กาย และจิต หรือรูปกับนาม (ที.สี. (ไทย) 9/235/78) ที่สามารถพัฒนาได้ เมื่อมนุษย์เข้าความจริงที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ความจริงอันประเสริฐของโลก คือ ความทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ การปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ และรู้จักวิธีปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ นั่นคือ ความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง

กล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระหลักพระธรรมคำสอน หลักการสอน และวิธีการสอนของพระพุทธองค์นั้นปรากฏอยู่แล้วในพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายมีอรรถกถา แต่คัมภีร์เหล่านั้นมีเนื้อหามากมาย มีขนาดใหญ่โต เกินกว่าจะสำรวจเนื้อหา รวบรวมศึกษามาสรุปแสดงให้เห็นได้ทั้งหมดจึงเลือกศึกษาเฉพาะเรื่องเท่านั้นจากการศึกษาแนวความคิดดังกล่าวพบว่า พระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นพระบรมครู ผู้ยิ่งใหญ่ มากชวนให้อยากศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะการสอนผู้เจ็บ ป่วย ใกล้ตาย และผู้สูงวัยเป็นเรื่องที่ยากมาก กลุ่มคนเหล่านี้พระพุทธองค์ยังให้ความสำคัญลึกลงไปอีกว่า โอกาสบรรลุดุธรรมการหลุดพ้นทุกข์ คือเป้าหมายที่จะต้องช่วยให้พวกเขาไปให้ถึงนิพพานได้ ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามพุทธวิธีการสอนที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าน่าสนใจมาก อยากจะนำมาเผยแพร่ให้ได้เรียนรู้และเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดีว่า พระองค์ทรงใช้หลักการสอน เนื้อหาในการสอน ระดับผู้ฟังธรรม วิธีการสอน เทคนิคประกอบด้วยอุปมาอุปไมย ยกนิทาน สือหรืออุปกรณ์การสอนและการประเมินผลสำเร็จในการสอนซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์การสอนในการให้เข้าใจหลักไตรลักษณ์บูรณาการกับการพัฒนาตนสังคมผู้สูงวัยต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอน

ผู้เขียนจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาชุดความรู้ เรื่องการสอนแก่บุคคลผู้สูงวัยและที่อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ดังนี้

ทิสนา แหมมณี (2560) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วิธีการสอน คือ ขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ เช่น วิธีการสอนโดยการบรรยายก็คือขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์โดยใช้วิธีการบรรยาย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญของการบรรยายและขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ของการบรรยาย

พระราชวรมณี (2528) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนว่า วิธีการสอนนั้นเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่จะทำอย่างไรผู้เรียนจึงจะเกิดความเข้าใจหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นมาได้

สรุปได้ว่า วิธีการสอน หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในบทเรียนร่วมกันเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจหรือการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ส่วนพุทธวิธีการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่นี้อาหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่ เช่น เมื่อทรงสนทนากับความทุกข์ทรมานหรือเรื่องธรรมของพราหมณ์ เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธี (ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550) ซึ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้ คือ 1) แบบสากัจฉา หรือสนทนา 2) แบบบรรยาย 3) แบบตอบปัญหา 4) แบบวางกฎข้อบังคับ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564) ได้อธิบายว่าวิธีสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

1. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้า มักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกันในมงคลสูตรว่า กาเลนธมมสากัจฉา เอตมมจกมมุตตม การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม ดังนี้

2. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอลงจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ ที่พบในคัมภีร์บอกว่าทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกที่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

3. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้วโดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอายในการตอบ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมในสังคีสสูตร (ที.ปา. 11/255) ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น 4 อย่าง ได้แก่

3.1 เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธรรคกถาจารย์ยกตัวอย่าง เช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

3.2 ปฏิจักษ์พยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยกตัวอย่าง เช่นเขาถามว่า “โสดก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

3.3 วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกแยะตอบเช่นเมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช่ไหม?” ฟังจำแนกความออก แยกแยะตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้นถึงโสดะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอกใจของคนอื่นไหม?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่าจา 6 หรือปัญหาว่า “พระพุทธเจ้าทรงตีเตียนตะบะทั้งหมดจริงหรือ” (อง.ทสก. 24/94) ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดตีเตียน ชนิดใดไม่ตีเตียน ดังนี้เป็นต้น

3.4 ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำ ผู้ถามกลับเข้าสู่แนวหรือเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระก็อันนั้นหรือ?” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทถึงความจริงซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจหรือพบข้อยุติ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย

นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้คำนึงถึงเหตุแห่งการถามปัญหาด้วย ในเรื่องนี้ พระสารีบุตรอัครสาวกเคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหาไว้ว่า “บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหาแก่ผู้อื่นด้วยเหตุ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 5 อย่าง คือ 1) บางคน ย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ 2) บางคน มีความปรารถนาลามก เกิดความอยากได้ จึงถามปัญหา 3) บางคน ย่อมถามปัญหา ด้วยต้องการอวดเด่นข่มเขา 4) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยประสงค์จะรู้ 5) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว ถ้าเขาตอบได้ถูกต้องก็เป็นการดี แต่ถ้าเราถามแล้วเขาตอบไม่ถูกต้อง เราจะได้ช่วยแก้ไขเขาโดยถูกต้อง” (อง.ปถก. 22/165)

ในการตอบปัญหา นอกจากรู้วิธีตอบแล้ว ถ้าได้รู้ซึ่งถึงจิตใจของผู้ถามด้วยว่า เขาถามด้วยความประสงค์อย่างไร ก็จะสามารถกล่าวแก้ได้เหมาะแก่การ และตอบปัญหาได้ตรงจุด ทำให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น

4. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำ ความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาตีเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมาราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้นจากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำ ว่า “สงฆสมุจฺจตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบายความหมายว่า ทรงบัญญัติ โดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำ ของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

พุทธวิธีการสอน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ โดยมีจุดเด่นที่เน้นการปรับตัวเข้ากับผู้เรียนแต่ละบุคคล และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและยั่งยืน โดยมีลักษณะเด่นของพุทธวิธีการสอน ได้แก่ 1) การเริ่มต้นที่เหมาะสม พระพุทธเจ้าทรงเริ่มต้นการสอนด้วยการเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน เพื่อให้เกิดความสนใจและเข้าใจ

ได้ง่ายขึ้น 2) การปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน พระองค์ทรงพิจารณาถึงระดับสติปัญญาและความรู้เดิมของผู้เรียน ก่อนที่จะเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม 3) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ภาษาที่ใช้ในการสอนจะต้องชัดเจน เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับระดับความรู้ของผู้เรียน 4) การเน้นการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมตามที่ได้เรียนรู้ เพื่อให้เกิดปัญญาและความเข้าใจที่แท้จริง 5) การสร้างแรงบันดาลใจ การสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งเน้นไปที่การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้และปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ พุทธวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนโดยมาก ได้แก่ 1) วิธีสาธิตหรือสนทนา เป็นวิธีที่ใช้บ่อยที่สุด โดยเฉพาะกับผู้ที่ยังไม่เข้าใจหลักธรรม โดยพระพุทธเจ้าจะทรงถามคำถามเพื่อนำพาให้ผู้เรียนค้นพบคำตอบด้วยตนเอง 2) วิธีบรรยาย ใช้ในการแสดงธรรมต่อกลุ่มคนจำนวนมาก โดยเน้นการอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและชัดเจน 3) วิธีตอบปัญหา ใช้ในการตอบคำถามที่ผู้เรียนสงสัย โดยจะพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาและความรู้ของผู้ถามก่อนที่จะให้คำตอบ 4) วิธีวางกฎข้อบังคับ ใช้ในการบัญญัติสิกขาบท เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยจะทำการอธิบายเหตุผลและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนสิกขาบทนั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัย

คำว่าผู้สูงวัยเป็นคำที่ พลตำรวจตรี หลวงอรธสิทธิสุนทร ได้บัญญัติและนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประชุมแพทย์อาวุโสและผู้สูงวัยจากองค์กรต่างๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 จนได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคำที่ไพเราะ ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา”

คำว่าผู้สูงวัยหรือคนแก่มาจากภาษาบาลีว่า “ชรา” หมายถึง ความแก่ด้วยวัย ชำรุดทรุดโทรม คำว่า “ชรา” หรือ “Senescent” มาจากภาษาละตินว่า “Senex” หมายถึง “คนสูงวัย” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Elderly” หรือ “Aging” หรือ “Older Persons” นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้เรียกขาน “คนสูงวัย” จำนวนมาก เช่น คำว่า ผู้สูงวัย วัยชรา วัยทอง วัยดึก วัยตกกระ ผู้แก่ ผู้เฒ่า ไม่ว่าง ซึ่งมีความหมายถึง “คนแก่” แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากก่อให้เกิดความ หดหู่ใจและความรู้สึกถดถอย จึงได้บัญญัติศัพท์คำว่า “ผู้สูงวัย” ขึ้นใช้เป็นบรรทัดฐานครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2512 ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์

คำว่า ผู้สูงวัย เป็นที่ถกเถียงกันในสหประชาชาติว่า จะใช้คำภาษาอังกฤษว่า “The Elderly” หรือ “Aging” หรือ “Older Persons” ทั้งนี้สหประชาชาติมีมติที่ A/Res/50/141 เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996) เชิญให้สมาชิกสหประชาชาติสร้างกรอบความคิดและเตรียมการสำหรับปีสากลผู้สูงวัย โดยมีมติข้อที่ 14 สหประชาชาติมีมติให้ใช้คำว่า “Older Persons” แทนคำว่า “The Elderly” เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องผู้สูงวัยเป็นผลให้ปีและวันผู้สูงวัยใช้คำว่า The International Years of Older Persons and The International Day of Older Persons อย่างไรก็ตามคำภาษาอังกฤษที่หมายถึง ผู้สูงวัย เป็นหลักตามมติของสหประชาชาติ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) ซึ่งมีวัยเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย หรือมากกว่า (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547; คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงวัยแห่งชาติ, 2545) นับเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549) และผู้สูงวัยกำหนดจากหลายองค์ประกอบ เช่น ประเพณีนิยม การทำงานของสภาพร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการประกอบอาชีพ (J.E. Anderson) 1971) แต่มีความเสื่อมตามวัย ความต้านทานโรคลดลง (คณะกรรมการวิชาการวิสามัญสวัสดิการ

ผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม, 2534) หรือเป็นผู้ที่สูญเสียความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความอ่อนแอ มีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจตลอดจนความเป็นอยู่ในสังคม (บรรลุ ศิริพานิช, 2534) และเป็นผู้ที่เห็นอนิจจังมากขึ้น เห็นทุกข์มากขึ้น เห็นอนัตตามากขึ้น เห็นสูญญตามากขึ้น เห็นอิทัปปัจจยตามากขึ้นเห็นตถตามากขึ้น จนคงที่ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลง และผู้สูงอายุที่แท้จริงคือ ผู้ที่สูงด้วยคุณธรรมประจำใจมีธรรมะ มีความถูกต้องที่กายวาจาใจ มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ถึงอย่างไรบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยสาว วัยผู้ใหญ่และวัยชรา ในเกณฑ์การกำหนดว่าใครเป็นผู้สูงวัยนั้นพิจารณาจากบทบาทของบุคคลนั้นๆ ในสังคม ในปัจจุบันมักใช้วัยเป็นเกณฑ์ บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 75 ปี ซึ่งนับจากเกณฑ์การปลดเกษียณ (สุรกุล เจนอบรม, 2534) รวมถึงเป็นผู้ที่ก้าวสู่สภาพหรือบทบาทใหม่ในสังคม (G.M. Barrow & P.A. Smith, 1979) สำหรับประเทศไทย ผู้สูงวัย หมายถึง ผู้ที่มีวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับวัยตามปฏิทินเป็นมาตรฐานสากลในการเป็นผู้สูงวัยซึ่งทางราชการไทยได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณวัยราชการของข้าราชการด้วย

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของผู้สูงวัยไว้มากมาย ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นผู้สูงวัยนั้นมีความแตกต่างกัน ตามสภาพสังคม และระยะเวลาของผู้สูงวัย ดังนั้นที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงวัย (World Assembly on Aging) จึงกำหนดให้ผู้มีวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปถือว่าเป็นผู้สูงวัย (Elderly) และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (บุษยมาส สินธุประมา, 2539) สภาพของผู้สูงวัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงวัยด้านต่างๆ ของผู้สูงวัยแบ่งเป็น 4 ด้าน (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544) ดังนี้

1. สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงวัย (Physical Status Aging) เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงวัย ระบบในร่างกายของผู้สูงวัยจะมีการเปลี่ยนแปลง อวัยวะต่างๆ ในร่างกายไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ การเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อทำให้เหยื่อย่น การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของกระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การขับถ่าย และระบบอื่นๆ ของร่างกาย ทำให้ผู้สูงวัยเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลาที่ยาวนาน และภาวะทุพพลภาพ ทำให้เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่าย จิตใจ สังคม และเกิดปัญหาแก่ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องตามมา

2. สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงวัย (Psychological Status of Aging) สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงวัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่างๆ ความผิดปกติของระบบประสาทและสมอง ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลง มีผลกระทบต่อระบบความทรงจำ เกิดอาการหลงลืมและความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่าเหตุการณ์ ในปัจจุบัน นอกจากนั้น สภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพทางจิตใจ ดังนี้ 1) การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติสนิทเพื่อนเสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิดการซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก 2) การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า 3) การสูญเสียสัมพันธ์ภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงวัยกับบุตรหลานลดลง และ 4) การไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจอย่างรุนแรง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกายและวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงวัยว่าไม่เหมาะสมทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้

3. สภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging) ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัวประกอบด้วย บุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นวัย อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งสมาชิกทุกรุ่นมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อบริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ

4. สภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging) จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ เกิดความทันสมัยต่างๆ การเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหารายได้ได้ จึงรู้สึกว้าเหว่ ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว้าเหว่ ทั้งที่ผู้สูงอายุอาจมีความต้องการรายได้มากกว่าช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมากขึ้น ต้องการคนดูแลเนื่องจากตนเองไม่แข็งแรง

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ คำว่า "ผู้สูงอายุ" เป็นคำที่ได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นคำที่ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำอื่นๆ เช่น คนแก่ คนชรา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) ร่างกาย เกิดการเสื่อมสภาพของอวัยวะต่างๆ ทำให้สุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วยง่าย 2) จิตใจ เกิดความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ เช่น ซึมเศร้า หลงลืม เนื่องจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การสูญเสียสถานภาพทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย 3) สังคม โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้สูงอายุขาดการดูแลเอาใจใส่ 4) เศรษฐกิจ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ทำให้ขาดรายได้และเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ยังปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) อายุ เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ 2) สุขภาพ สุขภาพที่แข็งแรงจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 3) สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 4) ทักษะ ทักษะของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุมีผลต่อการยอมรับและการดูแลผู้สูงอายุ

เหตุนี้จึงมีความสำคัญที่จะต้องดูแลผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) การดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ 2) การให้กำลังใจ การให้กำลังใจและความรักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ 3) การสร้างสภาพแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ 4) การให้ความรู้ การให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง

สรุปว่า การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ทุกคนต้องเผชิญ การเข้าใจถึงความต้องการและปัญหาของผู้สูงอายุ จะช่วยให้สังคมสามารถดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีในช่วงบั้นปลายชีวิต

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก

การสอนผู้สูงอายุในพระไตรปิฎก นับว่าเป็นการดูแลสุขภาพผู้สูงวัยทั้งการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง โดยในพระไตรปิฎกมีการสอนผู้สูงอายุ กล่าวคือ พระสาวก ไว้ดังนี้

1. การสอนพระอัญญาโกณฑัญญเถระ หลักการสอนพระอัญญาโกณฑัญญเถระ พระพุทธเจ้าทรงรู้ภูมิหลังท่านเป็นอย่างดี จึงใช้ความคุ้นเคยในการสอน เนื้อหาการสอน พระโกณฑัญญเถระเป็นหนึ่งในกลุ่ม

ปัญญาวิสัยพระพุทธร่องค์ทรงสอนหลักธัมมจักกัปปวัตตนสูตร วิธีการสอน ครั้งแรกทรงสร้างศรัทธาด้วยคำว่า ท่านเคยได้ยินอย่างนี้มาก่อนหรือไม่ ในที่สุดหยุดคิด จึงได้ คล้อยตามพระดำรัส เทคนิคการสอน พระพุทธเจ้า ทรงใช้เชิงรุก สื่ออุปกรณ์การสอน พระพุทธร่องค์ทรงยึดตัวเป็นกรณีตัวอย่างตัวอย่างในการสอนครั้งนี้ การ ประเมินผล ด้วยวิธีการสังเกตเห็นพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม)

2. การสอนพระอรุเวลกัสสปะ หลักการสอนใช้ภูมิธรรมของพระอรุเวลกัสสปะที่ท่านได้มีอยู่เดิม เป็นพื้นฐาน เนื้อหาการสอน พระพุทธเจ้าใช้หลักพุทธธรรมเรื่อง อาทิตตปริยายสูตร พระสูตรว่าด้วยสิ่งทั้งปวง เป็นของร้อน วิธีการสอน พระพุทธเจ้าได้ทรงประทับอยู่อาศรมของอรุเวลกัสสปะนี้เป็นเวลา 2 เดือนเต็มแล้ว ได้ทรงแสดงฤทธิ์เพื่อทำลายทิฐิความถือตัวของอรุเวลกัสสปะ เทคนิคการสอน พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนวิธีคิด ใหม่ ให้เข้าใจความจริง สื่ออุปกรณ์การสอน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่าพวกชฎิล แปลว่า ผู้สวมชฎา ผู้มีผม มุ่นเป็นชฎา โดยเกล้าผมสูงขึ้นเหมือนคนสวมชฎา ชฎิลจัดเป็นนักรบขจําพวกหนึ่งอยู่ในพวกฤๅษี ถือการบูชาไฟ พระพุทธร่องค์ทรงให้ความหมายไฟภายในตัวเอง การประเมินผล พระอรุเวลกัสสปะเมื่อออกบวชแล้วมีบิรवार มากจำนวน 1,000 รูปเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะคือเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย คือ ผู้มีบิรवारมาก

3. การสอนพระอุบาลีเถระ หลักการสอน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาภูมิว่า พระอุบาลีเถระถือ กำเนิดในตระกูลช่างกลบกร ในกรุงกบิลพัสดุ์บิดาเป็นช่างกลบกรประจำราชสำนัก เมื่อเติบโตได้รับการแต่งตั้งให้ เป็นนายภูษามาลาประจำราชสำนักแทนบิดา เนื้อหาการสอน การอบรม (กรรมฐาน) คັນธธุระ คือ การเล่า เรียน (พุทธพจน์ กัจจกปริวรรต” พระเถระรับพระดำรัสแล้วกระทำการในวิปัสสนา ไม่นานก็บรรลุพระอรหัต วิธีการสอน พระพุทธเจ้าทรงให้โอวาทภิกษุทั้งหลายเวลาแสดงปาติโมกข์ เทคนิคการสอน ท่านอุบาลีเถระเป็น ยอดของภิกษุสาวกผู้ทรงวินัย พระเถระรับกรรมฐานสำนักของพระศาสดาพระองค์เดียว เจริญวิปัสสนาแล้ว บรรลุอรหัต เรียนพระวินัยปิฎกในสำนักพระศาสดาพระองค์เดียว สื่ออุปกรณ์การสอน ครั้นบวชแล้วได้เล่า เรียนกรรมฐานจากสำนักพระบรมศาสดาแล้วกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียรในป่า แต่พระองค์ไม่ทรง อนุญาตเพราะต้องการให้ท่านเรียนคันธธุระและวิปัสสนาธุระเสียก่อน การประเมินผล พระอุบาลีเถระมี คุณสมบัติพิเศษคือ มีความทรงจำเป็นเลิศ และมีความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยสามารถจดจำได้แม่นยำ ด้วย เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน ผู้ทรงพระวินัย

4. การสอนพระกาฬทายีเถระ หลักการสอน พระกาฬทายีเถระเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ที่มีบทบาท สำคัญในการประกาศพระศาสนาอีกองค์หนึ่ง ท่านเป็นบุตรของมหาอำมาตย์ซึ่งรับราชการอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ และเป็นสหชาติ คือผู้ที่เกิดในวันเดือนและปีเดียวกันกับพระพุทธเจ้า เนื้อหาการสอน ไม่ปรากฏชัดรู้ วิธีการ สอน ก่อนจะออกบวชในพระธรรมวินัย กาฬทายีอำมาตย์ได้รับพระมัญจาจากพระเจ้าสุทโธทนะให้ไปกราบทูล พระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศพระศาสนาในกรุงกบิลพัสดุ์ เทคนิคการสอน เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาบรรลุ อรหัตผลและทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ไม่มีใครทูลเชิญพระบรมศาสดาและไม่ส่งข่าวแก่ พระองค์ และครั้งนี้เป็นครั้งที่ 10 สื่ออุปกรณ์การสอน กาฬทายีอำมาตย์ได้รับพระมัญจาจากพระเจ้าสุทโธทนะ ให้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศพระศาสนาในกรุงกบิลพัสดุ์ แต่ใช้เวลาฟังธรรมอยู่นานจาก ประชาชนคนอื่น จนเกิดความเลื่อมใส คำสอนของพระพุทธเจ้า การประเมินผล พระกาฬทายีเถระถือเป็นผู้มี บทบาทสำคัญในการทูลเชิญพระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายในกรุงกบิลพัสดุ์และเป็นผู้ ชักชวนให้พระประยูรญาติให้กรุงกบิลพัสดุ์เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยร่วมกันบริจาคทรัพย์สร้างวัดนี้

โคธาราม ด้วยเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงยกย่องแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะในด้าน ผู้ยังสกุลที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใส

5. การสอนพระมหากัจจายนะเถระ หลักการสอน พระมหากัจจายนะเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ ได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนา จบแล้วท่านพร้อมทั้งบริวารทั้งหมดได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้วทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทานให้อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เนื้อหาการสอน คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงภัทเทรตตสูตร วิธีการสอน ด้วยการพิจารณาอินทรีย์ 6 เทคนิคการสอน ศึกษาภูมิหลังท่าน สื่ออุปกรณ์การสอน ไม่ปรากฏชัด การประเมินผล เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเลิศในการแสดงธรรม ที่พระองค์แสดงแล้วโดยย่อให้พิสดาร ดังจะศึกษาได้จากมหากัจจายนภัทเทรตตสูตร พระศาสดาทรงแสดงธรรมโดยย่อมิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ภิกษุกลุ่มหนึ่งต้องการทราบความพิสดาร จึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะ ท่านได้กระทำเนื้อความนั้นให้พิสดารแล้ว ภายหลังภิกษุกลุ่มนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา กราบทูลถึงธรรมที่ได้ฟังมาจากพระเถระ พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายมหากัจจายนะเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก หากว่าพวกเธอสอบถามเนื้อความนั้นกับเรา เราก็จะแสดงเนื้อความอย่างเดียวกับที่มหากัจจายนะแสดงแล้วเหมือนกัน ก็แลเนื้อความของอุเทศนั้นเป็นดังนี้แลพวกเธอจงทรงจำเนื้อความไว้อย่างนั้นเถิด”

6. การสอนพระสารีบุตรเถระ หลักการสอน โดยศึกษาภูมิหลังของพระสารีบุตร โดยท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบันตั้งแต่ต้นจึงออกบวช เนื้อหาการสอน พระสารีบุตรบวชได้ 15 วันจึงสำเร็จพระอรหัตตผลจากการฟังพระธรรมเทศนา “เวทนาปริคคหสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ที่ฆนขปริพาชก ในขณะที่ท่านกำลังถวายงานพดแต่พระพุทธเจ้า วิธีการสอน จากนั้นทั้งสองจึงพาบริวารไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมแก่ภิกษุอยู่ ครั้นทอดพระเนตรเห็นอุปติสสะและโกลิตะพร้อมด้วยบริวารเดินมาทรงชี้พระหัตถ์ไปที่ท่านทั้งสองแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สองสหายที่กำลังเดินมาจากเป็นคู่ศรัทธาของเรา” ครั้นสหายทั้งสองและบริวารทั้งหมดได้กราบทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เทคนิคการสอน หลังจากพระสารีบุตรอุปสมบทได้ 15 วัน ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรโปรดที่ฆนขปริพาชกผู้เป็นหลานของท่าน ณ ถ้ำสุกรขตา ภูเขาศิฆณภูมิ เมืองราชคฤห์ ท่านได้ถวายงานพดอยู่ด้วยจึงพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงด้วยสติปัญญา แล้วเมื่อจบพระธรรมเทศนาจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะได้บรรลุพระอรหัตตผล สื่ออุปกรณ์การสอน ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรโปรดที่ฆนขปริพาชกผู้เป็นหลานของท่านที่ถ้ำสุกรขตา ภูเขาศิฆณภูมิ เมืองราชคฤห์ ท่านได้ถวายงานพดอยู่ด้วยจึงพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงด้วยสติปัญญา แล้วเมื่อจบพระธรรมเทศนาจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะได้บรรลุพระอรหัตตผล การประเมินผล ครั้นบรรลุพระอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธองค์ประกาศย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีปัญญามาก เพราะเหตุที่ท่านมีสติปัญญาสามารถแสดงธรรมจักรและอริยสัจ 4 ให้พิสดารเหมือนพระพุทธองค์แสดงเอง

7. การสอนพระมหากัสสปเถระ หลักการสอน การศึกษาภูมิหลังพระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา พระมหากัสสปะ เป็นพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นเอตทัคคะที่ทรงยกย่องและให้ถือเป็นแบบอย่างในด้านผู้ทรงจุดดิ่งและสรรเสริญคุณแห่งจุดดิ่ง ภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน เนื้อหาการสอน เมื่อศึกษาพบว่า พระกัสสปะไปพบพระบรมศาสดาประทับนั่งอยู่ เกิดความเลื่อมใสจึงเข้าไปกราบถวายบังคมและทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ประทานให้ด้วยวิธีโอวาทปฎิคคหอุปสัมปทา คือให้รับเอาพระโอวาท 3 ข้อ วิธีการสอน เมื่อศึกษาพบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับเราว่า ดูก่อนกัสสปะ ผู้ใดเล่ายังไม่ทราบชัดถึงสาวกผู้ประมวณมาด้วยจิตทั้งหมดอย่าง

นี้แล้วจะฟังพูดว่ารู้ ยังไม่เห็นเลยจะฟังพูดว่าเห็นศีรชะของผู้นั้นจะฟังแตก ดูก่อน กัสสปะ แต่เราจึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่จึงพูดว่าเห็นเพราะเหตุที่นั่นแหละกัสสปะ เธอฟังศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริโอดตบปะอย่างแรงกล้าในภิกขุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้นวกะ มัชฌิมะ เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศลจกกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ เยี่ยงโสดสดับพระธรรม เราจักไม่ละกายคตาสติที่สหระคตด้วยกุศล ดูก่อนกัสสปะ เธอฟังศึกษาอย่างนี้แหละ เทคนิคการสอน พระศาสดาทรงสรรเสริญพระกัสสปเถระ โดยนัยเป็นต้นว่า “ดูก่อนภิกขุทั้งหลาย กัสสปะเปรียบเหมือนดวงจันทร์ เข้าไปหาตระกูล ไม่คะนองกาย ไม่คะนองจิต เป็นผู้ใหม่เป็นนิตย์ ไม่ทงนงตัวในตระกูล” ภายหลังนั้นในท่ามกลางแห่งหมู่พระอริยะ ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอันเลิศของภิกขุผู้ทรงไว้ซึ่งธุดงค์ว่า “ดูก่อนภิกขุทั้งหลาย บรรดาภิกขุผู้สาวกของเราผู้ถือธุดงค์ มหากัสสปะเป็นเลิศ” สี่อุปกรณการสอน พระมหากัสสปเถระเป็นผู้ยืนมั่นในพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ ชมเชยอยู่เสมอ และทรงประทานผ้าสังฆาฏิผืนใหม่ให้แทนของท่านซึ่งเก่ามากแล้วรับผ้าของท่านไปครองแทน ตั้งแต่นั้นมาท่านจึงอธิษฐานถือธุดงค์อย่างเคร่งครัด 3 อย่างคือ 1) ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2) ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 3) ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงธุดงค์คุณ การประเมินผล พระมหากัสสปเถระเป็นผู้ยืนมั่นในพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ ชมเชยอยู่เสมอ และทรงประทานผ้าสังฆาฏิผืนใหม่ให้แทนของท่านซึ่งเก่ามากแล้วรับผ้าของท่านไปครองแทน ตั้งแต่นั้นมาท่านจึงอธิษฐานถือธุดงค์อย่างเคร่งครัด ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงธุดงค์คุณ

8. การสอนพระราชาเถระ หลักการสอน พระราชาเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ เดิมที่ท่านจัดว่าเป็นผู้มีฐานะดีในกรุงราชคฤห์ พระราชาเถระ เป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล นับเนื่องในพระอสีติมหาสาวก 80 องค์สำคัญของพระพุทธศาสนา บวชเมื่อแก่ เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร ท่านเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย เนื้อหาการสอน ครั้งอุปสมบทแล้วได้เข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าว่า “ราชา สิ่งใดเป็นมาร เธอจงละความกำหนัดพอใจในสิ่งนั้นเสีย อะไรเล่าได้ชื่อว่ามาร รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน มีความสิ้นไป เกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นธรรมดาชื่อว่ามาร เธอจงละความพอใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นเสีย” จากนั้น ท่านได้จาริกไปกับพระสารีบุตรเถระและบำเพ็ญสมณธรรมอย่างยิ่งยวด ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา วิธีการสอน วันหนึ่งพระสารีบุตรเถระได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงตรัสถามถึงพระราชา พระเถระกราบทูลว่า “ราชาเป็นภิกษุว่าง่าย สอนง่าย กล่าวสอนหรือแนะนำอะไร เธอก็ไม่โกรธเลย” พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายยึดถือพระราชาเป็นแบบอย่าง แล้วทรงยกย่องแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณ คือ มีญาณแจ่มแจ้ง พระธรรมเทศนา เทคนิคการสอนญัตติจตุกกัมมอุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม ได้แก่ วิธีอุปสมบทที่สงฆ์เป็นผู้กระทำอย่างที่ใช้ในปัจจุบันนี้ สี่อุปกรณการสอน วันหนึ่งพระเถระกล่าวชมเชยการอบรมจิตภาวนาว่า ราคะครอบงำได้เพราะไม่เจริญภาวนาเมื่อเจริญภาวนา ราคะย่อมครอบงำได้ แล้วกล่าวว่า “เรือนที่บุคคลมุงไม้ดี ฝนน้อมร่วรดได้ ฉันทจิตที่ไม่ดีอบรม ราคะย่อมร่วรดได้ ฉันทนั้น เรือนที่มุงดีแล้ว ฝนน้อมร่วรดไม่ได้ ฉันทจิตที่อบรมดีแล้วราคะย่อมร่วรดไม่ได้ ฉันทนั้น” การประเมินผล ครั้นบรรลุอรหัตแล้ว ท่านวนเวียนไปมาอยู่ในสำนักของพระศาสดา เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านผู้รู้ปฏิภาณ อันเป็นเหตุให้มีความเข้าใจในพระธรรมเทศนาแจ่มแจ้ง โดยพระธรรมเทศนาใหม่ๆ ของพระศาสดา อาศัยความปรากฏขึ้นแห่งทิวถุญ ย่อมแจ่มแจ้งแก่พระเถระแล้ว

9. การสอนพระวังคีสะเถระ หลักการสอน พระวังคีสะเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ มีความเชี่ยวชาญในมนต์ทำนาลักษณ์ขณะที่ตายแล้ว (ฉวสีมนต์) ซึ่งเมื่อสาธยายมนต์นี้แล้วเคาะกะโหลกศีรษะจะทำ

ให้รู้ว่าเจ้าของกะโหลกนั้นไม่เกิดในที่ไหน เนื้อหาการสอน ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนาโดยหวังจะได้เรียนมนต์พิเศษเพื่อใช้เป็นเครื่องเลี้ยงชีพต่อไป วิธีการสอน หลังจากบวชแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนกรรมฐานแล้วให้พิจารณาอาการ 32 เป็นอารมณ์ ท่านเล่าเรียนและสาธยายไปไม่นานก็บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา พระวังคีสะเป็นผู้ชำนาญในการผูกคาถากล่าวเป็นบทต่างๆ โดยเฉพาะเวลาเช้าเฝ้ามักกล่าวคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้าทุกคราวไปตั้งนั้น พระพุทธองค์จึงแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณในการผูกคาถาพระวังคีสะเถระเป็นหนึ่งในพระสาวกในพระสาวกของพระพุทธเจ้าที่มีส่วนสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระพุทธเจ้าพระพุทธศาสนา เทคนิคการสอน พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนกรรมฐานแล้วให้พิจารณาอาการ 32 เป็นอารมณ์ ท่านเล่าเรียนและสาธยาย สื่อกุศลกรรมสอน เมื่อบวชใหม่ ท่านพบเห็นสตรีก็เกิดกำหนดยินดี เมื่อบรรเทาแล้วท่านกล่าวคาถาสอนตนเองแล้วแจ้งเรื่องความตริภิก ความยินดีนั้นให้พระอานนท์ ทราบ พระอานนท์เถระแนะนำว่า “ท่านจงละทิ้งความเข้าใจผิดว่าสวยงามเสีย จงอบรมจิตให้มีอารมณ์เดียว ตั้งมั่นเด็ดเดี่ยวด้วยการพิจารณาสิ่งทั้งปวงว่าเป็นของไม่สวยงาม จงอบรมกายคตาสติ” การประเมินผล พบว่า หลังจากท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านกล่าวสรรเสริญพระศาสดาในท่ามกลางหมู่ชนเสมอ กล่าวสรรเสริญ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น ท่านขึ้นขอขมาประพันธ์ คำของท่านเป็นธรรมของท่านผู้รู้แจ้ง พระวังคีสะเถระเป็นผู้มีเขว้าเขี้ยวแหลม ได้ภิชิตคาถาไว้ถึง 71 คาถา พระวังคีสะเป็นผู้ชำนาญในการผูกคาถากล่าวเป็นบทต่างๆ โดยเฉพาะเวลาเช้าเฝ้ามักกล่าวคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้าทุกคราวไป ตั้งนั้น พระพุทธองค์จึงแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะในด้านผู้มีปฏิภาณในการผูกคาถา

10. การสอนพระโสภิตเถระ หลักการสอน พระโสภิตเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองสาวัตถี บิดาและมารดาของท่านไม่ปรากฏชื่อ เมื่อเจริญวัยแล้วได้ศึกษาจนจบไตรเพทตามธรรมเนียมของพราหมณ์ ท่านฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา ได้ศรัทธา ก็บวชเจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตตผลเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ ท่านระลึกถึงสถานที่ตนบังเกิดไปตามลำดับ ได้เห็นปฏิสนธิเพียงเท่าอจิตตกปฏิสนธิในอสัญญภาพ ในลำดับต่อจากนั้น ก็ไม่เห็นความเป็นไปใน 500 ชาตินั้น เห็นจุดในภพสุดท้ายระลึกว่า นี้อะไรกัน ก็ยุติได้ว่าอสัญญภาพมีได้โดยนัยคือคาคคเน พระศาสดาทรงเห็นเหตุนี้ จึงทรงสถาปนาพระเถระไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นยอดของภิกษุสาวก ผู้ระลึกถึงขันธที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน เนื้อหาการสอน วันหนึ่งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เกิดความเลื่อมใสและกราบทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วท่านก็ชวนชวายเป็นความเพียรอย่างมั่นคง ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภทา 4 วิธีการสอน ท่านฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา ได้ศรัทธา ก็บวชเจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตตผลเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ ท่านระลึกถึงสถานที่ตนบังเกิดไปตามลำดับ ได้เห็นปฏิสนธิเพียงเท่าอจิตตกปฏิสนธิในอสัญญภาพ ในลำดับต่อจากนั้น ก็ไม่เห็นความเป็นไปใน 500 ชาตินั้น เห็นจุดในภพสุดท้ายระลึกว่า นี้อะไรกัน ก็ยุติได้ว่าอสัญญภาพมีได้โดยนัยคือคาคคเน พระศาสดาทรงเห็นเหตุนี้ เทคนิคการสอน พบว่า พระศาสดาเห็นว่าพระโสภิตเถระเกิดศรัทธา อนุญาตให้บวชเจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตตผลเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ ท่านระลึกถึงสถานที่ตนบังเกิดไปตามลำดับ ได้เห็นปฏิสนธิเพียงเท่าอจิตตกปฏิสนธิในอสัญญภาพ ในลำดับต่อจากนั้น ก็ไม่เห็นความเป็นไปใน 500 ชาตินั้น เห็นจุดในภพสุดท้ายระลึกว่า นี้อะไรกัน ก็ยุติได้ว่าอสัญญภาพมีได้โดยนัยคือคาคคเน พระศาสดาทรงเห็นเหตุนี้ สื่อกุศลกรรมสอน วันหนึ่งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เกิดความเลื่อมใสและกราบทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วท่านก็ชวนชวายเป็นความเพียรอย่างมั่นคง ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล

พร้อมด้วยปฏิสัมพันธ์ 4 การประเมินผล พระศาสดาทรงสถาปนาพระเถระไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นยอดของภิกษุสาวกผู้ระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน

11. การสอนพระมหาโมคคัลลานเถระ หลักการสอน ภูมิหลังพระโมคคัลลานะ ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระจนได้ดวงตาเห็นธรรม และได้นำธรรมกลับมาแสดงแก่ท่าน เมื่อฟังธรรมจบก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน จากนั้นทั้งสองจึงพากันไปทูลของอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า เนื้อหาการสอน วันหนึ่งอุปติสสะผู้เป็นสหายของท่านได้พบและฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระจนได้ดวงตาเห็นธรรม และได้นำธรรมกลับมาแสดงแก่ท่าน เมื่อฟังธรรมจบก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน จากนั้นทั้งสองจึงพากันไปทูลของอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าประทานให้อุปสมบทในพระธรรมวินัยด้วยวิธีเอธิกขุอุปสัมปทา หลังจากบวชได้ ๗ วัน พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียร ณ กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ในขณะที่กำลังทำความเพียรอยู่นั้นเอง ถูกถีนมิทระคือความง่วงเหงาเข้าครอบงำ นั่งสัปหงกง่วงอยู่จิตใจกระสับกระส่ายไม่เป็นสมาธิและไม่สามารถทำความเพียรได้ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สวนเกสกลาวิน กรุงสุสมาธิคีรี แคว้นภคคะ ทรงทราบด้วยพระญาณจึงเสด็จไปประทับบนพุทธอาสน์ข้างหน้าของท่านแล้วตรัสถามว่า “เธอง่วงหรือ โมคคัลลานะ” พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์จึงตรัสบอกอุบายสำหรับแก้ก่วง วิธีการสอน พระพุทธองค์จึงตรัสบอกอุบายสำหรับแก้ก่วง 7 ข้อ เทคนิคการสอน พระธรรมเทศนาที่พระศาสดาแสดงกับพระมหาโมคคัลลานะที่โดดเด่นก็คือ อุบายแก้ก่วง 8 ประการ คือ คิดถึงเรื่องโดยอยู่ที่คิดถึงเรื่องนั้นให้มาก พิจารณาธรรมที่ได้สดับมา สาธยายที่ได้สดับมา ลูบช่องหูทั้งสองข้าง เอามือลูบตัว เอาน้ำล้างหน้า นึกถึงความสว่างหรือแสงสว่าง จงกรมเดินกลับไปกลับมา นอนแบบสี่เหลี่ยม และภิกษุไม่พึงชูงวงไปสู่ตระกูลจักไม่พูดถ้อยคำอันเป็นเหตุให้ห่มเถียงกัน พึงเสพเสนาสนะอันสงบ ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญ สื่ออุปกรณ์การสอน หลังศึกษาพบว่า หลังจากบวชได้ 7 วัน พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลลาไปบำเพ็ญความเพียร ณ กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ในขณะที่กำลังทำความเพียรอยู่นั้นเอง ถูกความง่วงเหงาเข้าครอบงำ นั่งสัปหงกง่วงอยู่จิตใจกระสับกระส่ายไม่เป็นสมาธิและไม่สามารถทำความเพียรได้ การประเมินผล พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้เลิศทางอิทธิฤทธิ์ เช่น ใช้ฤทธิ์ปราบมาร (เทวบุตร) เพราะมารเข้าใจว่าพระเถระมองไม่เห็นตน บันดาลให้เวชยันตประสารทสันสะเทือน เพื่อเตือนสำนึกให้พระอินทร์ไม่ประมาทมิ้วเมา บันดาลให้มีคารมาตุปราสาท (บุพพาราม) สันสะเทือนเตือนสำนึกภิกษุผู้จัดจ้านฟังเพื่อ ก่อนที่พระศาสดาจะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น ใช้ฤทธิ์ทรมาณนันทโปถนันทนคราชา หายตัวไปปรากฏในพรหมโลก สนทนากับตีสพรหมใช้ฤทธิ์อำนาจการสร้างบุพพารามวิหารของนางวิสาขา ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านเป็นผู้มีฤทธิ์

การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลและพัฒนาผู้สูงวัย หลักการและวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงวัยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขในช่วงบั้นปลายชีวิต

บทสรุป

จากที่ได้ศึกษาแนวทางการสอนในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธองค์และพระสาวกได้ทรงใช้หลากหลายวิธีในการถ่ายทอดธรรมะแม้พระไตรปิฎกจะบันทึกวิธีการสอนที่หลากหลาย แต่หลักการสำคัญคือการเน้นที่การปฏิบัติจริง การใช้ปัญญาในการพิจารณา และการมีเมตตาต่อผู้ฟัง ซึ่งหลักการเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนผู้สูงวัยในปัจจุบันได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็น 6 ประการหลักได้ดังนี้

1. หลักการสอน 1) สอนให้เข้าใจง่าย: ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย 2) สอนให้เกิดปัญญา: กระตุ้นให้ผู้ฟังคิดวิเคราะห์และค้นพบความจริงด้วยตนเอง 3) สอนให้เกิดความเชื่อมั่น: ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ 4) สอนให้ปฏิบัติได้: เน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดผลแก่ตนเอง 5) สอนด้วยความเมตตา: ใช้คำพูดที่นุ่มนวลและแสดงความเมตตาต่อผู้ฟัง

2. เนื้อหาการสอน 1) หลักธรรมคำสอน: เน้นหลักธรรมที่สำคัญ เช่น อริยสัจจ์ ไตรลักษณ์ 2) คติธรรม: ใช้คติธรรมต่างๆ มาเป็นตัวอย่างในการอธิบายหลักธรรม 3) เรื่องราวในชีวิตประจำวัน: นำเรื่องราวในชีวิตประจำวันมาเชื่อมโยงกับหลักธรรม

3. วิธีการสอน 1) สอนแบบสนทนา เป็นการสอนโดยการถาม-ตอบ ทำให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ตัวอย่าง เช่น พระอรุเวลกัสสปะ 2) สอนแบบบรรยาย: เป็นการสอนโดยการอธิบายอย่างละเอียด ตัวอย่าง เช่น พระอัญญาโกณฑัญญเถระ 3) สอนแบบตอบปัญหา: เป็นการสอนโดยการให้ผู้ฟังตอบคำถามเพื่อทดสอบความเข้าใจ ตัวอย่าง เช่น พระสารีบุตรเถระ

4. เทคนิคการสอน 1) การเปรียบเทียบ: เปรียบเทียบหลักธรรมกับสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย 2) การยกตัวอย่าง: ยกตัวอย่างจากชีวิตจริงมาอธิบาย 3) การเล่านิทาน: เล่านิทานธรรมะเพื่อให้เข้าใจง่าย 4) การถาม-ตอบ: สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง 5) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย: ใช้ภาษาที่สอดคล้องกับระดับความรู้ของผู้ฟัง

5. สื่ออุปกรณ์การสอน 1) ธรรมชาติ: ใช้ธรรมชาติรอบตัวมาเป็นสื่อการสอน 2) วัตถุ: ใช้วัตถุต่างๆ มาเป็นตัวแทนของหลักธรรม 3) ร่างกาย: ใช้ท่าทางและเสียงในการสื่อสาร

6. การประเมินผล 1) สังเกตพฤติกรรม: สังเกตพฤติกรรมของผู้ฟังว่าเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ 2) ถาม-ตอบ: ถามคำถามเพื่อทดสอบความเข้าใจ 3) การทำกิจกรรม: ให้ผู้ฟังทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

เหตุผลที่การสอนผู้สูงวัยตามแนวพระไตรปิฎกมีประสิทธิภาพนั้นมีดังนี้ 1) เน้นการพัฒนาจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักพิจารณาธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดปัญญาและความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงวัยมีความสุขทางใจ ลดความเครียด และมีความสุข 2) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาพระธรรมคำสอนเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ไม่มีวันสิ้นสุด ช่วยให้ผู้สูงวัยได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ 3) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาช่วยให้ผู้สูงวัยได้พบปะสังสรรค์กับผู้อื่น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม 4) ให้กำลังใจและความหวัง: พระธรรมคำสอนให้กำลังใจและความหวังแก่ผู้สูงวัย ช่วยให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้อย่างมีสติ 5) เน้นการปฏิบัติจริง พระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงแค่การท่องจำคำสอน ผู้สูงวัยจะได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วิธีการสอนผู้สูงวัยตามแนวพระไตรปิฎกที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ 1) เลือกเนื้อหาที่เหมาะสม เลือกเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้สูงวัย เช่น เรื่องราวในชีวิตประจำวัน คติธรรมสอนใจ 2) ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่เรียบง่าย สั้น กระชับ และหลีกเลี่ยงคำศัพท์ที่ซับซ้อน 3) สอนแบบมีปฏิสัมพันธ์ กระตุ้นให้ผู้สูงวัยมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น การถาม-ตอบ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 4) ใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย นอกจากการบรรยายธรรมแล้ว อาจใช้สื่ออื่นๆ เช่น ภาพ ภาพยนตร์ หรือเกม เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ 5) สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 6) เน้นการปฏิบัติ สอนให้ผู้สูงวัยได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทำสมาธิ การเจริญสติ โดยมีประโยชน์ที่ผู้สูงวัยจะได้รับจากการเรียนรู้ตามแนวพระไตรปิฎก ได้แก่ 1) สุขภาพกายและใจดีขึ้น การฝึกสมาธิและการปฏิบัติธรรมช่วยให้ร่างกายแข็งแรง จิตใจสงบ และลดความเครียด 2) มีความสุขกับชีวิต การมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตและการรู้จักพอเพียง ทำให้มีความสุขกับชีวิต 3) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาช่วยให้มี

ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น 4) มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีสุขภาพกายและใจที่ดี การมีความสัมพันธ์ที่ดี และการมีเป้าหมายในชีวิต ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกมีวิธีการสอน 6 ประการคือ หลักการสอน เนื้อหาการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล โดยประยุกต์กับ 1) เข้าใจความแตกต่าง 2) เน้นการปฏิบัติ 3) สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้ 4) ใช้สื่อที่หลากหลาย และ 5) ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สรุปการสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). พระราชบัญญัติผู้สูงวัย พ.ศ. 2546. กรุงเทพมหานคร: เจ.เอส.การพิมพ์.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงวัยแห่งชาติ. (2545). แผนพัฒนาผู้สูงวัยแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงวัยและการพัฒนาสังคม. (2534). ปัญหาผู้สูงวัยและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยของประเทศไทย Aging society in Thailand. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 3(16). 1.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). **แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม : ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2534). **เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: เกษมสุวรรณ.
- บุษยมาศ สิ้นธุประมา. (2539). **สังคมวิทยาความสูงวัย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). **พุทธวิธีในการสอน**. ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: พลีอักษร.
- พระราชวรมนี. (2528). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). **ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). **สวัสดิการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2549). **ผู้สูงอายุกับการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะครู
ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- G.M. Barrow & P.A. Smith. (1979). **Aging, Ageism and society**. Paul, Minn.: West.
- J.E. Anderson. (1971). **Teaching and learning**, In W.T. Donahuc. **Education for later maturity**. New York: Whiteside.

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ
THE PROCESS OF TEACHING AND LEARNING USING BUDDHIST AGRICULTURAL PRACTICES

^[1]บุญญาธิการ รอดคำ Boonyatikarn Rodkarm
^[2]บุญเชิด ชำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart ^[3]พระสุรชัย สุรชโย Phrasurachai Surachayo
^[1] ^[2] ^[3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: boonya110129@gmail.com

Article Received: June 19, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ มีหลักการสำคัญที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดทักษะและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงโดยครูมีบทบาทสำคัญในการสาธิตและฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ และมีวัตถุประสงค์หลักคือ 1) ด้านจิตใจ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นอิสระ มีจิตสำนึกที่ดี และรู้จักพึ่งพาตนเอง 2) ด้านสังคม ส่งเสริมความร่วมมือช่วยเหลือกันในกลุ่มชน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอนให้รู้จักใช้และดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า 4) ด้านเทคโนโลยี ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในงานเกษตร และ 5) ด้านเศรษฐกิจ เน้นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และความพอเพียงในการดำรงชีวิต สรุปโดยรวมได้ว่าการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ ไม่เพียงแต่สอนทักษะทางการเกษตร แต่ยังมีมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: กระบวนการ; การเรียนการสอน; เกษตรวิถีพุทธ

ABSTRACT

The process of teaching and learning with Buddhist agricultural methods has important principles, emphasizing hands-on practice so that students can learn from direct experiences, develop skills, and apply knowledge to solve real-life problems. Teachers play an important role in demonstrating and training students to practice repeatedly until they gain expertise. The main objectives are: 1) Mental aspect: promoting students' independence, good conscience, and self-reliance; 2) Social aspect: promoting cooperation and mutual assistance in the community; 3) Natural resources and environment aspect: teaching students to use and care for natural resources in a worthwhile manner; 4) Technology aspect: promoting students to apply technology to agricultural work; and 5) Economic aspect: emphasizing reducing expenses, increasing income, and sufficiency in living. In summary, teaching and learning with Buddhist agricultural methods not only teaches agricultural skills, but also focuses on developing students to be good people, have knowledge and skills, and be able to live

happily, in line with the principles of sustainable development in terms of economy, society and environment.

Keywords: Process; Teaching and Learning; Buddhist Agriculture

บทนำ

สภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สังคมเมืองเข้ามาแทนที่สังคมชนบท อาชีพอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่อาชีพการเกษตร การประกอบอาชีพเกษตรลดน้อยลง ประชากรหันมาประกอบอาชีพหรือรับจ้างงานอุตสาหกรรมในเมือง โรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้น พื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลง สภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมโทรมทำให้การประกอบอาชีพการเกษตรมีอุปสรรคและปัญหามากขึ้นได้ผลผลิตที่ไม่แน่นอน ตลาดมีปัญหาทำให้มองเห็นความสำคัญและผลสำเร็จของการประกอบอาชีพการเกษตรลดน้อยลง ในทางตรงกันข้าม อาหารสำหรับการบริโภคมีราคาแพงขึ้น ความปลอดภัยน้อยลง เป็นต้น (ชนะ วันหนูน, 2564)

เกษตรแนวพุทธคือการเห็นธรรมะคือการเห็นความจริงของชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 และจิตใจอีกหนึ่ง นอกเหนือจากการทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตแล้ว ประสบการณ์ดังกล่าวยังได้กลายเป็นรากฐานของการพัฒนาความคิดและแนวทางปฏิบัติเรื่อง “พุทธเกษตรกรรม” เราต้องรู้จักชีวิตก่อนจึงรู้ว่า ควรทำการเกษตรเช่นไรหลักมีสมาธิมาปฏิบัติ (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง) ในทางพุทธศาสนาหมายถึง ทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตภิกลมถานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และกามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย เป็นการเกษตรที่ถือเอาแม่แบบหลักมีสมาธิมาปฏิบัติ หรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทิวฏฐัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่คฤหัสถ์พึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพากเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดีรู้จักคบหาสมาคมกับผู้รู้ด้านการเกษตรด้วยกัน หรือมีผู้แนะนำที่ดีและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว (พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ์ โนนปญโญ/กองสินธุ์), 2559)

ในบทความนี้ผู้เขียนนำเสนอประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธในประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรวิถีพุทธและกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการของเกษตรวิถีพุทธ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นวิธีการเชิงระบบสามารถพิสูจน์และทดสอบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือวิธีการเชิงระบบ ในขณะที่กระบวนการจัดการมีความหมายในเชิงการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ตามขั้นตอนการดำเนินการ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงหมายถึง วิธีการหรือกลวิธีในการใช้ความพยายามของครูที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนที่

วางแผนไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยในกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น ต้องบูรณาการส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับหลักการ ทฤษฎี ความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้เรียน ผู้สอน สื่อ รูปแบบวิธีการ ศิลป์การสอน การวัดและการประเมินผล ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากร ที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2551) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การฝึกตัวเองพัฒนาชีวิตของตัวเองให้มีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างดีตามหลักไตรสิกขาที่เป็นหลักการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาของตนเอง ที่เรียกว่า ศิล สมาธิ ปัญญา 1) ศิล การฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และ อาชีวะ 2) สมาธิการฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรมสร้างเสริมคุณภาพสมรรถภาพของจิต 3) ปัญญาการศึกษาอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงอันเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งเราต้องพยายามอยู่ตลอด

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2553) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล น่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

Hilgard E.R. & G.H Brower (1974) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลมาจากการฝึกฝนและประสบการณ์ ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

จากความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่นำเสนอมา สามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการที่ครูและผู้เรียนร่วมกันสร้างสรรค์ประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยหลักการ ทฤษฎี และวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

ประเภทของการจัดการเรียนการสอน

ประเภทของการจัดการเรียนการสอนแบบต่างๆ ล้วนเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายเหมาะสมแก่ผู้เรียน มีทั้งการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นวิธีการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ แล้วนำไปบูรณาการในชีวิตประจำวันได้ ดังนี้

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) (2548) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนมี 2 แบบ คือ ธรรมาธิษฐาน และบุคลาธิษฐาน ถ้าสอนธรรมล้วนๆ เช่น นิพพาน คือ ดับไม่เหลือ สงบอย่างยิ่ง อย่างนี้ เป็นธรรมาธิษฐาน สอนแบบอภิธรรมแต่ถ้าสอนแบบมีตัวอย่างประกอบมีกิจกรรมมีสื่อต่างๆ เรียกว่า บุคลาธิษฐาน เป็นการสอนแบบพระสุตตันปิฎก แบบที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมะกำมือเดียวไปไม่เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการสอนเป็นสื่อให้เข้าถึงธรรมะ เมื่อสอนบุคลาธิษฐานท่านจะได้เปรียบคือ รูปธรรม มีตัวอย่าง มีนิทานประกอบ นี่ก็เป็นสื่อเรื่องกระต่ายกับเต่า สอนให้รู้คติธรรมว่าประมาทไม่ได้ ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย กระต่ายจึงแพ้เต่า เพราะฉะนั้นนิทานเรื่องกระต่ายกับเต่าก็เป็นสื่อสอนธรรมอย่างสอนธรรมล้วนๆ

สมยศ ต่ายแก้ว (2551) ได้กล่าวถึงประเภทของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่าเป็นวิธีการสอนแนวทางการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่ผู้สอนคิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้ในการดึงดูดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นวิถีกระตุ้นการ

เรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเกิดประสิทธิภาพในการเรียนร่วมกัน ซึ่งประเภทของการจัดการเรียนการสอนมีหลากหลายรูปแบบแต่รูปแบบผู้สอนจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนของผู้เรียนโดยต้องคำนึงถึง อายุ เพศ และระดับการศึกษาของผู้เรียนด้วยแบ่งได้ 7 ประเภท ดังนี้ 1) การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ 2) การสอนโดยใช้เกมจำลองสถานการณ์ 3) การสอนโดยใช้การระดมความคิด 4) การสอนแบบค้นพบความรู้ 5) การสอนแบบแก้ปัญหา 6) การสอนแบบปฏิบัติการ 7) การสอนโดยใช้คำถาม

ทิตานา แชมมณี (2551) ได้กล่าวถึงประเภทของการจัดการเรียนการสอนว่าเป็นวิธีการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เป็นวิธีกระตุ้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนการสอนและเพื่อให้การเรียนการสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นมี 14 วิธีการสอน ดังนี้ 1) การสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture) 2) การสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration) 3) การสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment) 4) การสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction) 5) การสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction) 6) การสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip) 7) การสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) 8) การสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization) 9) สอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) 10) การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case) 11) การสอนโดยใช้เกม (Game) 12) การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) 13) การสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) 14) การสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (Programmed Intruction)

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า เนื้อหาที่นำเสนอเน้นถึงวิธีการสอนและการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. วิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนา คือ 1) ธรรมาธิชฐาน การสอนโดยเน้นหลักธรรมคำสอนโดยตรง เช่น การสอนเรื่องนิพพาน 2) บุคลาธิชฐาน การสอนโดยใช้ตัวอย่าง เหตุการณ์ หรือสื่อต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น เช่น การใช้นิทานเรื่องกระต่ายกับเต่า ซึ่งการสอนแบบบุคลาธิชฐานมีประโยชน์มากกว่า เนื่องจากผู้เรียนสามารถเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้นผ่านตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

2. วิธีการสอนทางการศึกษา เพื่อให้ผู้สอนเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและเนื้อหาที่สอนโดยแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น 1) การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ผ่านการแสดงบทบาทต่างๆ 2) การสอนโดยใช้เกม การเรียนรู้ผ่านเกมช่วยให้ผู้เรียนสนุกและจดจำได้ง่าย 3) การสอนโดยการทดลอง: ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เข้าใจหลักการต่างๆ 4) การสอนโดยการอภิปราย ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบารมีรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไปพยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่างๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่าความโลภเป็นมูลเหตุของทุกข์ต่างๆ บุคคลใด รู้จักคำว่า พอประมาณสันโดษ ก็สามารถพบกับความสุขได้ หลักเกษตรแนวพระพุทธศาสนายึดความเพียรที่บริบูรณ์และมีความเพียรที่ประคับประคองไว้สม่ำเสมอไม่หย่อนนัย ไม่ตั้งนัยไม่ให้จิตปรุงแต่งภายในไม่ให้ฟุ้งซ่านภายนอกมีความเพียรทางกาย เช่น เพียรพยายามทางกายตลอดทั้งคืนและวัน รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนา คบหา ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ชกแจงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่าน

ผู้รู้ผู้ทรงธรรม ผู้ที่มีความสามารถ นำคบเคารพนับถือ กราบไหว้บูชา มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงานเป็น การเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนไม่ทำให้พุ่มเฟือยนัก สมชีวิตาแน่นหนักไปใน ด้านการเลี้ยงชีวิตเพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเชื่อ ศรัทธา และส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดได้โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน ประโยชน์ในทางโลกของฆราวาส คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนที่ทำอยู่ โดยไม่ขัดกับศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง (พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/กongsin), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ และประยูร แสงใส, 2557)

วัดและพระสงฆ์จึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกยุคทุกสมัย โดยพยายามมองปัญหาสังคม ปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น โดยนำ แก่นของพุทธธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัยด้วยการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา การเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธเพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนและสถานศึกษา มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวรต่อไปได้โดยมีหลักสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ เพราะฉะนั้น เกษตรกรแนว พุทธ ต้องมีการปรับตัวเองตลอดเวลา เพื่อให้กิจกรรมทางการเกษตรเข้ากับสภาพแวดล้อม หรือนิเวศเกษตรได้ อย่างเหมาะสมและกลมกลืน ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนเรื่องปฐวีชนสิกขาบท ประยุกต์ใช้ในการปรับปรุง บำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์และการจัดการวงจรธาตุอาหารอย่างเหมาะสม คำสอนเรื่องเสขียวัตถ์ สิกขาบท ที่ 6 และ 15 ประยุกต์ใช้ในการจัดการน้ำ และคำสอนเรื่องภูตคามสิกขาบทประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการ เกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตในไร่นา ซึ่งการเกษตรแนวพุทธ เป็นระบบนิเวศที่มนุษย์ออกแบบขึ้นมาจากระบบ นิเวศตามธรรมชาติและการเข้าให้ถึงธรรมชาติหรือไตรลักษณ์ จึงเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณขั้นสูงสุด เกษตรกร ที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ สามารถสังเกตเห็นได้จากความสามารถในการ พึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุล ธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม กับพฤติกรรมที่ไม่พุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุขมีเวลาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของเกษตรแนวพุทธนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ทาง นิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรในแต่ละราย และการผลิตที่มีข้อจำกัด ที่ถูกควบคุมโดยหลักการ พื้นฐานของธรรมชาติ ในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่างๆ ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า ความจริงของธรรมชาติคือไตรลักษณ์หรืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนั้น การเข้าใจ ถึงธรรมชาติในการผลิตของเกษตรกรแนวพุทธ จึงเป็นการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจด้วย โดยเกษตรกรที่ถึงพร้อมด้วยปัญญาและประสบการณ์เกษตรกรกรมจนสามารถวิเคราะห์และค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง คือ เกษตรกรแนวพุทธผู้ที่จะเติบโตและขยายสร้างเครือข่ายต่อไป (พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/ กongsin), 2559)

สรุปได้ว่า เกษตรกรแนวพุทธ คือเกษตรกรที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการ ทำการเกษตร โดยมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความสุข ในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักการสำคัญของเกษตรแนวพุทธ ได้แก่ 1) ไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน 2) การเรียนรู้ตลอดชีวิต เกษตรกรต้องเรียนรู้และปรับตัวอยู่เสมอ และ 3) ความพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมี และไม่โลภมาก

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธต้องเน้นกระบวนการเรียนการสอนด้วยการลงมือปฏิบัติ Active Learning เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะและเชื่อมโยงองค์ความรู้นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต หลักการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning เป็นการนำเอาวิธีการสอน เทคนิคการสอนที่หลากหลายมาใช้ออกแบบแผนการสอนและกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้สอน Active Learning จึงถือเป็นการจัดการเรียนการสอนประเภทหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริม student engagement enhance relevance, and improve motivation ของผู้เรียนหลักสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning คือ การส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ด้วยเทคนิคหรือกิจกรรมต่างๆ ผู้สอนมีบทบาท อำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) ด้วยการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning ดังนี้

การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม เหมาะกับรายวิชาเกษตรที่เน้นปฏิบัติ หรือเน้นการฝึกทักษะ สามารถใช้จัดการเรียนการสอนได้ทั้งเป็นกลุ่ม และเป็นรายบุคคล หลักการสอนคือ ผู้สอนวางแผนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จา เป็นต่อการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด อภิปราย สิ่งที่ได้รับจากสถานการณ์ ตัวอย่างเทคนิคการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ได้แก่ เทคนิคการสาธิต และเทคนิคเน้นการฝึกปฏิบัติ ขั้นตอนดังนี้

1. เทคนิคการสอนแบบการสาธิต ผู้สอนวางแผนการสอนและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยแบ่งสัดส่วนเวลาสำหรับการบรรยายเนื้อหาและการสาธิต พร้อมกับคัดเลือกวิธีการที่จะลงมือปฏิบัติให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยถ้าเป็นกิจกรรมกลุ่มจะต้องมีการวางโครงสร้างการทำงานกลุ่ม การแบ่งหน้าที่และมีการสลับหมุนเวียนกันทุกครั้ง จากนั้นดำเนินการบรรยายเนื้อหาและสาธิต โดยขณะสาธิตจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม ผู้สอนแนะนำเทคนิคปลีกย่อย จากนั้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติและผู้สอนประเมินผู้เรียนโดยการสังเกตพร้อมทั้งให้คำแนะนำ ในจุดที่บกพร่องเป็นรายบุคคลหรือเป็นรายกลุ่ม เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติกิจกรรม ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายสรุปผลสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ

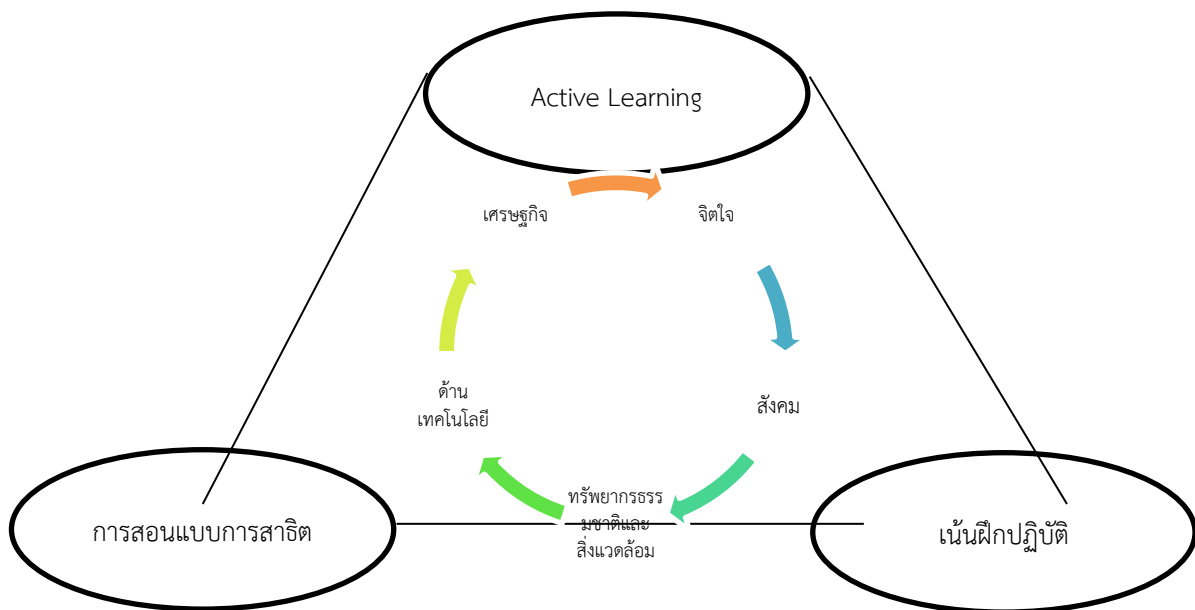
2. เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะ เช่น การฝึกทักษะทางการเกษตร โดยจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะซ้ำๆ อาจเป็นในลักษณะใช้โปรแกรมช่วยสอน สำหรับการฝึก โดยผู้สอนมีบทบาทให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน (ปภาวรา ประเสริฐ, 2564)

ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธเน้นการเรียนการสอนแบบ Active Learning ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม มีเทคนิคการสอนแบบการสาธิต เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการได้ปฏิบัติในรายวิชาเกษตร ปฏิบัติซ้ำๆ ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่ลืมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยเน้นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสิ่งสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ในชีวิตประจำวัน

บทสรุป

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธต้องเน้นกระบวนการเรียนการสอนด้วยการลงมือปฏิบัติ Active Learning เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะและเชื่อมโยงองค์ความรู้นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธจึงเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม มีเทคนิคการสอนแบบการสาธิต เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการได้ปฏิบัติในรายวิชาเกษตร ปฏิบัติซ้ำๆ ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่ลืมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยเน้นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสิ่งสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธด้วยการเรียนการสอนแบบ Active Learning มีการสอนแบบการสาธิต เน้นฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ในด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติได้เติบและเยาวชนที่มีคุณค่าดำเนินชีวิตด้วยหลักเกษตรวิถีพุทธอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชนะ วันหนูน. (2564). แนวความคิดในการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตร. แหล่งที่มา <http://158.108.70.5/emagazine/emagazine1/agriculture.html> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2564.
- ทศนา แคมมณี. (2551). 14 วิธีสอนสำหรับครุมืออาชีพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปภาวรา ประเสริฐ. (2564). แนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning. แหล่งที่มา <https://www.sesao30.go.th/> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2564.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ์ โนนมปญโญ/กongsinju). (2559). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. วารสารปัญญาปณิธาน. 1(2). 34-47.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ์ โนนมปญโญ/กongsinju), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ และ ประยูร แสงใส. (2557). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. วารสารข้อพระยอม. 25(1). 53-64.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2548). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมยศ ต่ายแก้ว. (2551). การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2553). หลักการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- Hilgard E.R. & G.H Brower. (1974). Theories of Learning. 4 ed. New York: Applotoncentury.

การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก SELF-DEVELOPMENT ACCORDING TO THE TRIPLE TRAINING AS DESCRIBED IN THE TRIPITAKA

^[1]พระครูวิรุฬห์สุตคุณ (อุดมศักดิ์ อุตตมสภโก) PhrakhruiWirunsutakhun (Udomsak Uttamasakko)

^[2]วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong ^[3]ธานี สุวรรณประทีป Thaneer Suwanprateep

^[4]พระสุรชัย สุรชโย PhraSurachai Surachayo ^[5]ศิริ สุตสังข์ Siri Sudsang

^[1] ^[2] ^[3] ^[4] ^[5]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: surachaihongtrakool@gmail.com

Article Received: June 21, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

หลักไตรสิกขาคือหัวใจสำคัญของการพัฒนาตนตามแนวทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) ศีลเป็นการฝึกฝนพฤติกรรมให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เน้น การรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐาน และการฝึกวินัยในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างพื้นฐานที่ดีในการพัฒนาจิตใจต่อไป 2) สมาธิเป็นการฝึกจิตให้สงบ มีสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อพัฒนาคุณสมบัติทางจิต เช่น ความเมตตา กรุณา ความอดทน และสติสัมปชัญญะ 3) ปัญญาเป็นการฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง เห็นแจ้งในสังขารของชีวิตเพื่อนำไปสู่การดับทุกข์และความหลุดพ้น

การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกเป็นการฝึกฝนตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เป็นคนดี มีความสุข และมีความรู้ความเข้าใจในชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาตนเองทั้งทาง กาย วาจา และใจ ให้มีความสุขสงบภายใน และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็น ประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ โดยมีประโยชน์ที่ได้รับจาก การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ 1) ความสงบสุขทางใจ การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบและมีความสุข 2) ความสัมพันธ์ที่ดี การรักษาศีลทำให้มีสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น 3) ปัญญาที่เพิ่มพูน การฝึกปัญญาช่วยให้เข้าใจ ชีวิตและแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น และ 4) การพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาเป็น กระบวนการที่ต่อเนื่องและช่วยให้เราพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ การนำหลักไตรสิกขาไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้หลายวิธี เช่น การฝึกปฏิบัติธรรม การทำสมาธิ การศึกษาพระธรรมคำสอน การ ทำความดี และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข

คำสำคัญ: การพัฒนาตน; หลักไตรสิกขา; พระไตรปิฎก

ABSTRACT

The Trisikkha principle is the heart of self-development according to Buddhism, consisting of 3 main components: 1) Morality is the training of behavior to be appropriate and beneficial to oneself and others. It emphasizes the observance of the 5 precepts as a foundation and the training of discipline in daily life to create a good foundation for further mental development. 2) Concentration is the training of the mind to be calm, to

concentrate on one thing to develop mental qualities such as kindness, compassion, patience and mindfulness. 3) Wisdom is the training of wisdom to gain knowledge and understanding of things correctly, to see the truth of life clearly, to lead to the cessation of suffering and liberation.

Self-development according to the Trisikkha principle in the Tripitaka is the training of oneself in body, speech and mind to be a good person, to be happy and have a clear understanding of life. This allows individuals to develop themselves in body, speech and mind to be happy and peaceful inside and to be able to live in society happily and to be beneficial to the community. The ultimate goal is to achieve liberation from suffering. The benefits gained from practicing the Trisikkha principle are as follows: 1) Peace of mind: concentration helps the mind to be calm and happy; 2) Good relationships: conserving the precepts leads to good relationships with others; 3) Increased wisdom: practicing wisdom helps us to understand life and solve problems better; and 4) Continuous self-development: practicing the Trisikkha is a continuous process and helps us to develop ourselves throughout our lives. In addition, the Trisikkha principle can be applied in daily life in many ways, such as practicing Dhamma, meditating, studying the teachings of the Buddha, doing good deeds, and living peacefully with others.

Keywords: Self-Development; Trisikkha Principles; Tripitaka

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาทรงสั่งสอนเน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญา ก็คือการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งพุทธบริษัทที่สำคัญเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรม และจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) จากข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีอุดมการณ์ที่มั่นคงในการสอนมนุษย์ในโลกนี้ให้พ้นจากทุกข์

หลักการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้ ศีลที่เกี่ยวกับมารยาท ความประพฤติ หรือสิกขาบทที่จะพึงให้สำเร็จด้วยความเชื่อถือไว้วางใจและเคารพนับถือ พร้อมทั้งด้วยความพากเพียรหมั่นรักษามารยาทที่ติงามของตนอย่างแรงกล้า ศีลในข้อนี้ท่านเรียกว่า จาริตศีล ซึ่งเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม และกล่าวถึงศีลที่เกี่ยวกับข้อห้ามหรือบทบัญญัติที่ไม่ควรทำอันจะพึงให้สำเร็จได้ด้วยความเชื่อถือเช่นกันและด้วยการมีสติสัมปชัญญะในการรักษาศีลทุกขณะของการดำเนินชีวิต ให้รู้ตัวทั่วพร้อมแล้วจึงสามารถงดเว้นในข้อห้ามและทำตามข้อที่เป็นบท

ฝึกหัดกาย วาจา และจิตใจซึ่งเรียกว่าวาริตตศีล ซึ่งเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ข้อฝึกหัดหรือข้อห้าม (วิ.มหา (ไทย) 4/32/17)

วิธีการเจริญสมาธิที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ (2554) ได้แบ่งเป็น คือ 1) การเจริญโลกุตตรสมาธิ ต้องใช้วิธีเจริญด้วยปัญญา 2) การเจริญโลกียสมาธิ ต้องใช้วิธีเจริญด้วยสมถะ (วิ.มหา (ไทย) 4/32/146) การที่จะเจริญสมาธิให้ถูกต้องตามระเบียบและขั้นตอนนั้น เบื้องต้นผู้ที่จะเจริญสมาธิต้องรักษาศีลให้บริสุทธิ์ สะอาดปราศจากข้อต่างพร้อมต่างๆ ให้ได้เสียก่อน ต่อจากนั้นจึงสามารถปฏิบัติตามวิธีการเจริญสมาธิที่ถูกต้องได้ สำหรับปัญญา หมายถึง ความรู้ชัด คือ ความรู้โดยอาการต่างๆ ที่ยิ่งกว่าความกำหนดรู้ (สัญญา) และความรู้แจ้ง (วิญญาณ) (วิ.มหา (ไทย) 4/32/711) ที่เป็นความรู้เหมือนกันแต่มีความสามารถในการรับรู้ต่างกัน ปัญญา มีการรับรู้ที่เหนือกว่าทั้งสัญญาและวิญญาณ คือ สามารถทำให้รู้เท่าทันถึงเปลี่ยนแปลงของสังขารและไตรลักษณ์ ทั้งสามแล้วบรรลุมรรคผลได้ แต่สัญญาและวิญญาณไม่เป็นอย่างนั้นได้แต่กำหนดรู้แต่เพียงผิวเผินแบบไม่ลึกซึ่งลงในรายละเอียดเหมือนปัญญา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดของหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาตนและนำผลการวิจัยไปบูรณาการพัฒนาดน

การพัฒนาตนได้ต้องเรียนรู้หลักที่ถูกต้อง เพื่อนำความรู้ไปบูรณาการกับการพัฒนาตนและสามารถเข้าถึงความจริงด้วยความรู้และสามารถนำความรู้ตามหลักไตรสิกขาไปปฏิบัติให้ได้ผลอย่างแท้จริงได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติต่อไป

การพัฒนาตนและการบริหารตน

การพัฒนาตน (Self-development) คือ กระบวนการที่บุคคลพยายามปรับปรุงและเสริมสร้างความสามารถ ทักษะ หรือความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการเติบโตทั้งในด้านการงานและชีวิตส่วนตัว เช่น 1) การเรียนรู้ใหม่ หาความรู้ใหม่ๆ หรือพัฒนาทักษะใหม่ๆ เช่น การเรียนรู้ทักษะดิจิทัล ภาษา หรือทักษะการจัดการ 2) การพัฒนาจิตใจ การทำสมาธิหรือการฝึกฝนการคิดบวกเพื่อเสริมสร้างจิตใจที่เข้มแข็ง 3) การพัฒนาร่างกาย การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย และการพักผ่อนที่เพียงพอ ส่วนการบริหารตน (Self-management) คือ การจัดการกับตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายต่างๆ ได้โดยไม่เสียสมดุลในชีวิต เช่น 1) การจัดการเวลา การวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของงานต่างๆ 2) การจัดการอารมณ์ การควบคุมอารมณ์ให้เหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ 3) การกำหนดเป้าหมาย การตั้งเป้าหมายและวางแผนวิธีการที่จะไปถึงเป้าหมายนั้นอย่างมีระบบ ทั้ง 2 ด้านนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จและความพึงพอใจในชีวิต

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ/วันจันทร์) (2559) ได้กล่าวแนวคิดการบริหารที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาตนไว้ว่า การบริหารตน หรือการครองตนที่จะให้ไปอย่างราบรื่นและมั่นคงต้องให้สอดคล้องกับฐานะตัวเอง คำว่า “ฐานะ” หมายถึง 1) ความรู้ความสามารถรวมทั้งความถนัด 2) ทรัพย์สินเงินทอง 3) ตำแหน่งหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ 4) สภาพแวดล้อมทางสังคมประเทศชาติที่ตนอาศัยอยู่ ถ้าไม่สอดคล้องกับฐานะดังกล่าวนี้ ชีวิตย่อมไม่ราบรื่น ดังที่เหล่าจื๊อกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ คนที่ยืนเขย่งเท้าเพื่อจะอยู่เหนือคนอื่น ผู้นั้นย่อมยืนอยู่ไม่ได้นาน คนที่ก้าวเท้ายาวเกินไปเพื่อจะล้ำหน้าคนอื่น ย่อมไปไม่ได้ไกล คนที่แสดงตนว่ามีพระเดชพระคุณกลับจะกลายเป็นคนถูกเขาเนรคุณไม่มีผู้นับถือ” เคล็ดลับในการบริหารตนตามแบบภูมิปัญญาตะวันออกก็คือการสร้างความแข็งแกร่งจากภายใน เช่น ความมีจิตใจที่เข้มแข็ง จิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา ความเข้าใจตามความเป็นจริง วิธีการมองโลกที่ให้น้ำหนักทั้งแก่ฝ่ายอิฏฐารมณ์

(น่าพอใจ) และฝ่ายอนิฏฐารมณ (ไม่น่าพอใจ) เท่าเทียมกัน ให้ความสำคัญทั้งแก่ศาสตร์และศิลป์ เน้นการผสมผสานอย่างกลมกลืนของ 2 สิ่งตรงกันข้าม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ทุกอย่างดำเนินไปตามธรรมชาติของมัน โดยหลักการวิธีการบริหารตนที่ถูกต้อง คือ 1) ใจกว้างเหมือนท้องฟ้าอากาศ 2) หนักแน่นมั่นคงเหมือนขุนเขา 3) เยือกเย็นเหมือนน้ำในมหาสมุทร ความสำเร็จของการบริหารตนขึ้นอยู่กับความควบคุมตนเอง

พระครูสุนทรสุวรรณาการ (ประทีป สุเมธ) (2559) ได้กล่าวแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนว่า การครองตน หมายถึง เป็นการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบต่อตนเองซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมี 5 ด้าน ได้แก่ 1) การพึ่งตนเอง การรู้จักตนเองด้วยความมีสติ และสัมปชัญญะ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวยุคและสังคม ตั้งใจทำงาน เป็นผู้รับฟังเหตุผล 2) การประหยัดเก็บออม รู้จักใช้จ่ายตามควรแห่งฐานะ รู้จักใช้ทรัพย์สินของทางราชการให้เป็นประโยชน์และประหยัด รู้จักมัธยัสถ์และเก็บออม เพื่อสร้างฐานะตนเองและครอบครัว รู้จักดูแล บำรุง และรักษาทรัพย์สินของตนเองและส่วนรวม ถนอมทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย 3) การรักษาระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย เป็นผู้รักและปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่กำหนดไว้ ประพฤติและปฏิบัติตน อันอาจเป็นตัวอย่างแก่บุคคลอื่นโดยทั่วไป เชื้อฟัง และให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ตรงต่อเวลามีวินัยในตนเอง ยอมรับและถือปฏิบัติตามกฎ กติกา มารยาทสังคม 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา ละเว้นต่อการประพฤติชั่วและไม่ลุ่มหลงอบายมุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเองและผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารีต่อบุคคลอื่นโดยทั่วไป 5) การมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่งเสริม สนับสนุนระบบประชาธิปไตย และปฏิบัติตามนโยบายของทางราชการและรัฐบาล เข้าร่วมในศาสนากิจและทำนุบำรุงศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เช่น ป้องกันประเทศ เสียภาษี เคารพกฎหมาย มีความจงรักภักดีและเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามพระบรมราโชวาท หรือเข้าร่วมพิธีในโอกาสสำคัญอย่างสม่ำเสมอ เป็นกิจวัตรปกติ เป็นต้น

พระครูปลัดสุวรรณ์ สิริวิฑฒโก (อุกฤษโซค) และศุภกัญญา ศรีคำไทย (2562) กล่าวว่า การบริหารตนตามแนวพุทธธรรมเพื่อบริหารองค์การทางการศึกษา เป็นการนำหลักพุทธธรรม คือ สติปัญญา 4 นำมาบูรณาการกับการบริหารตนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริหารองค์การทางการศึกษา อันเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของสติกับปัญญา (สัมปชัญญะ) คือ สติจับให้ปัญญา โดยผู้บริหารองค์การทางการศึกษาใช้สติตามดู โดยมีปัญญารู้เท่าทันตามเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ความรู้สึก จิต และธรรม ประกอบด้วย 1) การบริหารตนด้วยกายานุปัสสนา (ดูกาย) ผู้บริหารใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันสภาพทางร่างกาย ประกอบด้วย การเรียนรู้จากการทำงานและการรักษาสุขภาพ 2) การบริหารตนด้วยเวทนานุปัสสนา (ดูความรู้สึก) ผู้บริหารใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันความรู้สึกสุขทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยการทำงานอย่างมีความสุข และการพักผ่อนหย่อนใจ 3) การบริหารตนด้วยจิตตานุปัสสนา (ดูจิต) ผู้บริหารใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันสภาพจิตใจ ประกอบด้วย ความมีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง การควบคุมตนเอง การมีวิสัยทัศน์ ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4) การบริหารตนด้วยธัมมานุปัสสนา (ดูธรรม) ผู้บริหารใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันเรื่องราวทั้งหลายที่รู้ที่คิดที่เกิดขึ้นในใจ ประกอบด้วย การประหยัดและเก็บออม การรักษาระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา และการมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สรุปว่า การพัฒนาตน และการบริหารตน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงตนเองทั้งในด้านทักษะ ความสามารถ และการจัดการชีวิตเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งแนวคิดหลักในการพัฒนาตน ได้แก่ 1) การปรับตัวให้สอดคล้องกับฐานะ ไม่ว่าจะมีความรู้ ความสามารถ

ทรัพย์สิน ตำแหน่ง หรือสภาพแวดล้อม ก็ควรปรับตัวให้เข้ากับสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้ชีวิตมีความราบรื่นและมั่นคง

2) การสร้างความแข็งแกร่งจากภายใน เน้นการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีเมตตา กรุณา เข้าใจความเป็นจริง และมีความสมดุลในชีวิต 3) การพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบต่อนอง ครอบครัว และสังคม รู้จักใช้จ่ายอย่างเหมาะสม และปฏิบัติตามระเบียบวินัย 4) การปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา ละเว้นความชั่ว ทำความดี และฝึกจิตใจให้บริสุทธิ์ 5) การใช้สติและปัญญา นำสติมาใช้ในการสังเกตความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีด้านที่ควรพัฒนาตน ประกอบด้วย 1) ด้านร่างกาย รักษาสุขภาพ ออกกำลังกาย และมีอาหารการกินที่ถูกต้องลักษณะ 2) ด้านจิตใจ ฝึกสมาธิ ทำจิตใจให้สงบ มีความอดทน และควบคุมอารมณ์ได้ 3) ด้านสติปัญญา เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ พัฒนาความรู้ความสามารถ และคิดวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล 4) ด้านสังคม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และร่วมมือกันทำงานเป็นทีม 5) ด้านจริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

หลักไตรสิกขา

พุทธทาสภิกขุ (2549) กล่าวว่า ไตรสิกขา คือ การศึกษาในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธานุศาสน์ หมายถึงการปฏิบัติเพื่อให้ได้รับปริญญาคือ สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นไปเพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2550) กล่าวว่า ไตรสิกขา คือ การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์จะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขา มรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐ เมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไปช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อานาจครอบงำพร้อมกับมีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุด พอสมุทัยหมด ทุกข์ก็หมด ก็บรรลุหมายเป็นนิโรธโดยสมบูรณ์

กระบวนการของหลักไตรสิกขานั้นมีความสัมพันธ์กับงานวิจัยของเนตรชนก วิภาตะศิลปิน (2559) ที่ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาได้แก่ 1) แนวคิด คือ เรียน เล่น เป็น เปลี่ยน 2) เป้าหมาย คือ เปลี่ยนตนเปลี่ยนคนทั้งโลก 3) หลักสูตร คือ หลักการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาตลอด 4) สัปดาห์ประกอบด้วย หัวข้อที่ 1 เรื่องเรียน เรียนทางธรรม นำทางโลก หัวข้อที่ 2 เล่นเพลิน เจริญปัญญา หัวข้อที่ 3 เรื่องเป็น เป็นให้ดีที่สุด ณ จุดที่เป็น และหัวข้อที่ 4 เปลี่ยนตน เป็นคนใหม่ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมแผนบริหารโครงการเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน ขั้นตอนที่ 2 การจัดเตรียมหลักสูตรการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ขั้นตอนที่ 3 การดูแล ติดตามผลและพัฒนาเยาวชน ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุง และพัฒนาแผนบริหารโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลโครงการ และเผยแพร่ผลแผนบริหารโครงการ รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมแผนบริหารโครงการ 2) การดำเนินงานด้านองค์ประกอบหลัก 3) การพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา 4) การดูแล ติดตาม และพัฒนาเยาวชน 5) การปรับปรุงและพัฒนาแผนบริหารโครงการ และ 6) การประเมินผลและเผยแพร่ผลแผนบริหารโครงการ

รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม เป็นการถ่ายทอดชีวิตการบรรพชาภาคฤดูร้อนของเหล่าสามเณร ตลอดระยะเวลา 4 สัปดาห์ ที่จะต้องฝึกฝนตนตามหลักเสขียวัตถ์ และศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมผ่านพุทธประวัติ และกิจกรรมการเรียนรู้แบบต่างๆ จากคณะวิทยากร โดยการใช้หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรมและพัฒนาเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพัฒนา 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาตนในด้านศีล 2) การพัฒนาตนในด้านสมาธิ 3) การพัฒนาตนในด้านปัญญา

สรุปว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเยาวชนหรือการพัฒนาตนเองของบุคคลทั่วไป การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ ปัญญา และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การพัฒนาตนเองทั้งทางด้านจิตใจและปัญญา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีชีวิตที่เป็นสุข และมีคุณค่า ไตรสิกขาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ศีล หมายถึง การรักษาความประพฤติให้เรียบร้อย ไม่ทำความชั่ว การฝึกฝนศีลจะช่วยให้จิตใจสงบและมีระเบียบวินัย 2) สมาธิ หมายถึง การฝึกจิตให้สงบรวมอยู่ที่จุดเดียว การฝึกสมาธิจะช่วยให้จิตใจแจ่มใส และมีสมาธิในการทำงาน 3) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งในสภาวะธรรมทั้งหลาย การฝึกปัญญาจะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ และหลุดพ้นจากความทุกข์

การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก

การพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความพยายามอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจตนเอง และตั้งเป้าหมายในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เมื่อเราสามารถพัฒนาตนเองได้แล้ว ก็จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน โดยมีการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 พระพุทธศาสนามองมนุษย์ ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล (As an Individual) และในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น (กัลยาณมิตร) ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลแต่ละคนมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย จักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น หลักดังกล่าวนี้แสดงว่า การเรียนรู้ที่ได้ผลเกิดจากการที่ผู้สอนรู้จักนักเรียนแต่ละคนทั้งทางด้านบุคลิกลักษณะนิสัยอุปนิสัย ความรู้สึนึกคิด ความถนัด และผู้สอนต้องมุ่งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนา นักเรียนแต่ละคนให้เต็มตามความสามารถของเขา

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2537) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐมีความสำคัญในตัวของมันเองและชีวิตนั้นอาจจะมีคุณสมบัติได้แม้ในตัวของมันเอง ในแง่นี้เราจะต้องมองเป็นจุดหมายสูงสุดว่า เราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีงามในตัวของเขาเองเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ มีอิสรภาพ มีความสุขในตัวเอง มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักไตรสิกขา คือ บุคคลที่พัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของตนเองอย่างครบถ้วนรอบด้าน โดยปฏิบัติตามหลักภาวนา 4 ด้วยกระบวนการไตรสิกขา ได้แก่

อธิศีลสิกขา คือ การฝึกในด้านพฤติกรรม โดยปฏิบัติตามหลัก จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล และปฏิบัติอยู่ในหลัก อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกในด้านจิต โดยพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต และบำเพ็ญ สมถกรรมฐาน ของผู้สมบูรณ์ด้วย อริยศีลชั้น ๗ จนได้บรรลु ฌาน 4

อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกในด้านปัญญา โดยเสริมสร้าง ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเหตุผล และการหยั่งรู้ความจริง จนเข้าถึงอิสรภาพ มีชีวิตที่ดีงามปลอดทุกข์ปราศปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมปมนิสัยได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2565) ได้ขยายความคำว่าเวไนยสัตว์ ไว้ว่า “สัตว์” มีความหมายถึงสิ่งมีชีวิตที่ยังติดข้องอยู่กับ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือหากพิจารณาในเรื่ององค์ประกอบของชีวิตก็คือ ชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สัตว์ เป็น “สิ่งที่มีความรู้สึกและเคลื่อนไหวไปได้เอง รวมถึงเทพ มาร พรหม มนุษย์ เปรต อสุรกาย ดิรัจฉาน และสัตว์นรก ในบาลีเพ่งเอามนุษย์ก่อนอย่างอื่น ไทยมักเพ่งเอาดิรัจฉาน”

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้อธิบายความแตกต่างของระดับจิตระหว่างมนุษย์และสัตว์ ดังนี้ การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือการฝึกฝนและพัฒนามนุษย์ในด้านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอภาย กามธาตุ และภพทั้งปวง และบรรลุอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง ศีล เป็นการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยใช้วินัยเป็นเครื่องมือในการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการพัฒนา สมาธิ เป็นการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และ ในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ ปัญญา เป็นการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ (ช.ธ. (ไทย) 25/321/134) และช่างหลวงฝึกแล้วล้วนดีเลิศ แต่คนที่ฝึกจนแล้วประเสริฐยิ่งกว่านั้น (ช.ธ. (ไทย) 25/322/124)

ในพระไตรปิฎกบางแห่งมีคณมาทูลถามพระพุทธเจ้า เขาเรียกพระองค์ว่า ท่านผู้เป็นภาวิตตตะ พระสารีบุตรอธิบายภาวิตตตะไว้ว่า กถา ภาวิตตโต ทิวาพระพุทธเจ้าเป็นภาวิตตตะ ผู้มีตนพัฒนาแล้วนั้นเป็นอย่างไร แล้วท่านก็ขยายความว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโตภาวิตปญโญ (ช.ชา. (ไทย) 27/22/288)

ขั้นตอนที่ 3 มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2565) อธิบายว่า คำว่า “ปัญญา” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรีชา หยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุ-ผล ดี-ชั่ว คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง สชาติกปัญญาเป็นคุณภาพของสมอง (ส่วนหนึ่งของกาย-รูป) ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมว่ามีความสำคัญยิ่งกว่า มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดโยคปัญญา หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า ญาณ จิตปัญญา ภาวิตปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว

การพัฒนาภาวะปัญญาของมนุษย์ คือการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการคิด เขว้านปัญญา การตัดสินใจ การแก้ปัญหา ความมีเหตุผล การมีไหวพริบ การจินตนาการ และการคิดสร้างสรรค์ของบุคคลในแต่ละวัย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องข้องกับการรับรู้ การจำ และการเรียนรู้ ของสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การพัฒนาภาวะปัญญาของมนุษย์ มีผลต่อการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านคุณธรรม ด้านสังคม

และด้านการเป็นพลเมือง การมีปัญญาที่ดี จะช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหา ปรับตัว และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ และนำไปสู่การมีอิสรภาพและความสุขที่แท้จริง (อง จตุกก. (ไทย) 21/133/202)

ขั้นตอนที่ 4 พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตมีลักษณะเป็นองค์รวมของรูป (กายภาพ: กาย-วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

คุชฎี สัตถวารังค (2532) กล่าวว่า การอธิบายหลักการเรียนรู้ข้อนี้ถ้าจะให้ชัดเจน ผู้อ่านต้องศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ หรือขันธ์ 5 อันเป็นองค์ประกอบของมนุษย์ เพราะความรู้สาระสำคัญในพระพุทธศาสนานั้นคือกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ คือ กระบวนการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ หรือ ความสามารถ โดยมีประสบการณ์ การฝึกหัด การสังเกต หรือการสอน เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ มีหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบายกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ อาทิ เช่น ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (behaviorism) ทฤษฎีปัญญานิยม (cognitivism) ทฤษฎีสร้างความรู้ใหม่โดยผู้เรียนเอง (constructivism) และ ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคม (social learning) ซึ่งแต่ละทฤษฎีมีความเน้น ความสำคัญ และ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ มีผลต่อการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านคุณธรรม ด้านสังคม และด้านการเป็นพลเมือง การมีการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหา ปรับตัว และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ และนำไปสู่การมีอิสรภาพและความสุขที่แท้จริง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2542)

ขั้นตอนที่ 5 การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ 1) การฝึกฝนตนเองเรื่อง ศีล (Self-training in Morality) 2) การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in Mentality or Concentration) 3) การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in Wisdom)

หลักการเรียนรู้ข้างต้นมีลักษณะเป็นหลักและแนวปฏิบัติที่บูรณาการพัฒนามนุษย์ในพระไตรปิฎก เรียกว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมกาย วาจา และจิตของมนุษย์ ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ตามหลักการศึกษา 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2565) ได้อธิบายหลักไตรสิกขาในแง่ของการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า “ถ้าพูดตามภาษาของนักวิชาการสมัยใหม่ หรือตามหลักวิชาการศึกษาสายตะวันออก อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ก็ครอบคลุมถึงการทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมพัฒนาการทางอารมณ์ และพัฒนาการทางปัญญาโดยลำดับ เป็นแต่จะแตกต่างกันโดยขอบเขตของความหมาย และสิกขา 3 มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนจำเพาะตามแนวของพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยในขั้นเบื้องต้นจะเห็นได้ชัดว่าความหมายไปกันได้ดี คือ พูดได้ตรงกันในขั้นพื้นฐานว่าจะต้องฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีวินัย (รวมถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม) ให้งอกงามทางอารมณ์ (ทางพระว่าให้จิตเข้มแข็ง ประณีต มีคุณภาพ และสมรรถภาพดี) และให้งอกงามทางพุทธิปัญญา (เริ่มด้วยความคิดเหตุผล) สิกขา 3 นี้เนื่องกันและช่วยเสริมกัน ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกฝนอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือขั้นจิตและปัญญาแล้ว ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิตด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริต มั่นคง มีศีลเป็นไปโดยปกติธรรมของตนเอง ไม่ต้องผินใจ หรือตั้งใจคอยควบคุมรักษา คิดแก้ปัญหา และทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ โดยนัยที่กล่าวแล้วเมื่อฝึกตลอดระบบสิกขาแล้ว ระบบชีวิตทั้งหมดก็กลายเป็นระบบของมรรคสอดคล้องกันหมดทั้งภายในภายนอก”

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาว่า การฝึกหัดอบรมตามหลักไตรสิกขา เป็นการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการและปัจจัยการที่มีว่าลักษณะบูรณาการนั้น เพราะทุกองค์ประกอบคือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นอยู่ในองค์รวมของมรรคมีองค์แปดนั้นมีลักษณะผสมผสานกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน มีความสอดคล้องรองรับกันทั้งในด้านที่ต้องละเว้นและในด้านที่ต้องเจริญองกมอยากที่จะแยกออกอย่างโดดเดี่ยวและไม่สามารถตัดองค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้

หลักการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาจึงมีความสมบูรณ์ที่ครูต้องรู้จักนักเรียนแต่ละคนและถือนักเรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจา จิต และปัญญา การเรียนการสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่การถ่ายทอดความรู้ด้านปริยัติเท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัติด้วย (ปฏิเวธ) นอกจากนี้การฝึกหัดอบรมตามแนวไตรสิกขายังเน้นความสำคัญของการเป็นกัลยาณมิตรและความสำคัญของสังคม สิ่งแวดล้อม ที่ช่วยเกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้อีกด้วย

ขั้นตอนที่ 6 การพัฒนาปัญญาจุดหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)โดยทั่วไปนักการศึกษาที่นำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน มักจะเรียงลำดับ การเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ด้วยการฟัง การรับเอาจากผู้อื่นก่อน แล้วจึงนำมาคิด ปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้แท้จริงแล้วกระบวนการพัฒนาปัญญา อาจเกิดขึ้นตามลำดับดังกล่าวก็ได้หรือเกิดขึ้นจากจินตมยปัญญาก่อนคือ ค้นคิดเอง แล้วจึงแสวงหาความรู้เพิ่มเติมนำมาตรึงตรอง ปฏิบัติจนเกิดปัญญาขึ้น บางครั้งผู้ที่มีระบบสติปัญญาสูงอาจเริ่มต้นที่การทดลองปฏิบัติ คือ ภาวนามยปัญญา แล้วคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเอง แสวงหาความรู้เพิ่มเติม จนเกิดปัญญาแจ่มแจ้งก็สามารถเป็นไปได้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ คือ กระบวนการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ความมีเหตุผล และความสามารถในการแก้ปัญหา โดยอาศัยประสบการณ์ การเรียนรู้ และการค้นหาความจริง ปัญญาเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถล่วงพ้นจากความเขลา ความอคติ และความทุกข์ได้ มีหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบายกระบวนการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ อาทิ เช่น ทฤษฎีกระบวนการสมองในการประมวลข้อมูล ทฤษฎีปัญญาหลายประเภท ทฤษฎีปัญญาทางอารมณ์ และ ทฤษฎีปัญญาทางสังคม ซึ่งแต่ละทฤษฎีมีความเน้น ความสำคัญ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาปัญญาที่แตกต่างกัน การพัฒนาปัญญาของมนุษย์ มีผลต่อการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านคุณธรรม ด้านสังคม และด้านการเป็นพลเมือง การมีปัญญาที่ดี จะช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหา ปรับตัว และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ และนำไปสู่การมีอิสรภาพและความสุขที่แท้จริง

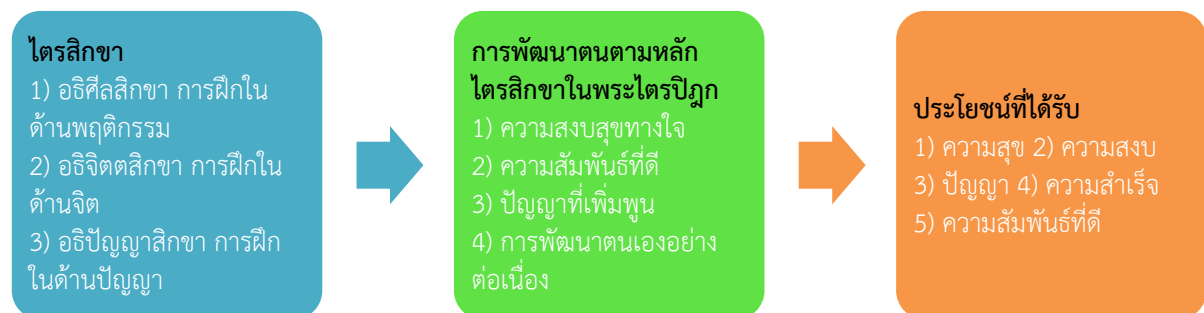
สรุปว่า การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาเป็นการเดินทางที่ไม่มีจุดสิ้นสุด แต่เป็นการเดินทางที่นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้เราเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) การเรียนรู้ ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อ่านหนังสือธรรมะ หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจ 2) การปฏิบัติ ฝึกปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การทำสมาธิ การเจริญภาวนา การรักษาศีล และการศึกษาพระธรรม 3) การปรับใช้ นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และการปฏิบัติมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดปัญญาและความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทสรุป

หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ถือเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ที่ไม่เพียงแต่จะนำไปสู่ความสงบสุขภายในใจ แต่ยังช่วยให้เรามีชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอีกด้วย

การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์แบบ 1) ศีล เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาตนเอง เปรียบเสมือนการสร้างระเบียบวินัยให้กับตนเอง การรักษาศีล ไม่ใช่เพียงแค่การหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ดี แต่ยังหมายถึงการฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม การรักษาศีลจะช่วยให้จิตใจสงบและเป็นสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้ 2) สมาธิ เป็นการฝึกจิตให้สงบรวมอยู่ที่จุดเดียว การฝึกสมาธิจะช่วยให้จิตใจแจ่มใส มีสมาธิในการทำงาน และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การฝึกสมาธิยังช่วยให้เรามีสติรู้ตัวอยู่เสมอ ทำให้เราสามารถรับรู้ถึงความคิดและอารมณ์ของตนเองได้อย่างชัดเจน 3) ปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาและการปฏิบัติธรรม การพัฒนาปัญญาจะช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม และมีประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คือ 1) ความสุข จิตใจสงบ มีความสุขภายใน 2) ความสงบ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี 3) ปัญญา มีปัญญาในการแก้ไขปัญหา 4) ความสำเร็จ ประสบความสำเร็จในชีวิต 5) ความสัมพันธ์ที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกเป็นการฝึกฝนตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เป็นคนดี มีความสุข และมีความรู้ความเข้าใจในชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง ได้แก่ 1) ความสงบสุขทางใจ การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบและมีความสุข 2) ความสัมพันธ์ที่ดี การรักษาศีลทำให้มีสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น 3) ปัญญาที่เพิ่มพูน การฝึกปัญญาช่วยให้เข้าใจชีวิตและแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น และ 4) การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและช่วยให้เราพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต สรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

- ชูสกุล อาจมั่งกร. (2564). ไตรสิกขา : พุทธธรรมพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้. **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์**. 2(2). 41-47.
- เนตรชนก วิภาตะศิลปิน. (2559). รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์จิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). **การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คีอวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษากาพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2550). หัวใจพระพุทธศาสนา. **พุทธจักร**. 61(5). 7.
- พระครูปลัดสุวรรณี สิริวิฑูโก (อุกฤษโชค) และศุภกัญญา ศรีคำไทย. (2562). การบริหารตนตามแนวพุทธธรรมเพื่อบริหารองค์การทางการศึกษา. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 6(3). 266-277.
- พระครูสุนทรสุวรรณาการ (ประทีป สุเมโธ). (2559). รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมครองตนตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์จิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา/วันจันทร์). (2559). **บูรณาการพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2542). **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2565). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 44. กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2537). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- ดุชนิ สีสลวรงค์. (2532). การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. **ดุชนิพนธ์การศึกษาดุชนิพนธ์จิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.

JEAHHS

**Journal of Educational Administration and
Human Social Sciences**

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

หลักเกณฑ์ในการลงตีพิมพ์ต้นฉบับ

1. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดวารสารหนึ่งมาก่อน
2. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่อยู่ระหว่างเสนอขอตีพิมพ์ ในวารสารอื่น
3. เนื้อหาในต้นฉบับควรเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดขึ้น โดยผู้เขียนเองไม่ได้ลอกเลียนหรือดัดทอนมาจากผลงานวิจัยของผู้อื่น หรือจากบทความอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม
4. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับตามรูปแบบของต้นฉบับตามข้อกำหนดในระเบียบการส่งต้นฉบับ
5. ผู้เขียนได้แก้ไขความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)
6. หลังจากผู้เขียนได้แก้ไขเรื่องแล้ว กองบรรณาธิการได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจึงจะทำการออกหนังสือตอบรับบทความ

ระเบียบการส่งต้นฉบับบทความวิชาการและบทความวิจัย

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์วารสาร และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสี่ขนาดเอ 4 โดยเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ 2.5 เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ 2.5 เซนติเมตร

1.2 รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร TH SarabunPSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการจัดวางตำแหน่งดังนี้

- 1) ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 20 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 2) ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด 20 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 3) ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา) ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 4) สังกัดหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา) ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ ใต้ชื่อผู้เขียน
 - 5) ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) (ภาษาไทย - ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา) ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 6) สังกัดหน่วยงานสังกัดของผู้เขียนร่วม (ภาษาไทย- ภาษาอังกฤษ ขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา) ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ ใต้ชื่อผู้เขียนร่วม
 - 7) E-mail อีเมลของผู้เขียนที่ใช้ในการติดต่อได้จริง ขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา และเบอร์โทรติดต่อ ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 8) หัวข้อของบทความย่อไทย/อังกฤษ ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 9) เนื้อหาบทความย่อไทย/อังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ไม่ควรเกิน 400-500 คำต่อบทความย่อ
 - 10) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3-5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 11) หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย
 - 12) หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ระบุหมายเลขหน้าหัวข้อย่อยโดยเรียงตามลำดับหมายเลขตำแหน่งเว้น 1 Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย
 - 13) เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน
- 1.3 จำนวนหน้าต้นฉบับ ควรมีความยาวไม่ต่ำกว่า 10 หน้าแต่ไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง)
- 1.4 จำนวนเอกสารอ้างอิง ควรมีอย่างน้อย 5-10 เรื่อง

2. การเรียงลำดับเนื้อหาต้นฉบับ

2.1 บทควมวิจัย

- 1) **ชื่อเรื่อง** ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน
- 2) **ชื่อผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน** เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หากเป็นนักศึกษา ให้ระบุสาขาวิชา คณะ และมหาวิทยาลัยที่ทำการศึกษทั้งภาษาไทยและอังกฤษ และหากเป็นอาจารย์ ให้ระบุสังกัด/คณะ และมหาวิทยาลัยที่ทำการสอน ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ
- 3) **ที่อยู่** ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบันทั้งภาษาไทยและอังกฤษ E-mail และเบอร์โทรศัพท์ ของผู้เขียน
- 4) **บทคัดย่อ / Abstract** เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน 250-300 คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง จะใช้ตัวเอนเฉพาะศัพท์วิทยาศาสตร์ และมืองค์ประกอบของบทคัดย่อให้ครบทั้งวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย และคำสำคัญ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ
- 5) **บทนำ (Introduction)** เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมา และเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย และควรอ้างอิงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
- 6) **วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives of this research)** ให้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยระบุเป็นข้อ
- 7) **วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)** ควรอธิบายวิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย ขั้นตอนการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตัวแปรการวิจัย (ถ้ามี) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 8) **สรุปผลการวิจัย (Research Result)** เป็นการเสนอสิ่งที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย สรุปผลการวิจัยด้วยตารางและภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้นขอบตารางด้านซ้ายและขวา สำหรับรูปภาพประกอบควรเป็นรูปภาพที่ชัดเจน และมีคำบรรยายใต้รูปภาพที่จำเป็นอาจใช้ภาพสีได้
- 9) **อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)** ควรมีการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ หรือไม่เพียงใด (ถ้ามี) และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการ หรือคัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำไปใช้ประโยชน์
- 10) **องค์ความรู้การวิจัย (Research Body of Knowledge)** อธิบายองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย ควรสังเคราะห์ออกมาเป็นภาพ/โมเดล พร้อมคำอธิบายภาพ/โมเดลให้สามารถเข้าใจได้โดยสมบูรณ์
- 11) **ข้อเสนอแนะ (Research Suggestion)** เป็นการให้ข้อเสนอแนะที่ได้จากกระบวนการทำการวิจัย ประกอบด้วย 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 12) **เอกสารอ้างอิง (References)** เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบ APA Style (American Psychological Association Style) ให้เริ่มต้นด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยก่อนแล้วตามด้วยเอกสารภาษาต่างประเทศ หากผู้เขียนมีมากกว่า 5 คน ให้ใส่ชื่อ 5 คนแรกแล้วตามด้วย และคณะหรือ et al.

2.2. บทความวิชาการ

- 1) **ชื่อเรื่อง** ควรสั้น และกะทัดรัด ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน
- 2) **ชื่อผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน** เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หากเป็นนักศึกษา ให้ระบุสาขาวิชา คณะ และมหาวิทยาลัยที่ทำการศึกษา ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ และหากเป็นอาจารย์ ให้ระบุสังกัด/คณะ และมหาวิทยาลัยที่ทำการสอน ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ
- 3) **สังกัด** ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ E-mail และเบอร์โทรศัพท์ของผู้เขียน
- 4) **บทคัดย่อ / Abstract** เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน 250-300 คำ หรือ 14 บรรทัด โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง
- 5) **บทนำ (Introduction)** เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมา ปัญหาการวิจัย เหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย และควรอ้างอิงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
- 6) **เนื้อหา (Material)** ผู้เขียนอาจแบ่งหัวข้อย่อยในประเด็นเนื้อหานี้ได้ตามประเด็นที่ผู้เขียนต้องการจะทำการนำเสนอในบทความ โดยเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการค้นคว้า
- 7) **บทสรุป (Summary)** เป็นการสรุปผลได้จากการศึกษาว่าได้พบประเด็นอะไรที่สำคัญ รวมทั้งองค์ความรู้จากการศึกษา ที่ผู้เขียนต้องการสรุปผล รวมถึงเสนอแนะองค์ความรู้จากการวิจัยเพื่อที่จะนำผลการศึกษาไปพัฒนาและเป็นประโยชน์ทางการศึกษา
- 8) **เอกสารอ้างอิง (References)** เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบ APA Style (American Psychological Association Style) ให้เริ่มต้นด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยก่อนแล้วตามด้วยเอกสารภาษาต่างประเทศ หากผู้เขียนมีมากกว่า 5 คน ให้ใส่ชื่อ 5 คนแรกแล้วตามด้วย และคณะหรือ et al.

2.3 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน ปีที่ตีพิมพ์ และหมายเลขหน้า (ถ้ามี) กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

1) พระไตรปิฎก/อรรถกถา :

ผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) หนังสือ :

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). **ชื่อหนังสือ**. พิมพ์ครั้งที่. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง.

พระครูโสภาสนนทกิตติ์ (ศักดิ์ดา โสภาโส) และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน (บุตดาวงษ์). (2562). **แนวคิดทางการศึกษาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อ่างทอง : วรศิลป์การพิมพ์89.

3) สารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). **ชื่อเรื่องสารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/รายงานการวิจัย**.

ชื่อระดับสารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/รายงานวิจัย. ชื่อมหาวิทยาลัย หรือแหล่งให้ทุนการวิจัย.

ตัวอย่าง.

พระครูปลัดอิทธิพล ปธานิโก (เพ่งผล). (2559). **การศึกษาการจัดกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนสายไหม (ทัศนารมย์อนุสรณ์) เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุวรรณหมาพุทธาภิบาล (ไธ้ สุภทโท). (2562). **รูปแบบการจัดการเรียนรู้ศีล ๕ สำหรับนักเรียนประถมศึกษา**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน. (2563). **การพัฒนากระบวนการบริหารงานวิชาการระดับบัณฑิตศึกษาคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. รายงานวิจัย. คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

4) บทความในวารสาร :

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). **ชื่อบทความ**. **ชื่อวารสาร**. ปีที่พิมพ์(ฉบับที่พิมพ์). เลขหน้าที่อ้างอิง.

ตัวอย่าง.

พระครูปลัดสุรวุฒิ สิริวฑฒโก (อุกฤษโซค) และศุภภิญญา ศรีคำไทย. (2562). **การบริหารตนตามแนวพุทธธรรมเพื่อบริหารองค์การทางการศึกษา**. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 6(3). 266-277.

5) บทความในหนังสือ :

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). **ชื่อบทความ**. ใน **ชื่อบรรณาธิการ**. **ชื่อหนังสือ**. พิมพ์ครั้งที่. (เลขหน้า). เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง.

พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ. (2542). **ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) : วิเคราะห์จากหนังสือ ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. ใน **มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. **ชีวิตและผลงานของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) และน่านาทศนะของนักวิชาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

6) สื่ออินเทอร์เน็ต :

ชื่อผู้เขียน/ผู้เผยแพร่. (ปีเผยแพร่). ชื่อเรื่อง. แหล่งที่มา (URL). สืบค้นเมื่อ (วันที่-เดือน-ปี).

ตัวอย่าง.

วัดญาณเวศกวัน. (2556). ประวัติพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). แหล่งที่มา http://www.watnyanaves.net/th/web_page/biography สืบค้นเมื่อ 10 ก.ย. 2563.

7) หนังสือพิมพ์ออนไลน์ :

ผู้แต่ง. (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อหนังสือพิมพ์. แหล่งที่มา (URL). สืบค้นเมื่อ (วันที่-เดือน-ปี).

ตัวอย่าง.

เดลินิวส์. (27 ก.พ. 2562). เริ่มนำร่องการเรียนรู้สถิติสมมติเป็นฐานภาคเรียนที่ 1-62. เดลินิวส์. แหล่งที่มา <https://www.dailynews.co.th/education/695610> สืบค้นเมื่อ 10 ก.ย. 2563.

8) ราชกิจจานุเบกษา :

ชื่อกฎหมาย. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง (ถ้ามี). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ตอนที่ หน้า (วันเดือนปี).

ตัวอย่าง.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (10 ก.ย. 2563).

การอ้างอิงภาษาอังกฤษใช้เช่นเดียวกับภาษาไทย

4. การอ่านประเมินต้นฉบับ

ต้นฉบับจะได้รับการอ่านประเมิน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาวิชานั้นๆ ประเมินบทความตามเกณฑ์และแบบฟอร์มที่กำหนดในลักษณะเป็น Double-Blind Peer Review คือ ปกปิดรายชื่อผู้เขียนบทความและผู้เกี่ยวข้อง และส่งผลการอ่านประเมินคืน ผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ 2 แบบ คือ แบบที่ 1 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อ 1 บทความ แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review) แบบที่ 2 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อ 1 บทความ แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

5. ลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของวารสารฯ ห้ามนำข้อความทั้งหมดหรือบางส่วนไปพิมพ์ซ้ำ เว้นเสียแต่ว่าจะได้รับอนุญาตจากวารสารฯ เป็นลายลักษณ์อักษร

6. ความรับผิดชอบ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงานด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับ ไม่เกิน 25%

ในกรณีที่ บทความวิจัยมีกระบวนการวิจัยเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ผู้นิพนธ์จะต้องส่งหลักฐานการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มาประกอบการลงตีพิมพ์ด้วยจึงจะได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสาร

ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ โดยรวมทั้งทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ และวารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์

จริยธรรมการตีพิมพ์ (Publication Ethics)

วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ (JEAHS: Journal of Educational Administration and Human Social Sciences) ได้กำหนดจริยธรรมการตีพิมพ์ ดังนี้

จริยธรรมของผู้เขียนบทความ

1. ผู้เขียนบทความจะต้องไม่ส่งต้นฉบับบทความซ้ำซ้อนกับวารสารอื่น
2. ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยในการคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง
3. ผู้เขียนจะต้องจัดทำต้นฉบับของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน
4. ผู้เขียนที่มีชื่อในบทความจะต้องเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำบทความหรือมีส่วนร่วมในการวิจัย
5. ผู้เขียนจะต้องอ้างอิงผลงาน ภาพ หรือตาราง หากมีการนำมาใช้ในบทความของตนเอง โดยให้ระบุ “ที่มา” เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีการฟ้องร้องจะเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียวทางวารสารจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น)
6. ในบทความผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป
7. ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิง และควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่จำเป็นอย่างเหมาะสม
8. ผู้เขียนจะต้องแก้ไขบทความตามผลประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิและกองบรรณาธิการให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด
9. ผู้เขียนจะต้องระบุชื่อแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย (ถ้ามี) และจะต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)
10. ในกรณีที่ บทความวิจัยมีกระบวนการวิจัยเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ผู้นิพนธ์จะต้องส่งหลักฐานการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มาประกอบการลงตีพิมพ์ด้วยจึงจะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร

จริยธรรมของผู้ประเมินบทความ

1. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสารและผู้ประเมินบทความ ตระหนักว่าตนเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ
2. ผู้ประเมินบทความ ควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่มีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และความเข้มข้นของผลงานหรือระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้อ้างอิง เข้าไปในการประเมินบทความด้วยผู้ประเมินไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
3. เมื่อผู้ประเมินบทความพบว่า มีส่วนใดของบทความ ที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบ

4. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาแก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ

5. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

จริยธรรมของบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ และต้องคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสิ่งสำคัญ และจะต้องมีข้อความรู้ที่สะท้อนมุมมอง แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากประสบการณ์ การสังเคราะห์เอกสาร หรืองานวิจัย มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่รวมถึงแบบจำลองเชิงแนวคิดที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันจะนำไปสู่การวิจัยในหัวข้อวิชาการที่สำคัญ

2. บรรณาธิการจะต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาของการประเมินบทความ

3. บรรณาธิการจะต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว โดยต้องมีการตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่นอย่างจริงจัง และใช้โปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นจะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันที เพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการตอบรับ หรือปฏิเสธ การตีพิมพ์บทความนั้นๆ

4. หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล ซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียนซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

5. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้ว่า สมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่

6. บรรณาธิการจะต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนและผู้ประเมิน

7. บรรณาธิการต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง